

VUOROVAIKUTUKSEN TÄLLÄ PUOLEN

- tulkintoja Jyväskylän täydennysrakentamisen suunnittelusta

Jouni Mäkäraäinen

Yhteiskuntapolitiikan pro gradu-tutkielma

Kesäkuu 2001

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän Yliopisto

TUTKIMUSSELOSTE

Vuorovaikutuksen tällä puolen

- tulkintoja Jyväskylän täydennysrakentamisen suunnittelusta

Jouni Mäkäräinen

Kesäkuu 2001

Yhteiskuntapolitiikka

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

99 sivua + 2 liitettä

Tutkimuksessa on tarkasteltu ajankohtaista kaupunkisuunnittelun prosessia paikallistasolla, Jyväskylän kaupungissa. Jyväskylässä on ollut vuodesta 1994 alkaen käynnissä täydennysrakentamisen osayleiskaavaprosessi. Kaavan laatiminen tapahtui laajennetuin kuulemismenetelyin, vuorovaikutuksellisuutta korostaen. Vuorovaikutusta edellyttää myös vuoden 2000 alusta voimaan astunut uusi maankäyttö- ja rakennuslaki. Täydennysrakentamisen suunnittelussa tavoiteltiin uuden lain henkeä ja samalla saavutettiin arvokasta paikallista kokemusta vuorovaikutuksellisuudesta. Tutkimuskohteena on ollut viisi virkistysalueelle suunniteltua täydennysrakentamiskohdetta suunnittelun osapuolineen.

Tavoitteenani on ollut selvittää, miten vuorovaikutuksellisuus on vaikuttanut suunnittelun eri osapuolien toimintaan ja valtasuhteisiin, ja toisaalta mitä mahdollisuuksia ja rajoituksia vuorovaikutuksellisuuteen liittyi täydennysrakentamisen suunnittelussa. Olen tarkastellut eri osapuolien käsityksiä täydennysrakentamisesta ja virkistysalueesta kartoittaakseni erilaisia merkitystasoja, jotka kohtaavat vuorovaikutuksellisessa suunnittelussa.

Tutkimusaineistoni keräsin ongelmanratkaisuneuvottelulla, jossa suunnittelun eri osapuolet vastasivat lomakkeelle mm. täydennysrakentamista, päätöksentekoa ja vaikuttamista koskeviin kysymyksiin. Ongelmanratkaisuneuvotteluun osallistui kaavoittajia, kaavoituslautakunnan jäseniä, muita viranomaisia ja aktiivisia asukkaita. Aktiivisilta asukkailta keräsin aineistoa myös teemahaastattelujen avulla.

Täydennysrakentaminen perustellaan palvelujen eheytyemisellä, taloudellisuudella ja ekologisuudella. Täydennysrakentamisen soveltaminen käytäntöön on usein vaikeaa asukkaiden vastustuksen vuoksi, näin myös tutkimuskohteessa. Suunnittelussa kohtasivat osapuolten erilaiset merkitykset virkistysalueesta ja tiiviydestä. Osapuolten toimintakulttuurit eivät olleet valmiita kommunikatiivisuuteen ja ristiriidat kärjistyivät. Prosessin edetessä osapuolten moninaisuuden ymmärrys kasvoi ja täydennysrakentamisesta muodostui merkittävä paikallinen oppimiskokemus, askel kohden vuorovaikutuksellisuutta.

Vuorovaikutuksellinen suunnittelu on kommunikatiivisten areenoiden rakentamista, jotka laajentavat ratkaisumahdollisuuksia ja mahdollistavat osapuolten sosiaalisesti rakentuvien toimintakulttuurien uusintumisen. Siten suunnittelun institutionaalinen kapasiteetti lisääntyy. Vuorovaikutuksellisuus vaatii osallistujien normatiivista sitoutumista ja uusien kysymyksenasettelujen hyväksymistä. Vuorovaikutuksessa kysymys ei ole pelkästä suunnittelumenetelmästä, vaan ymmärryksen laajentumisesta.

Avainsanat: kaupunkisuunnittelu, täydennysrakentaminen, vuorovaikutus, virkistysalue

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	3
1.1	ALUKSI	3
1.2	TUTKIMUSKOHTTEEN ESITTELYÄ	5
1.3	MINUN TARINANI	10
2	TUTKIMUSKOHTTEEN JÄLJILLÄ	12
2.1	KAUPUNKIA ETSIMÄSSÄ	12
2.1.1	Kiistan kaupunki.....	13
2.1.2	Kaupunki politiikan näyttämönä	14
2.1.3	Globaali kaupunki	17
2.2	TÄYDENNYSRAKENTAMINEN - KYSYMYKSIÄ TIIVYDESTÄ	19
2.2.1	Positiivisen summapelin täydennysrakentaminen.....	21
2.2.2	Täydennysrakentamisen varjopuolia.....	23
2.3	VIRKISTYSALUEEN MONET KASVOT	26
2.3.1	Virkistysalue julkisena tilana	26
2.3.2	Virkistysalue paikkana	27
2.3.3	Virkistysalue ja luonnon monimuotoisuus	28
2.4	KAUPUNKISUUNNITTELU JA SEN KÄYTÄNNÖT.....	31
2.4.1	Haaste kommunikatiiviselle suunnittelulle	32
2.4.2	Maankäyttö- ja rakennuslain muutos	33
2.5	KOMMUNIKATIIVISUUS JA SEN SYNNYTTÄJÄT.....	36
2.5.1	Jürgen Habermas ja kommunikatiivisen toiminnan teoria.....	36
2.5.2	Anthony Giddensin dialoginen demokratia.....	38
2.5.3	Institutionaalinen kapasiteetti suunnittelussa	40
3	AINEISTO JA MENETELMÄT	43
3.1	TUTKIMUSAINESTO	43
3.2	ONGELMANRATKAISUNEUVOTTELU TUTKIMUSMENETELMÄNÄ	46
3.3	AINEISTON ANALYSOINTI.....	48
4	TÄYDENNYSRAKENTAMISEN PERUSTEITA ETSIMÄSSÄ	51
4.1	KENEN TÄYDENNYSRAKENTAMINEN?.....	52
4.1.1	Suunnittelijoiden pitkä linja	52
4.1.2	Paikallisten asiantuntijoiden paikallisuus.....	53
4.1.3	Huolellisesti selvitettyä ja normaalia	54
4.1.4	Vastustusta virkistysalueen vuoksi.....	55
4.2	TUNTEMATON TIIVIYS	56
4.3	KÄYTÄNTÖÖN SOVELTAMISEN VAIKEUS	58
5	KYSYMYKSIÄ VIRKISTYSALUEESTA	61
5.1	VIRKISTYSALUEEN MONIEN KASVOJEN JÄLJILLÄ.....	61
5.1.1	Kaupunki kokonaisuutena	62
5.1.2	Virkistysalue on tärkeä – ja sopiva kaupungin laajentumiseen.....	63
5.1.3	Aktiiviset asukkaat ja virkistysalue.....	65
5.2	VIRKISTYSALUE ONGELMANRATKAISUNEUVOTTELUSSA	67

6	VUOROVAIKUTUKSEN ULOTTUVUUKSILLA.....	69
6.1	KENEN SANA PAINAA?	69
6.1.1	Päätöksenteko ongelmanratkaisuneuvottelussa.....	69
6.1.2	Vuorovaikutuksen edellytyksiä etsimässä.....	73
6.1.3	Voiko vuorovaikutuksessa vaikuttaa?.....	76
6.2	KOLME HUOMIOTA – AKILLEENKANTAPÄITÄ?	79
6.2.1	NIMBY – ilmiön lieveilmiö.....	79
6.2.2	Kenen asukasyhdistys?.....	81
6.2.3	Yleiskaavasta asemakaavaan.....	83
6.3	KOLME TULKINTAA TÄYDENNYSRAKENTAMISEN SUUNNITTELUSTA.....	85
6.3.1	Kommunikatiivinen toiminta täydennysrakentamisessa.....	85
6.3.2	Jälkitraditionaalisen dialogisuuden ideaali.....	87
6.3.3	Institutionaalisen kapasiteetin jäljillä.....	89
7	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	92
	LÄHTEET.....	94

Liite 1: Ongelmanratkaisuneuvottelulomake

Liite 2: Teemahaastattelurunko aktiivisille asukkaille

1 JOHDANTO

1.1 Aluksi

Kesäsade pyyhkii asfalttia ajaessani pyörällä kohti kotia yhtä merkittävää kokemusta rikkaampana. Sade ei haittaa, koska kokemus ei ollut sokerista. Opiskelu tuntuu järkevältä, kuten myös gradun tekeminen - juuri nyt.

Opiskelija ottaa vastaan haasteita ja epäilemättä pro gradu-tutkielma on yksi suurimmista. Edellä kursivoitu kokemus liittyi suorittamaani teemahaastatteluun, joka oli itselleni merkittävä oppimiskokemus. Huomasin jälleen kerran ymmärtäneeni asioita monipuolisemmin ja samalla kokonaisuus oli muuttunut monimutkaisemmaksi, mutta kiehtovammaksi. Tämä tutkielma on henkilökohtainen oppimisprosessi, joka muodostuu myös kirjaimiksi ja lauseiksi ja siten myös muiden arvioitavaksi. Oppimisprosessi muodostui vuorovaikutukselliseksi, kuten tutkielmani kohdekin.

Tutkimukseni on paikallinen näkökulma valtakunnallisesti ajankohtaiseen kaupunkisuunnittelun aihepiiriin, täydennysrakentamiseen. Jyväskylä tai laajemmin Jyvässeutu on yksi Suomen kasvukeskuksista ja Jyvässeudun lisääntyvä väestö vaatii myös uusien asuntojen rakentamista. Valtakunnallisesti suurin tarve uusien asuinalueiden kaavoittamiselle ja rakentamiselle on luonnollisesti pääkaupunkiseudulla. Täydennysrakentaminen, eli olemassa olevan kaupunkirakenteen tiivistäminen, onkin ollut 1990-luvulla keskeisin tapa vastata kaupunkien kaavoitustarpeeseen Suomessa. Täydennysrakentaminen on perusteltu yleisesti ekologisista ja taloudellisista perusteista. Tiivis kaupunki tehostaa infrastruktuurin hyväksikäyttöä ja samalla liikkumisen tarve pienenee. Kuitenkin joissakin kohteissa täydennysrakentaminen on kohdannut vastarintaa asuinalueiden vanhoilta asukkailta, jotka kokevat täydennysrakentamisen rikkovan vanhan asuinalueen kokonaisuuden ja tuhoavan kaupunkien rakentamattomat luonnonympäristöt.

Jyväskylän kaupunki aloitti täydennysrakentamisen osayleiskaavan laatimisen vuonna 1994. Nyt kesällä 2001 osayleiskaavaprosessi etenee kohden loppuaan valituksien käsittelyvaiheessa. Tutkielmani tutkimuskohteena ovat viisi Aitto-Kangasvuoren virkistysalueelle suunniteltua täydennysrakennuskohdetta Jyväskylän Huhtasuolla ja Halssilassa. Tutkielmani tavoite on kuvailla suunnittelua ja siihen osallistuneita osapuolia jatkossa määrittämieni tutkimuskysymysten kautta. Tutkimukseni perustuu keräämääni aineistoon ongel-

manratkaisuneuvottelussa ja teemahaastatteluissa.

Täydennysrakentaminen kaupunkisuunnittelun ilmiönä virittää monia näkökulmia, jotka ovat myös yhteiskuntatieteellisesti kiinnostavia. Osaltaan mielenkiintoa lisää vuosituhanen vaihteessa voimaan tullut uusi maankäyttö- ja rakennuslaki, joka kirjaa lakitekstiin *vuorovaikutuksen* kaavaa laadittaessa. Täydennysrakentamisen osayleiskaavassa ei ole vielä toimittu uuden lain mukaisesti, mutta Jyväskylän kaavoittajien mukaan kaavaprosessissa tavoitteena on ollut toimia uuden lain *hengen* mukaisesti. Siten kaavaprosessissa on ollut monia vaiheita, joissa asukkaita on kuultu.

Tutkimus käsittelee siis Jyväskylän kaupungin täydennysrakentamista kaupunkisuunnittelun ilmiönä, jossa ajankohtaistuvat täydennysrakentamisen perustelut, virkistysalueen merkitykset, vuorovaikutus ja vaikuttaminen suunnitteluun. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- *Kuinka suunnittelun eri osapuolet formuloivat täydennysrakentamista?*
- *Kuinka suunnittelun eri osapuolet määrittelevät virkistysaluetta täydennysrakentamisen yhteydessä ja minkälaisia merkityksiä virkistysalueella on eri osapuolille?*
- *Miten vuorovaikutuksellisuus vaikuttaa suunnittelun osapuolten toimintaan ja valtasuhteisiin? Mitä vuorovaikutuksellisuuden mahdollisuuksia ja rajoituksia ilmeni täydennysrakentamisen suunnittelun yhteydessä?*

Tutkielmani muodostuu seitsemästä pääluvusta. Tässä johdantoluvussa esittelen vielä täydennysrakennuskohteet yksityiskohtaisemmin ja kirjoitan itseni “sisään” tutkielmaan, eli kuvailen omien kokemuksieni ja ajatteluprosessin kehittymistä tutkielman laatimisen yhteydessä. Toisessa luvussa lähestyn tutkimusaluetta valitsemistani suunnista, joiden avulla pyrin jäsentämään ja teoretisoimaan tutkimuskohdetta. Valitsemiani suuntia ovat kaupunki, täydennysrakentaminen, virkistysalue, kaupunkisuunnittelun muutos ja vuorovaikutuksellisuus. Kolmannessa luvussa esittelen käyttämäni aineiston ja menetelmät. Neljännessä, viidennessä ja kuudennessa luvussa tarkastelen tutkimusaineistoani ja tutkimustuloksia. Ja lopuksi esitän luvussa seitsemän tutkielmani johtopäätökset tiivistetysti.

1.2 Tutkimuskohteen esittelyä

Jyväskylän täydennysrakentamisen osayleiskaavaprosessi alkoi 1994. Varsinaisen osayleiskaavan suunnittelua edelsi täydennysrakentamisselvityksen laatiminen, jonka yhteydessä asukkaita ja luottamushenkilöitä myös kuultiin. Selvitys valmistui alkuvuodesta 1998. Selvityksen perusteella laadittu kaavaehdotus valmistui elokuussa 1999 ja ehdotuksen kuulemiset järjestettiin syksyllä 1999. Kaavaehdotuksen palautteeseen kaavoitustoimisto antoi vastineet myöhään syksyllä 2000, jonka jälkeen kaavan hyväksymiskäsittely alkoi. Kaupunginvaltuusto hyväksyi täydennysrakentamisen osayleiskaavan kokouksessaan 12.2.2001. Päätöksen yhteydessä kaupunginvaltuusto hyväksyi seuraavan pöytäkirjan: ”Hyväksyessään osayleiskaavan valtuusto edellyttää, että asemakaavaa valmisteltaessa erityisen tarkasti tutkitaan Kangasvuoren, Aittovuoren ja Köhniöntauksen alueet paitsi käydyn valtuustokeskustelun myös saadun asukaspalautteen pohjalta” (Jyväskylän kaupunki 2001b).

Kaavasta jätettiin neljä valitusta Hämeenlinnan hallinto-oikeuteen, joka parhaillaan käsittelee valituksia. Kaavaa ei ole siis vielä vahvistettu.

Kokonaisuudessa täydennysrakentamisessa oli 46 eri kohdetta, joista 7 oli kaavaehdotuksessa selvitysalueita, eli alueiden ottamista mahdollisesti rakennuskäyttöön selvitetään myöhemmin. Täydennysrakentamisen osayleiskaavan myötä syntyy kokonaismitoituksessa uutta rakennusoikeutta yhteensä 717 060 kerrosneliometriä, josta asumiseen 541 060 ja työpaikoille 176 000 kerrosneliometriä. Omakotitalotontteja kaava sisältää 617. Kokonaisuudessa täydennysrakentamiseen suhtauduttiin Jyväskylässä positiivisesti asukkaiden keskuudessa. Täydennysrakentamista vastustettiin voimakkaimmin Aitto-Kangasvuoren virkistysalueelle ja Köhniöjärven ympäristöön suunniteltujen kohteiden osalta. (Jyväskylän kaupunki 1999.)

Huhtasuon alueelle täydennysrakentamisen yhteydessä on suunniteltu yhdeksän täydennysrakentamiskohdetta ja Halssilaan seitsemän kohdetta, joista kolme on asetettu selvitysalueeksi. Näistä Aitto-Kangasvuoren virkistysalueella sijaitsee viisi täydennysrakentamiskohdetta ja kaksi selvitysalueita.(mt.) Huhtasuon ja Halssilan alueen asukkaiden vastustus on keskittynyt juuri näihin viiteen kohteeseen, jotka mitoituksineen ovat taulukossa 1.

Kohteista Kivistö-Aittovuori ja Latvatie sijaitsevat Halssilassa, muut Huhtasuolla. Kohteiden sijainti asuinalueella on esitetty kuvassa 1.

Taulukko 1. Tutkimuskohteena olevien täydennysrakennuskohteiden tietoja (Jyväskylän kaupunki 1999).

Kohde	Yleiskaava-merkintä	Rakennusoikeus (kem2)	Omakotitalontteja	Asukkaita noin
Kivistö-Aittovuori	AP, AKR	25 000	60	380 – 450
Latvatie	AP	4000	17	60 – 70
Kangasvuori I	AK	29 000	-	600 – 750
Kangasvuori II	AP	4600	21	70 – 80
Huhtasuonkatu	AP	6000	23	80 – 110
YHTEENSÄ		68 600	121	1190 – 1460

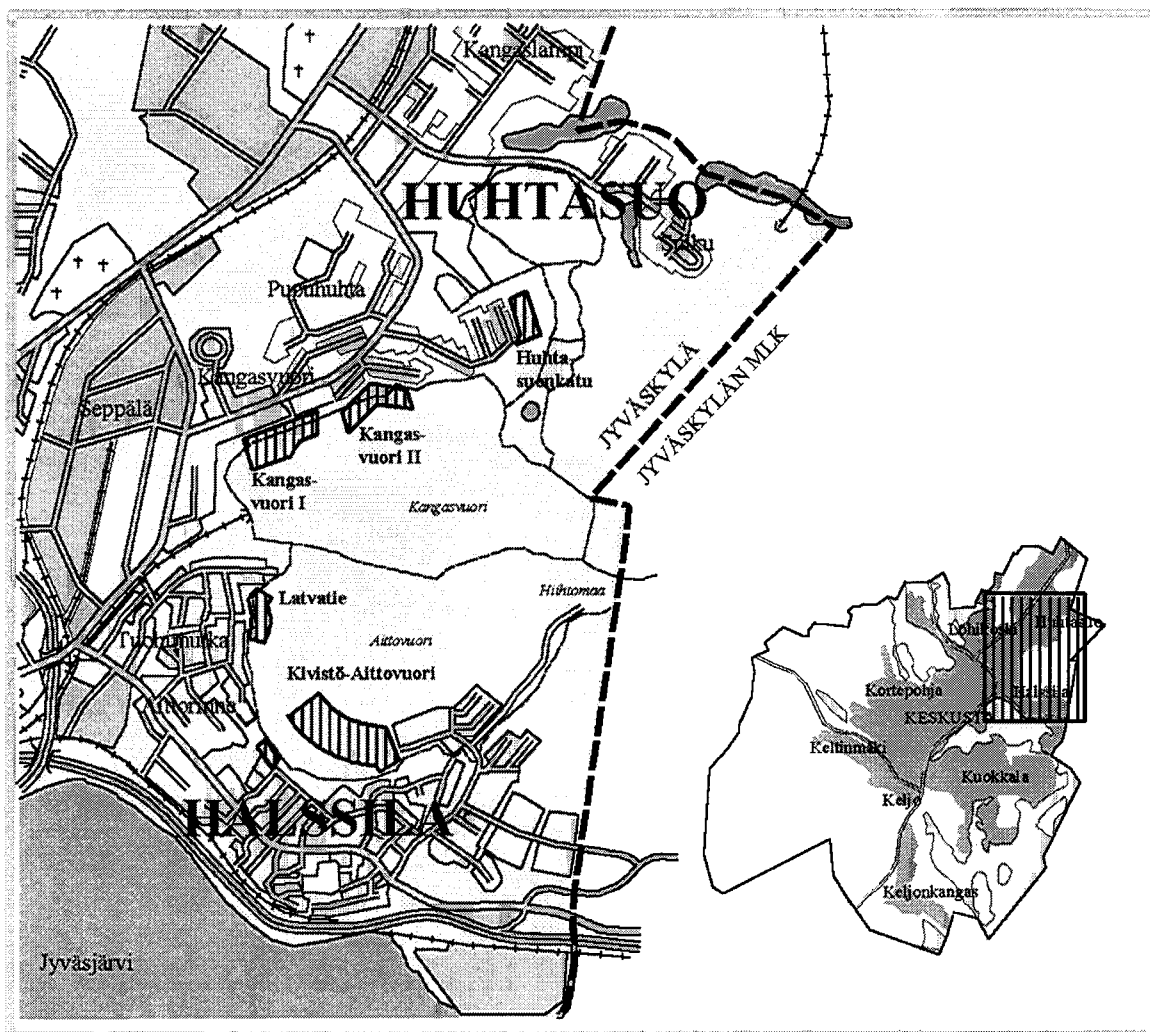
AP= pientalovaltainen asuinalue

AKR= Kerros- ja rivitalovaltainen asuinalue

AK= Kerrostalovaltainen asuinalue

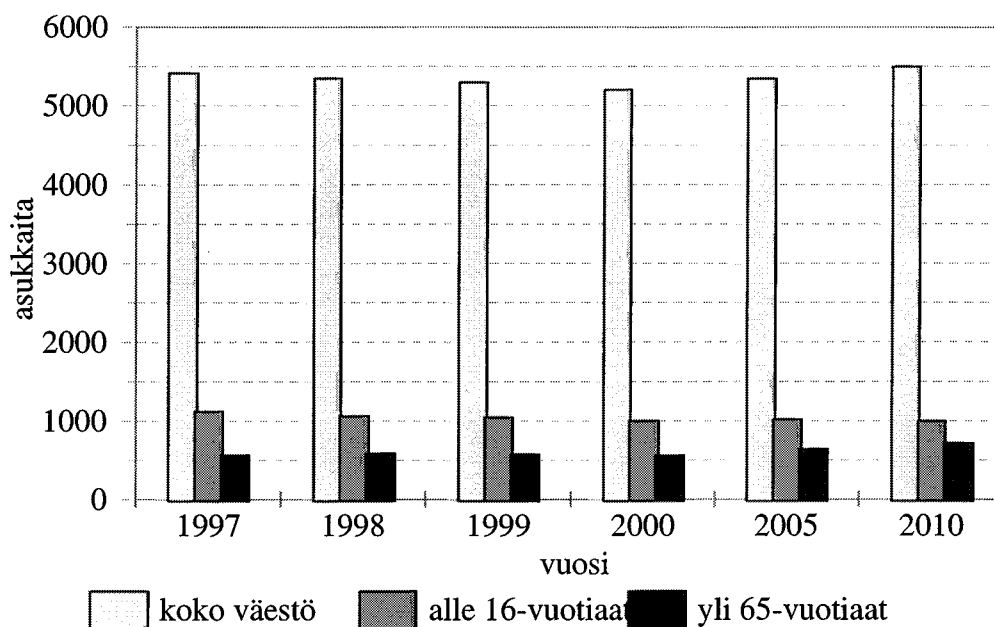
Kuva 1. Tutkimuskohteina olevien täydennysrakennuskohteiden sijoittuminen Halssilan ja Huhtasuon alueelle ja sijaintikartta.

Tutkimuskohdetta ympäröi kaksi asuinalueita, Halssila ja Huhtasuoni. Kokonaiskuvan saamiseksi esittelen molempien alueiden historiaa ja nykytilaa yleisesti.

Halssila on Jyväsjärven rantaan nauhamaiseksi muodostunut asuinalue, jota on rakennettu jatkuvasti täydentäen. Ensimmäiset asemakaavat alueelle ovat laadittu 1940-luvun lopussa ja asuinalue on kehittynyt väestömäärällisesti vakaasti. Kaupallisia palveluita Halssilassa on tällä hetkellä niukasti (lähikauppoja, -ravintoloita ja kioskeja) ja alueen posti lakkautettiin 1997. Alueen julkiset palvelut ovat sen sijaan säilyneet ja Halssilassa on mm. ala-aste, kirjasto ja kirkko. Halssilan julkiset palvelut ovat olleet viime vuosina uhattuna. Osasy tähän on väestömäärän väheneminen. Siten täydennysrakentaminen osaltaan loisi parempia mahdollisuuksia säilyttää olemassa olevaa palvelurakennetta. (Jyväskylän kaupunki 1999.)

Kuvio 1. Halssilan väestömäärän kehitys 1997-2000 ja ennuste vuosille 2005 ja 2010 täydennysrakentaminen huomioituna (Jyväskylän kaupunki 2001a).

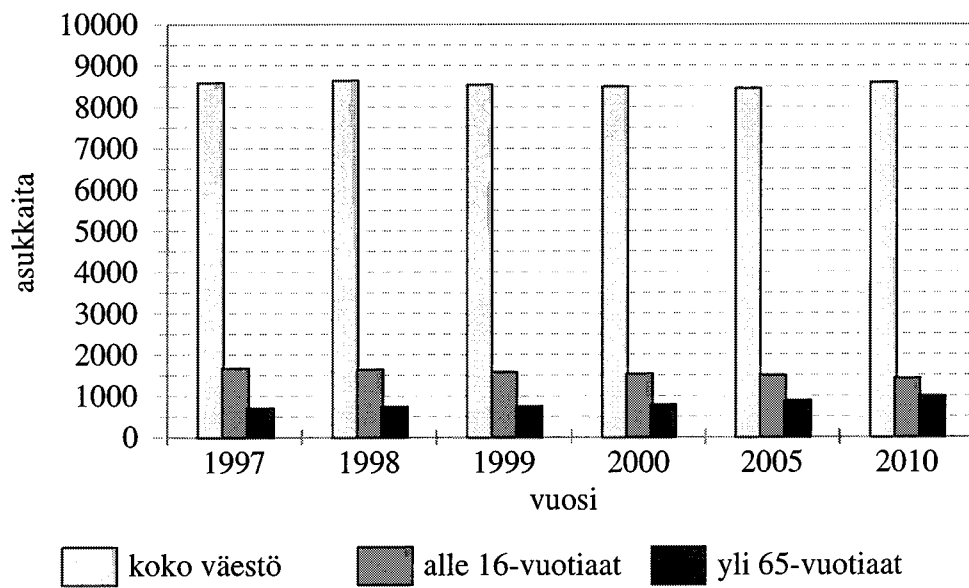

Toisin kuin Halssilan, Huhtasuon historia asuinalueena ei ulotu kuin 1960-luvulle, jolloin Kangasvuoren alue kaavoitettiin ja toteutettiin. Alueen kaksi merkittävintä asuntoaluetta, Pupuhuhta ja Kangaslampi kaavoitettiin 1970-luvulla. Näiden alueiden kanssa samanaikaisesti rakennettiin myös Huhtakeskus ja sen läheisyydessä olevat koulut. Huhtakeskus on lähiöperiaatteen mukainen palvelukeskus, jossa on kaupallisten palveluiden lisäksi julkisia palveluja, kuten kirjasto ja sosiaali- ja terveysasema. Varsinkin Huhtakeskuksen kaupalliset palvelut ovat vähentyneet alkuajoista, jolloin Huhtakeskuksessa oli mm. kaksi täysimittaista ruokakauppaa, pankki ja posti. Nykyisin Huhtakeskuksessa on mm. kaksi lähiöravintolaa, kaksi ruokakauppaa ja apteekki. Huhtakeskusta on pyritty kehittämään viime vuosina. Huhtasuon, kuten Halssilankin kaupallisten palveluiden kehitykseen on vaikuttanut myös läheisen Seppälän alueen kehittyminen työpaikka-alueesta kohti Jyväskylän kauppakeskittymää. Seppälää kehitetään parhaillaan laadittavalla Seppälänkankaan osayleiskaavalla. (Jyväskylän kaupunki 1999.)

Huhtasuon alueen väestömäärä on kehittynyt "lähiömäisesti", eli väestömäärä nousi pian

rakentamisen päättymisen jälkeen huippuunsa. Väestömäärä on alentunut muuttoliikkeen ja asumisväljyyden kasvun seurauksena, eivätkä pienet täydennysrakennuskohteet ole muuttaneet kehitystä. Huhtasuo saavutti väestöhuippunsa vuonna 1984, jolloin asukkaita oli 10 714. (mt.)

Kuvio 2. Huhtasuon väestömäärän kehitys 1997-2000 ja ennuste vuosille 2005 ja 2010 täydennysrakentaminen huomioituna (Jyväskylän kaupunki 2001a).

1.3 Minun tarinani

Tutkielma ei ole vain neutraaleja sivuja. Tutkielma on aina syntynyt jossakin tilanteessa ja jossakin ympäristössä. Se on kuvaus jostakin tavoitteellisesta näkökulmasta. Jotta tutkimuksen näkökulma olisi arvioitavissa, tulee ymmärtää myös se ajatteluprosessi, jonka kautta se on syntynyt. Siksi tutkimukseen on mentävä sisään paitsi sen tekijän, myös lukijan.

Kiinnostukseni tutkimuskohteeseeni syntyi vuosien 1998 ja 1999 aikana. Syksyllä 1998 valitsimme yhdessä opiskelijatoverini Jari Mäkisen kanssa sosiaalityön projektiopintojen aiheeksi täydennysrakentamisen Huhtasuon alueella. Projektiopinnoissa opiskelimme ennen kaikkea liikkumista viranomaisverkostoissa ja opimme näkemään sosiaalityötä eri näkökulmien kautta. Projektiopintoihin liittyen teimme kaksi pienimuotoista kyselyä ja seuralsimme viranomaiskokouksia ja yleisötilaisuuksia. Keväällä laadimme projektiopinnoista raportin *Monia osapuolia - monia ulottuvuuksia*. Projektiopinnoissa pääyhteistyökumppanimme oli Huhtasuon sosiaaliasema, mutta samalla saimme kuvan myös muista suunnitellun osapuolista.

Kesällä 1999 suoritin sosiaalityön käytännön harjoittelujaksoa juuri Huhtasuon sosiaaliasemalla. Kahden kuukauden jakson aikana näin sosiaaliaseman arkea ja samalla käsitykseni Huhtasuosta asuinalueena syveni ”sosiaalityön” silmälasein. Harjoittelujakso samalla selvensi kuvaa sosiaaliviranomaisten ja kaavoituksen suhteesta. Pällimmäiseksi jäi kuva sosiaalityön resurssien vaillinaisuudesta, jonka vuoksi syvälinen perehtyminen kaavoitukseen tuntui kaukaiselta.

Kesällä 2000 sain mahdollisuuden suorittaa valtionhallinnon harjoittelua Jyväskylän kaupungin kaavoitustoimistossa. Työtehtävänäni oli selvittää sosiaalisten vaikutusten arviointia (sva) osana kaavaprosessia. Oli selvää, että näiden kahden kuukauden aikana kaavoitus toimintana valkeni silmissäni uudella ja syvemmällä tasolla. Monet keskustelut kaavoittajien kanssa selvensivät minulle toiminta- ja ajattelumalleja, jotka kaavoituksen taustalla vaikuttavat.

Minulla on ollut mahdollisuus nähdä kaavoituksen eri osapuolien ajattelu- ja toimintamalleja läheltä ja kaukaa. Aineistoa kerätessäni törmäsin myös eri osapuoliin. Lähestyessäni kaavoituslautakunnan puheenjohtajaa saadakseni mahdollisuuden esitellä asiaani lautakunnan kokouksen aluksi, kävin liki tunnin keskustelun puhelimessa tutkimukseni tarkoituksista ja mielekkyydestä. Samoin teemahaastatteluja suorittaessani jouduin vastaamaan tutkimukseni tarkoituseriä koskeviin kysymyksiin. Usein minut nähtiin vastustajana, jonka tarkoituserät olivat toimia joko kaavoittajien tai asukkaiden hyväksi. Kuitenkin näiden keskustelujen kautta eri osapuolien kanssa olen saanut laajan kuvan kaavoituksesta ilmiönä, joka ei ole kenenkään antama, vaan itse konstruoimani.

Vielä yksi huomautus. Yksi syy kiinnostukseeni juuri Aitto-Kangasvuoren virkistysalueella sijaitseviin kohteisiin oli paitsi niiden kiistanalaisuus, myös niiden henkilökohtainen merkitys. Asuin alkusyksyyn 2000 saakka asti Halssilassa, ja päivittäisten juoksu- ja hiihtolenkkieni myötä kaikki täydennysrakennuskohteiden ympäristöt olivat minulle tuttuja ja arkipäiväisiä. Tiedän, miten polut kulkevat näillä alueilla ja tiedän myös, mihin kevät sulattaa ensimmäiset pälvensä Aittovuoren rinteille. Olen käynyt Aittovuorella myös marjassa ja juoksulenkilläni kerännyt sieniä iltapalaksi paitani mutkaan. Haluan vain kertoa, että Aitto-Kangasvuoren virkistysalueen ympäristöihin sisältyy minulla paljon kokemuksia ja muistoja. Ja katsoessani nyt ikkunastani Laajavuoresta avautuvaa maisemaa näen myös Viitaniemen takaa nousevan Aittovuoren. Aitto-Kangasvuori on siis tutkimuksessani paikoina läsnä. Se, vaikuttaako tämä johtopäätöksiini tai tulkintaani, on itselleni vaikea kysymys. Ehkä lukija osaa arvioida tätä paremmin.

2 TUTKIMUSKOHTTEEN JÄLJILLÄ

Tässä luvussa esittelen tutkimuskohteeseeni liittyvää teoreettista keskustelua valitsemistani näkökulmista. Siten käsittelen muuttuvaa kaupunkia, täydennysrakentamisen ulottuvuuksia, virkistysalueen ominaisuuksia, kaupunkisuunnittelun muutoksia ja vuorovaikutuksellisuutta.

2.1 Kaupunkia etsimässä

Tutkimukseni kiinnittyy kaupunkiin ja kaupunkitutkimukseen. Kaupunkitutkimuksen perinne ei määrittele kaupunkia yksiselitteisenä entiteettinä, vaan kaupunkitutkimuksen lähtökohdaksi on otettava kaupungin epämääräisyys (Rajanti 1999, 25). Kaupunki ei ole tyhjennettävästi selitettävä, vaan se on ennemminkin monien ajallisten ja alueellisten prosessien kohtauspaikka (Virtanen 2000a, 21). Kaupunki onkin muuttuva kaikilla sen tasoilla, niin materiaalisena ja tilallisena kuin elettyinä ja diskursiivisena. Rajanti (1999, 25) kuitenkin hahmottaa kaupungille epämääräisyydessään kolme lähtökohtaista ominaisuutta: määrittelyn mahdottomuuden, näennäisen yhdenmukaisuuden ja ulottumisen. Määrittelyn mahdottomuus tarkoittaa juuri kaupungin kompleksisuutta, näennäinen yhdenmukaisuus kaupungin monimuotoisuutta ja ristiriitaisuutta, ja ulottuminen kaupungin ulottumista yli näkyvän niin rajallisesti kuin välittömästi näkyvän itsessäänkin.

Tutkielmani on kaupunkitutkimusta. Ja siten se ei määrittele kaupunkia tai sen tavoite ei ole kuvata kaupunkia sinänsä, vaan tiettyä ilmiötä kaupungissa. Kaupunki on kuitenkin kaikessa epämääräisyydessään tutkimuksen yksi keskeisimmistä viitekehyksistä. Siten tavoitteenani on avata kaupungin ulottuvuuksia tai ominaisuuksia niiltä osin, jotka ovat keskeisiä tarkasteltaessa täydennysrakentamisen suunnittelua ilmiönä. Kaupunkikäsitykseni kautta väitän, että kaupunkiin on aina väistämättä liittynyt kiista ja konflikti. Ja ymmärtäessäni politiikan juuri näiden kiistojen kautta, on kaupunki väistämättä myös poliittinen. Kuitenkin voimme asettaa kaupunkikäsitykseni kyseenalaisiksi kysymällä, uhkaako globaalisatio tehdä kaupungeista "kiistattomia" ja menetämmekö sen kautta areenat, joilla kiistat kenties ratkaistaan.

Tutkimuskokonaisuuteni on siis osa kaupunkia. Tällöin tutkimukseni kannalta on tärkeää ymmärtää kaupunki moniulotteiseksi kokonaisuudeksi, johon vaikuttaa monet lokaalit ja globaalit tekijät. Toisaalta kaupunki on dynaaminen, eli jatkuvasti muuttuva ja kehittyvä systeemi (Koskiaho 1995, 80). Tämän muutoksen jatkuvuuden Ilmonen tiivistää oivallisesti seuraavassa:

”Kun klassisen kaupungin keskeiset symbolirakennukset olivat kirkko ja palatsi, olivat modernin kaupungin symbolirakennukset pankki ja päiväkot, jotka ovat vaihtumassa jälkimodernin kaupungin kauppakeskuksiksi ja teemapuistoiksi. Kaupunkien järjestys on edennyt moraalisen ja sosiaalisen kautta kaupalliseen, kosmologisesta ja funktionaaliseen teemoittumiseen.” (Ilmonen 1999, 29.)

2.1.1 Kiistan kaupunki

Taina Rajanti (1999, 80) näkee kaupungin ratkaisemattomana kiistanä. Hän rakentaa käsitteensä kaupungista kreikkalaisesta antiikin *poliksesta* käsin, jota hän pitää länsimaisen kulttuurin ihmisten kotina. Rajantin mukaan polis ei ole ratkaisu antiikin sankarien mahdollomalle väkivaltaan ja väkivoimaan perustuvalla yhteisöllä, vaan se perustuu juuri tuohon kiistaan vallasta ja voimasta. Tämä kiista asettaa kysymyksen poliiksesta ja järjestyksestä ja sen tilan, jonka puitteissa kysymys voidaan esittää ja siihen voidaan vastata. Siten agora, julkinen kokoontumisen tila, onkin ensisijaisesti kokoontuminen ja vasta sitten kokoontumisen tila. (mt., 61.)

Rajanti asettaakin poliiksen yhteisyyden riippuvaiseksi kiistasta. Ratkaisematon kiista ja yhteentörmäys tekee meistä poliiksen kansalaisia, kaupunkilaisia. Siten *”kaupunki avautuu julkisena siellä missä on ratkaisematon kiista, missä tahtojen törmäys jännittyy ja ulottuu tilaan ja asettuu joidenkuiden keskelle näitä yhdistäväksi”* (mt., 61).

Rajannin ymmärrys (antiikin) kaupungista antaa avaimet ymmärtää myös kaupunkisuunnittelun kiistaa. Täydennysrakentamisen yhteydessä eri toimijat ovat esittäneet erilaisia näkemyksiä. Kuitenkin vain osa näkemyksistä voittaa demokraattisessa päätöksenteossa, eikä hävinneiden kantojen voida olettaa muuttuvan päätöksen myötä, vaan päinvastoin se voi merkitä yhä kiivaampaa taistelua omien päämäärien puolesta (vrt. Lapintie 1999, 10). Kaavoitus sisältää toimintana mitä erilaisimpia tavoitteita ja strategioita, jotka eivät toteudu tai ratkea sitä koskevassa päätöksenteossa. Esimerkiksi täydennysrakentamisen yhtey-

dessä pyritään tiivistämään kaupunkia ja vähentämään liikkumisen tarvetta, mutta samanaikaisesti mm. kauppa keskittyy yhä irrallisemmaksi muusta kaupunkirakenteesta.

Onkin selvää, että vain osa suunnittelun tavoitteista tulee formuloiduksi suunnitteluprosessissa (mt.). Osa tavoitteista voi olla sellaisia, jotka jäävät piiloon sen vuoksi, että ne itse asiassa sijoittuvat suunnitteluprosessien lähtökohtiin. Tällaisia voivat olla esimerkiksi taloudelliset ja valtopoliittiset intressit. Toisaalta muotoilematta jää joukko tavoitteita, jotka eivät sovi hallitsevaan suunnitteludiskurssiin, kuten esimerkiksi ympäristön subjektiiviset ja kollektiiviset merkitykset. (Lapintie 1999, 10; Häkli 1997, 47.) Kuitenkin formuloimatta jääneetkin tavoitteet voivat olla normatiivisesti yhtä legitimejä kuin julkitulleet suunnitteluprosessissa. Kaupungin kiistat ovat siis jatkuvaa taistelua formuloinnin oikeutuksesta tai niiden piilottamisesta, ja kiista on väistämättä jatkuva ja dynaaminen. Kuten kaupunkikin.

Mutta mitä merkitsee kaupungin poliittiselle järjestelmälle kiistojen ratkaisemattomuus? Hajoaako kaupunki kiistoissaan pieniin kamppailuihin, joissa valta on pienten askelten kamppailua, joissa sisäistetyt valtasuhteet määrittävät kaupunkilaisia toimijoina (Lapintie 1999, 9-11 viitaten Michel Foucaultin analyysiin). Vaikka näin olisikin, tarkoittaako se myös *agoran* katoamista kokoontumisena vai tarkoittaako se julkisen tilan sirpaloitumista. Kuitenkin Rajannin mukaan kiista synnyttää aina julkisen tilan, ja kaupungin.

”Polis ja urbs ovat yhteisö, jossa yhteisyys perustuu ratkaisemattomaan kiistaan, jatkuvaan uhrikriisiin, mimeettisen väkivallan lakipisteeseen, joka on hetkellisesti pysäytetty ja jännitetty. Polis tai urbs ei ole koskaan loppuunviety ele, ratkaisu tai päätös, vaan avoin yhteentörmääminen, jännittynyt kohtaaminen, toistuva ele. Kaupunki on siellä missä erojen puutteen jännitys ulottuu julkiseksi tilaksi ja julkiseksi esineeksi. Kaupunki on siellä missä ratkaisematon kiista elää.” (Rajanti 1999, 80.)

2.1.2 Kaupunki politiikan näyttämönä

Kaupunkisuunnittelun tarpeen voidaan nähdä syntyneen 1800-luvun teollistuvan kaupungin kurjuudesta. Modernin kaupunkisuunnittelun keskeinen tehtävä oli osaltaan vahvistaa sosiaalista reformia takaamalla teollisen tuotannon tarvitsemaa infrastruktuuria. Pakarisen mukaan modernin suunnittelun tavoitteet oli määritelty ja arvot selkeästi asetettu. Vasta modernin suunnittelun murtuminen 1970- ja 1980-luvuilla sivuutti hyvinvoinnin ja tasa-arvon tavoitteet asumisen reformistisina lähtökohtina. (Pakarinen 1991, 38-39.) Siten monet

tavoitteita ja arvoja koskevat keskustelut ovat käytävissä ja niin niiden sisällölliset kuin keskustelijoiden suhteetkin ovat uudelleen arvioitavissa. (Pakarinen 1991.)

Kun kaupunkisuunnittelu nähdään osana kaupunkia ja jatkuvaan kiistaan rakentuvana, voidaan myös poliittisten toimijoiden roolia ja politiikkaa avata uudesta näkökulmasta verrattuna moderniin asiantuntijuuteen. Sama voidaan todeta Weberin byrokraatin ideaalintyyppin kielellä: rationaalisen byrokraatin figuuri on hajonnut ja virkailijan ero politiikkoon relativoitunut (Palonen 1999, 176). Siten suunnitteluprosessiin osallistuvat virkamiehet joutuvat tilapäispoliitikon rooleihin. Se merkitsee kamppailua paitsi nimenomaisia politiikkoja vastaan, myös muita viranomaisia vastaan. Suunnitteluprosesseissa virkamiehet joutuvat väistämättä tekemään omavastuisia arvioita ja ratkaisuja "tiedon" pätevyydestä ja "sääntöjen" noudattamisen rajoista ja tulkitsemisesta. Samalla suunnittelijat joutuvat käsittelemään toimintansa kontingenssia (pelivaraa) uudella tavalla. (vrt. mt.)

Ideaalibyrokraatti pyrkii toiminnallaan ignoroimaan kontingenssin. Suunnittelubyrokraatti pyrkii puolestaan eliminoimaan kontingenssin, ja kuten hyvin tiedetään, molemmat yritykset ovat nykyvalossa epäonnistuneet. Kuitenkin molemmat byrokraatin muodot elävät diskursiivisissa taistoissa. Muuttunut tilanne on luonut Palosen mukaan trendibyrokraatteja ja politiikkobyrokraatteja, jotka toiminnassaan pyrkivät sopeutumaan ja pelaamaan kontingenssilla. Trendibyrokraattien ongelmaksi Palonen näkee muotien seuraamisen ja siten alistumisen esimerkiksi markkinavoimille. Trendibyrokraatti myöntääkin kontingenssin olemassaolon, muttei osaa käyttää sitä toimintansa lähtökohtana tai pelata sillä, kuten poliittibyrokraatti. (Palonen 1999, 176-177.)

Kontingenssi tuo uuden näkökulman kaupungin kiistan ymmärtämiseen. Kontingenssin tarkastelussa kyse on mahdollisuuksien tematisoinnista, jonka avulla otetaan etäisyyttä tavanomaisiin käsittämistapoihin (Eräsaari 1999, 156). Tarkastelun avulla voidaan keskustella ja problematisoida sellaista epävarmuutta tai sellaista pelivaraa, jota ei voida hahmottaa. Ennustavalle ja suunnittelevalle maailmalle mahdollisuudet ovat tunnusomaisesti deterministisiä, eli mahdollisuudet ovat sellaisia, joista voimme sanoa: "tästä on kysymys". Edelleenkin tähän pyritään, muttei niitä saavuteta itsestään, vaan ne vaativat jonkin merkityksiä antavan käyttönoton tai täytöntöönpanon ilmetäkseen. Kontingenssin tunnistaminen johdattaa asioiden ja ilmiöiden tarkastelussa tilanteisiin, jolloin voimme todeta: "Tästä voi olla

kysymys”. Kontingenssin tunnistamisen avulla toiminnan mahdollisuudet kasvavat, asiat muuttuvat problemaattisiksi ja harkinnanvaraisiksi. (mt., 156-157.)

Vuosituhanen vaihtuessa kaupunkien kehityksessä toimijat ovat muuttuneet näkyviksi ja persoonattomat voimat ovat väistyneet erilaisten intressiryhmien ja yrityksiens tieltä (Haila 1999, 269). Samalla kaupungeista ja kaupungistumisesta on tullut yhä poliittisempää. Tämä ilmenee myös kaupunkien policy-tyyppisissä kaupunkiohjelmissa tai -politiikoissa. Kaupunkipolitiikan voi nähdä laajassa mielessä olevan paitsi kaupunkien taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin kohdistuvia valtiotason toimia, myös kaupungeille itselleen ominaisia uudenlaisia kehittämisspolitiikkoja, tavoitteenasetteluja ja toimintamalleja (Kurunmäki 1999, 40).

Kaupunkipolitiikan voi nähdä olevan vastaus yhä kasvavaan kaupunkien väliseen globaaliinkin kilpailuun, mutta myös keino taistella yhä lisääntyvää epävarmuutta vastaan ja deterministisien mahdollisuuksien löytämiseksi (ks. Eräsaari 1999, 156-159). Vai onko kaupunkipolitiikassa kyse päinvastoin kaupunkien pelivaran lisääntymisestä ja uudenlaisten toiminnan ehtojen määrittelystä, jotka jättävät yhä enemmän tilaa kontingenssille. Vastaus on varmasti vaikea antaa, mutta ainakin Jyväskylän kaupunkiohjelman nimi kertoo omaa tarinaansa metaforillaan: ”*Huovasta hiukkaskiihdytimeen - Jyväsjärven ranta takapihasta julkisivuksi*”(Jyväskylän kaupunki 2000). Ja kuten Ulrich Beck (1999, 205) kuvaa; ”taloudellinen globalisaatio ei ole mikään *mekanismi, mikään itsetoimiva järjestelmä*, vaan läpikotaisin *poliittinen projekti*”.

Kaupunkisuunnittelu onkin yksi keskeinen kaupunkipolitiikan toteuttaja. Siten yhteiskuntatieteelliselle kaupunkitutkimukselle asettuu myös omat vaatimuksensa laajenevien politiikan kenttien tulkinnassa. Sen tehtävänä on mm. epäillä kaupunkirakentamisen ajankohtaisia uskomuksia. Haila (1999, 271) osoittaa myös yhteiskuntatieteelliselle kaupunkitutkimukselle tehtävän, mikä liittyy läheisesti tutkimuskokonaisuuteeni ja virittää kysymyksen myös globalisaatiosta.

”(...) kaupunkilaisten lisääntynyt osallistuminen kaupunkisuunnitteluun ei välttämättä merkitse kaupunkilaisten vaikutuksen lisääntymistä. Vallan siirtäminen pois demokraattisesti valituilta kaupunkisuunnitteluelimiltä saattaa johtaa tilanteeseen, jossa eliitit tekevät päätökset. Empiiriset tutkimukset osallistuvasta ja kommunikatiivisesta suunnittelusta kertovat, että vuorovaikutusprosessissa syntyneet suunnitelmat eivät välttämättä ole demokraattisia tai oikeudenmukaisia.”

2.1.3 Globaali kaupunki

Yksi tekijä kaupunkien muutoksessa on globalisoituminen, joka heijastuu myös kaupunkien edistämispolitiikkaan. Maailmanlaajuiset taloudellisten ja poliittisten järjestelmien muutokset ovat murtaneet aikaisempia järjestelmiä. Näin kaupungit pyrkivät reagoimaan muutokseen saadakseen osuutensa myös uusissa järjestelmissä. Kaupungit käyvät nyt "paikkojen sota", missä paikkojen edistämällä ja uudelleenrakentamisella on tärkeä merkitys menestymisen politiikassa (Andersson 1997, 115). Tämä "sota" näkyy kilpailuna esimerkiksi EU-puheenjohtajakauden kokousten järjestämisestä tai olympiaisännyyksistä. Samanaikaisesti kaupungit muuttavat vanhoja teollisuus- ja varastoalueita uusiksi imagotekijöiksi ja -alueiksi, jotka rakentuvat niin kongressikeskuksista kuin informaatioteknologiasta.

Kun globalisaatio on jo muuttanut kaupunkeja ja niiden tiloja, on se muuttanut myös kaupunkien välisiä suhteita. Eurooppalaisena tendenssinä on primaarikaupungistuminen, eli yhden vetovoimaisen kaupungin syntyminen kansallisvaltioon ja toisaalta Suomessa uusi muuttoliike tyhjentää sekä maaseutua että teollisen aikakauden vahvoja kaupunkeja (Haila 1999, 268). Globalisaatio vaikuttaa kaupunkien kehitykseen myös eri tavoin. Se sitoo myös paikallisia ruohonjuuritasoja kansainvälisiin sopimuksiin ja velvoitteisiin. Esimerkkinä tällaisesta on Agenda 21, joka sitoo paikallisen tason toimijat ja liikkeet osaksi kansainvälistä ympäristökysymystä ja kansainvälisiä sopimuksia (Healey 1997, 194-195).

Paitsi kaupunkien taistelu globalisoituvassa maailmassa, muuttaa kaupunkeja myös yhä globalisoituva kauppa ja kulutus. Läheisesti tähän liittyy ympäristömme teemoittuminen, jolla Gottdiener¹ (1997; Ilmosen 1999, 34 mukaan) tarkoittaa sekä sosiaalista kanssakäymistä varten konstruoituja teemaympäristöjä että niitä kulttuurisia tuotantoprosesseja, jotka johtavat rakennetun ympäristön käyttöön symbolina. Näin ihmisten arkielämä tapahtuu yhä enemmän ympäristössä, joka on sidoksissa (usein kaupallisiin) symboleihin ja teemoihin. Muutos ilmenee pikaruokaketjuissa, etnisissä ravintoloissa, teemapuistoissa tai luonnonihmeissä (Ilmonen 1999, 34). Teemoitetut tilat muuttavat osaltaan kaupunkeja ja niiden toimintaa erilaisin vaikutuksin. Esimerkiksi kauppakeskukset ovat paikkoja, jotka mahdol-

---

¹ Cottdiener, Mark: *The theming of America. Dreams, Visions and Commercial Spaces*. Westview Press. Boulder. Colorado 1997.

listavat uudenlaista itseilmaisua ja kanssakäymistä, mutta samanaikaisesti niitä ohjaa kaupallinen kontrolli ja valvonta.(mt., 34-37.)

Taina Rajanti kuvaa globaalin kulutuksen tiloja epätiloiksi, jotka ovat universaaleja ja kaikille tuttuja. Ihminen ollessaan tiloissa on kuin kotonaan, mutta tilat ovatkin asumisen vastakohtia. Ne ovat ohikulkemisen tai väliaikaisen olemisen tiloja, joihin on annettava todistus identiteetistä päästäkseen sisälle, kuten henkilöllisyystodistus tai ostoskärry. Vasta annettuaan todistuksen voi saavuttaa epäpaikoille tyypillisen anonymiteetin. Oikeus persoonattomaan tilan käyttöön on lunastettava. Tyypillisiä epäpaikkoja ovatkin matkailijoiden tilat ja maisemat, odotushallit ja ostoskeskukset. Merkittävää Rajannin tulkinnassa on, että epäpaikat ovat globaalin maailmassaolemisen tiloja ja ne ovat syrjäyttäneet sellaisena kaupungit.(Rajanti 1999, 192-193.)

Kuitenkaan epäpaikat eivät ole syrjäyttäneet elämän kaupunkimuotoa, vaan muuttaneet sitä. Siten elämän kaupunkimuoto on hauras ja heikko, koska "kaikkiällä-olevat" ihmiset eivät ole kotonaan missään ja toisaalta ne ovat kotonaan kaikkiällä. Lyhyesti siis globaalin tilan kiistoista on tullut ratkaisemattomia, koska ne sisältävät äärettömän määrän tekijöitä ja siten jokainen ratkaisu on joidenkin tekijöiden rajaamista kiistan ulkopuolelle. (mt., 200-203.)

2.2 Täydennysrakentaminen - kysymys tiivyydestä

Mitä täydennysrakentaminen on? Yksinkertaisesti täydennysrakentamisen voi katsoa olevan vanhan ja väljän asuinalueen tiivistämistä ilman olemassa olevien rakennusten purkamista. Tällöin vanha, väljä asuinalue tiivistetään asukasluvun ja palvelutason kohottamiseksi (Badermann 1990, 8). Maankäytön näkökulmasta täydennysrakentamisen voi katsoa olevan maankäytön lisäämistä siten, että maa-alaan sekä tekniseen ja sosiaaliseen infrastruktuuriin sidottu pääoma käytetään nykyistä paremmin hyödyksi (Koverola ym. 1999, 13). Suomessa täydennysrakentamispotentiaalia sisältyy rakennetuissa ympäristöissä asema- ja yleiskaavoihin. Vuonna 1994 tehdyn selvityksen mukaisesti Suomessa oli 1990 pelkästään asemakaavoihin perustuvaa rakentamispotentiaalia 1,25 miljoonan asukkaan tarpeisiin (Lahti & Rauhala 1994, 37-38).

Täydennysrakentamisen taustalla voidaan nähdä pitkä historiallinen jatkumo, jota on ohjannut käsitys hyvästä ja terveellisestä kaupungista. Edellisen vuosisadan vaihtuessa tiiviyys kaupungissa nähtiin ongelmallisesti - ahtautena. Päivänen (2000, 13) näkeekin urbaanin tiivyyden käsitteen diskursiivisen historian olevan muutosta *"tappavasta tiivyydestä kannatettavaan tiivyyteen ja edelleen uhattuun tiivyyteen"*. 1800-luvun tiivis kaupunki oli epähygieeninen ja uhkasi myös yleistä järjestystä. Suomessa tiivyyden sosiaalinen ongelmallisuus keskittyi erityisesti kaupunkityöväestöön (esim. Karisto ym. 1994, 20-24).

1800-luvulla tiivyyden kritiikit ja analyysit esitettiin urbaaneissa utopioissa. Niissä pyrittiin saavuttamaan optimaaliset tiivyyden ja populaation suhteet, ja samalla utopiat pyrkivät ratkaisemaan kaupunkien kaikki ongelmat samalla kertaa (Päivänen 2000, 16). Optimaalista tiivyyttä etsi myös amatöörikaupunkisuunnittelija ja sosiaalireformisti Ebenezer Howard, joka esitti vallankumouksellisen ajatuksen puutarhakaupunkien sarjasta ja niin nk. kolmen magneetin kaavion. Siten pienet työpaikoiltaan ja palveluiltaan pitkälti omavaraiset puutarhakaupungit rakennettaisiin riittävän kauas keskuskaupungista, edulliselle maalle. Keskuskaupunki ja sitä ympäröivät puutarhakaupungit yhdistyvät tehokkailla rautatie- ja maantieyhteyksillä toisiinsa. Ajatus puutarhakaupungista painotti myös yksilön ja yhteisön merkitystä omien elinehtojensa parantajina. (mt., 16-17; Hurme 1991, 12-16.)

Ajatus tiivyyden voittamisesta kääntyi kuitenkin ympäri Le Corbusier`n ajattelussa. Hänen mukaan ahtaus ja ruuhkat voitiin ratkaista tiivyyttä lisäämällä, ja kaupunki voitiin hävittää

rakentamalla "tornia puistoihin". Samalla liikenteen tarpeet tuli ottaa vakavasti - ja hävittää esteet sen edeltä. (Päivänen 2000, 19.) Siten Le Corbusier`n loi teollisen aikakauden kaupungin ihannetyypin, jonka keskipisteeksi syntyi keskusasema. Keskusasemaa ympäröi liike-elämä valtavine pilvenpiirtäjäineen, joiden avulla yhdistettiin väljyys ja tehokkuus. Muutoinkin asuntojen koko ja etäisyys keskustasta heijastivat asukkaiden asemaa yhteiskunnan hierarkiassa. Myös palvelurakenne keskittyi keskustaan, mutta sen ulkopuolisillakin alueilla tuli olla mahdollisuus harrastustoimintaan (Hurme 1991, 39-41).

Erilaisin sovellutuksin syntyneet satelliittikaupungit olivat siis yritys purkaa liian tiivistä kaupunkiasutusta Euroopassa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Käsitteellisesti satelliittikaupunki, puutarhakaupunki ja asumalähiökin saavat hieman erilaisia sisältöjä ja muuntumia, mutta kuuluvat kuitenkin läheisesti yhteen (ks. tarkemmin Hurme 1991, 66-67). Satelliittikaupunkien eri muodot ovat myös sosiaalisilta päämääriltään, luonnonläheisyydeltään ja palvelu- ja työpaikkarakenteeltaan erilaisia. Suomalaisessa kaupunkikehityksessä on havaittavissa monien eri muotojen synteisiä (mt., 69).

Suomalaisen kaupungin ja erityisesti suomalaisten satelliittikaupunkien, lähiöiden, syntyyn kaupunkien tiiviys osaltaan vaikutti. Suomalaisen kaupunkisuunnittelun keskeinen hahmo 1900-luvulla oli Otto-I. Meurman, joka kirjoitti *asemakaavaopin* 1947. Meurman näki kaupunkien suurimpana ongelmana niiden liiallisen tiiviiden. Ratkaisu ongelmaan oli *hajakeskittynyt* kaupunki ja asumakuntien erottaminen rakentamattomin metsin toisistaan (Hurme 1991, 78-80). Siten suomalaisen lähiörakentamisen ensimmäistä vuosikymmentä hallitsi ajatus metsäkaupungista, jolloin rakennukset ja kadut sijoiteltiin maastoon luonnon muotoja seurailleen (esim. Jalkanen ym. 1997, 20). Metsäkaupunki noudatti suljettua muotoperiaatetta, jolloin rakennusmassat sijoiteltiin ympäristöönsä tapauskohtaisesti ja arkkitehtonisesti ainutkertaisesti (Hankonen 1994, 198).

Käsitystämme tiiviistä kaupungista ohjaa keskeisyyden arvon ja fyysisen liikuttavuuden suhde, joka vaihtelee aikakausittain (Päivänen 2000, 23). Tämänhetkistä kaupunkia luonnehtii osaltaan murros kompaktista kaupungista kohden liudentunutta, nestemäistä kaupunkia (Bordreuil 1995²; Päiväsen 2000, 23 mukaan). Siten tilanteet, joissa on vaikea hahmottaa ollaanko kaupungissa vai ei, lisääntyvät. Tämän ilmiön keskeinen synnyttäjä on tietenkin liikkuvuus. Ilmiön seurauksena esimerkiksi Jyväskylä ei välttämättä tarkoita kaupunki-

² Bordreuil, Samuel: De la densité habitante aux densités mouvantes: l'hyperurbanité. Les Annales de la Recherche Urbaine 67. Densités et Espacements. 5-14. 1995.

rakennetta, eikä edes koko kunnan aluetta, vaan seutukuntaa. Jyväskylän naapurikunnat käyvät kilpailua asukkaista määrittelemällä jatkuvasti kaupunkia, maaseutua ja niiden läheisyyttä diskursiivisesti. Toisaalta lähiönkin asukkaat elävät liudentuneessa kaupungissa korostaessaan "kompaktikaupunkinsa" luonnonläheisyyttä.

2.2.1 Positiivisen summapelin täydennysrakentaminen

Kaupunkirakenteen tiiviyn historiallinen tarkastelu osoittaa, että kaupungin ja sen tiiviyn määrittely on aikakausisidonnaista ja jatkuvaa. Kun kaupunkien täydennysrakentaminen ja eheyttäminen on tullut 1990-luvulla hallitsevaksi kaupunkien suunnitteluperiaatteeksi Suomessa, on sen perustelut sitoutuneet ennen kaikkea sen ekologisuuteen ja taloudellisuuteen. Siten nykyisen suomalaisen kaupunkisuunnittelun taustalla vaikuttaa sekä ympäristökeskustelujen ja -tietoisuuden laajeneminen että 1990-luvun alun taloudellinen lama, jonka seurauksena monien kuntien talous velkaantui.

Täydennysrakentamisen keskeiset hyödyt muodostuvat juuri tiivistämisen kautta. Kaupunkirakenteen tiivistämisen taustalla on ollut aikaisemmin ekonomis-sosiaalisesti perusteltu kompaktikaupunki. Vuosituhannen viimeisenä vuosikymmenellä kompaktikaupungin perustelu muuttui ekonomis-ekologiseksi kestävyudeksi (Päivänen 1996, 25; Vilkuna 1997b, 85-86). Täydennysrakentamisen perustelut jakautuvat juuri tälle akselille myös Jyväskylässä, kuten täydennysrakentamisen strategisista lähtökohdista käy ilmi (Jyväskylän kaupunki 1999, 7-8). Jyväskylässä täydennysrakentamisen keskeisinä alustavina tavoitteina on:

- tiiviimpi ja eheämpi kaupunkirakenne
- kustannussäästöt kunta- ja yksityistaloudessa
- liikkumistarpeen, energian tarpeen ja saastepäästöjen väheneminen
- kevyen liikenteen ja joukkoliikenteen lisääntyminen

Täydennysrakentamisen kautta on saavutettavissa siis monia ekonomisesti ja ekologisesti kannattavia ja kestäviä ratkaisuja. Ekonomiset, sosiaaliset ja ekologiset tekijät nivELYvätkin usein yhteen, kuten esimerkiksi joukkoliikenteen kehittämisessä. Tällöin jo rakennettuun tieverkostoon tukeutuminen vahvistaa asukkaiden määrän kasvun kautta olemassa olevien joukkoliikennereittien kannattavuutta. Jyväskylässä täydennysrakentamisen tavoitteena on myös siirtää täysin uusien asuinalueiden ja kaupunginosien rakentamista tu-

levaisuuteen. Uusien kaupunginosien rakentamisesta syntyisi väistämättä suuret kynns-kustannukset ja laajat viher- ja virkistysalueet kaupungin laidoilla sirpaloituisivat (Jyväskylän kaupunki 1999, 7).

Täydennysrakentamisella on luonnollisesti myös laajat sosiaaliset vaikutukset. Asuinalueiden väestömäärät vähenevät jatkuvan asumisväljyyden kasvun kautta ja ikärakenne painotuu monilla alueilla ns. suurten ikäluokkien mukaisesti. Asumisväljyyden kasvua kuvastaa, että Suomessa keskimääräinen asumisväljyys on kaksinkertaistunut vuosien 1970-1990 välillä (Päivänen 1996, 27). Jyväskylässä täydennysrakentamisen tavoitteena on pyrkiä säilyttämään kaupallisia ja julkisia lähipalveluja asuinalueilla. Huhtasuolla täydennysrakentamisen toivotaan myös monipuolistavan alueen sosiaalista rakennetta ja asumismuotoja (Jyväskylän kaupunki 1998a).

Kaupunkirakenteen tiivistämistä onkin tulkittu osaltaan ekologisen modernisaation kautta. Ekologisen modernisaation taustalla on ihmisen ja ympäristön suhteen korostuminen viime vuosikymmeninä. Ekologisella modernisaatiolla voidaan viitata muuttuneisiin talouden ja politiikan toimintamalleihin, jotka ovat seurausta ympäristökysymysten kärjistymisestä. Ekologista modernisaatiota voidaan lähestyä myös konstruktivisesta näkökulmasta, jolloin se avautuu uudenlaisena ympäristökeskustelua hallitsevana diskurssin muotona. (Kortelainen ym. 2000, 10-11.)

Kaupunkirakenteen tiivistämisen perusteluina on ollut ekologiselle modernisaatiolle tyypillinen *positiivinen summapeli*, eli yhteiskuntataloudelliset ja ympäristönäkökulmat yhtyvät täydennysrakentamisen perusteluissa (mt., 16-17). Pakarinen (2000, 232) näkeekin, että ekologisen modernisaation paikallisissa käännteissä toiminnallisen ja diskursiivisen tason vuorovaikutus on ehto ekologisen modernisaation edistymiselle. Siten ekologinen modernisaatio etenee konkreettisten ekologisten uudistusten lisäksi myös ympäristöpuhunnalla. Onnistuneena täydennysrakentaminen johtaa ekologisen modernisaation edistymiseen. (mt. 230-232.)

Täydennysrakentamisen päämäärät saavutetaan loppujen lopuksi paikallistasolla. Kortelaisen ja Vartiaisen (2000, 25) mielestä tiivistämiskeskustelu on etäännytynyt yhteiskunnallisista olosuhteista ja hallintakäytännöistä. Keskustelua on hallinnut tekninen, maankäyttöä ja energiavirtoja pohtiva lähestymistapa. Keskeiset yhdyskuntarakennetta muovaavat tekijät,

kuten kaupan keskusliikkeet tai asukkaat ovat olleet keskustelusta sivussa. Siten nämä tekijät tai osapuolet voivat toimia vastoin tiivistämisen rationaalisuutta. Täydennysrakentaminen ei ole pelkkä tekninen kysymys, vaan siihen liittyy väistämättä myös luonnon monet merkitykset ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymykset. (mt., 25.)

2.2.2 Täydennysrakentamisen varjopuolia

Täydennysrakentamisen tavoitteet ja päämäärät ovat moniulotteisesti ja vahvasti argumentoituja, kuten edellä on havaittu. Kuitenkin täydennysrakentamiseen liittyy tekijöitä, jotka kyseenalaistavat täydennysrakentamisen perusteluja ja vaativat täydennysrakentamisen tarkastelua eri näkökulmista.

Suomalaisten kaupunkiseutujen kehityksessä tiiviyskysymyksessä on kaksi ulottuvuutta: kaupunkilainen tiivistämisspyrkimys ja maaseutumainen luonnonläheisyyden ja väljyyteen liittyvien arvojen korostaminen (Pakarinen 2000, 228). Ulottuvuudet ilmenevät myös Jyvässeudulla. Jyväskylän kaupunki laatii täydennysrakentamisen osayleiskaavaa maankäytön tehostamiseksi ja samanaikaisesti ympäristökunnat markkinoivat voimakkaasti suuria luonnonläheisiä tontteja. Joissakin tapauksissa kuntien sisälläkin voi olla ristiriitoja näiden kahden ulottuvuuden välillä (mt.). Kysymys kaupunkimaisuuden ja maaseutumaisuuden välillä elää muutenkin suomalaisessa täydennysrakentamiskeskustelussa. Suomalaiset nähdään usein kaupunkivastaisina ja urbanistista perinnettämme pidetään nuorena (Päivänen 2000, 41). ”Suomalaisia” asumisihanteita ei tule elämäntapojen moninaisuudessa yleistää väljäksi maalaisydylliksi, mutta silti täydennysrakentamisessa on väistämättä kyse myös kulttuurisista arvoista (vrt. mt., 41-45).

Täydennysrakentamisen taustalla yhtenä tekijänä vaikuttaa asumisväljyyden kasvu, joka esitetään usein lainomaisena kehityksenä. Tällöin voikin todeta, että samanaikaisesti kun kaupunkilaiset asuvat yhä väljemmissä asunnoissa, he kokevat täydennysrakentamisen lähiympäristössään kielteisenä viihtyvyyttä rajoittavana tekijänä (vrt. Päivänen 1996, 27). Tilaan liittyy läheisesti vapaus - oma elintila koetaan arvokkaaksi. Esimerkiksi omakotitalotontilla voi rakentaa ja tehdä sitä, mitä pitää arvokkaana. Väljyys ja vapauden tunteet heijastuvat myös meri- tai metsämaisemien arvostuksena asuntokaupassa. Tyrväisen (1999) tutkimuksen mukaan asukkaat ovat valmiita maksamaan vihreästä ja väljästä

asuinympäristöstä. Esimerkiksi Salossa metsänäkymä nosti asuntojen arvoja keskimäärin 4,9 prosenttia. Saman tutkimuksen mukaan noin puolet asukkaista olisi valmiita maksamaan rakentamisen estämisestä viheralueille (mt.).

Täydennysrakentaminen on osaltaan läheisessä yhteydessä juuri tilan ja vapauden tuomaan statukseen. Jyväskylässä täydennysrakentamisen tavoitteeksi on muodostunut myös uusien, statuksellisten asuinalueiden luominen, joka ilmenee kaupungin Kaavoituspäällikön lausunnossa täydennysrakentamisesta (Jyväskylän kaupunki 1998c, 26):

"Muista kaupungeista poiketen Jyväskylän täydennysrakentaminen perustuu paljolti alueiden käyttötarkoitusten muutokseen. Esimerkiksi Äijälänrannassa ja Samulinneissä Jyväskylän näyttävimmillä paikoilla järven rannalla on sukupolvien ajan kasvatettu viljaa – nämä kohteet ovat olleet tähän asti kodinrakentajien haavekuvia, mutta nyt vuosituhannen taitteessa myös todellisuutta. "

Tätä statuksellista ulottuvuutta lähellä on gentrifikaation käsite, jolla tarkoitetaan ydinkeskustaa ympäröivässä kaupungissa tapahtuvaa fyysistä ja sosiaalista muutosta (Jauhiainen 1997, 129). Tällöin keskustoja lähellä oleville alueille muuttaa paljon hyvin toimeentulevia asukkaita, jotka uudistavat vähitellen alueen rakennuskantaa ja syrjäyttävät aiemmat alempiin sosiaaliluokkiin kuuluvat asukkaat. Tutkimusalueella Halssilan puutalovaltaiselle alueella ilmiö on havaittavissa. Halssila onkin ollut aluksi työläisten kaupunginosa, jonka arvo on noussut kaupungin kasvaessa. Tai hyvänä esimerkkinä saman ilmiön sivujuonteesta käy Samulinne. Entisistä viljelysmaista kaupungin laidalla on tullut tavoiteltuja omarantaisia arvotontteja. Ja samalla siitä on tullut osa kaupungin kehityspolitiikkaa, jolla se kilpailee hyvätuloisista asukkaista.

Täydennysrakentamisen suurimpana varjopuolena on kuitenkin alueiden nykyisten asukkaiden vastustus, joka joissakin tapauksissa etenee konfliktien tasolle. Suomessakin on havaittavissa, että vanhojen asuinalueiden saneerausta tai lähiöiden tiivistämistä vastustetaan yleisesti (Schulman 1995, 100). Ihmiset ovat oppineet pitämään yleiskaavoissa rakennusvarauksen omaavia alueita "vapaina" viheralueina (Korhonen-Välmä 1997, 138). Toisaalta osa vastustuksesta kohdistuu kysymyksiin asuinalueen laadusta ja rauhallisuudesta, joita uusi rakentaminen uhkaa. Osaltaan täydennysrakentamiseenkin liittyvät käsitteet NIMBY (not in my back yard) ja LULU (Local-unwanted land uses). Ne kuvaavat sellaisen maankäytön vastustamista, jota itsessään pidetään hyödyllisenä, tarpeellisenä tai jopa

välttämättömänä, mutta jota ei haluta oman asunnon tai itselle merkityksellisen kohteen lähelle (Virtanen 1994, 83).

Täydennysrakentaminen käytäntönä on myös suunnitellun kaupungin ja eletyn kaupungin vuorovaikutusta. Kaupunkirakenteen tiivistäminen ei aina johda toimiviin ja tehokkaisiin kaupunkiin, kuten tiiviin kaupungin perusteluissa vakuutetaan. Ympäristöongelmat aiheutuvat kaupungeissa suurelta osin liikenteestä ja keskeisin perustelu tiiviille kaupungille on juuri liikkumisen väheneminen. Tiivis kaupunkirakenne edesauttaa ekologisen kulkumuodon valintaa, mutta se ei kaikkien ihmisten osalta suoraviivaisesti johda siihen. (Virtanen 2000b, 198-199.) Virtasen (mt.) tutkimuksen mukaan merkittävin liikkumistapaa määrittävä tekijä on helppous. Tiiviiden rationaalisuuden ja eletyn todellisuuden välillä voi olla kuilu, jonka kaventaminen vaatii sitoutumista tavoitteisiin kaikkien toimijoiden tasolla. Esimerkiksi ekologisuuden tapauksessa kyse on niin edellytyksien luomisesta kuin asenteiden muutoksesta. (vrt. Pakarinen 2000, 230-231.)

Mutta tuleeko täydennysrakentamisessa väljyys ja tiiviys nähdä toisiinsa vastakohtina? Virtanen (2000a, 205) näkee tiiviin ja väljän kaupungin vastakkainasettelusta siirtymisen kohden niiden samanaikaisuutta tarjoavan mahdollisuuksia sekä elämäntapojen ekologisoitumiselle että esteettisesti virikkeelliselle ja toiminnallisesti hyvälle kaupungille. Toimintojen läheisyys ja liikkumistarpeen minimointi ei saisi tapahtua luonnon eikä elämänlaadun kustannuksella. Keskeistä suunnittelussa olisi tällöin ottaa huomioon paikan eläjän mitta-kaava, ympäristö näkymineen, äänineen, hajuineen ja tuoksuineen, sekä paikkoihin liittyneet moninaiset merkitykset. Monimuotoinen kaupunkirakenne, luonnonläheisyys ja toimintojen alueellinen sekoittaminen tarjoaisivat lähtökohtia sosiokulttuurisesti kestäväälle kaupungille. (mt.)

Täydennysrakentaminen toimintana, kuten kaupunkisuunnittelukaan toimintana ei ole arvovapaata tai valtasidoksetonta. Kuitenkin suunnittelua tarkasteltaessa nämä tekijät ovat aikatilaisidonnaisia ja tutkimuskohteen tarkempi analyysi sen erityismerkityksien ja tasojen välillä on välttämätöntä.

2.3 Virkistysalueen monet kasvot

Tutkimuskohteena oleva Aitto-Kangasvuoren täydennysrakentaminen virittää väistämättä kysymyksiä virkistys- ja viheralueesta ja sen merkityksistä. Käsittelen seuraavassa viheraluetta kolmella toisiinsa limittyvällä tasolla.

2.3.1 Virkistysalue julkisena tilana

Kuten aikaisemmin esitin, kaupunkien kehitys privatisoi yhä enemmän tilaa. Kaupunkitutkimuksessa on yhä enemmän kiinnitetty huomioita julkisten tilojen vähenemiseen ja toisaalta niiden tärkeyteen sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollistajina (esim. Ilmonen 1999, 27). Kaupunkitila on muuttumassa mm. kasvavan yksityisen vartioinnin seurauksesta yhä yksityisemmäksi (Haarni 1997, 101). Kehitys pääpiirteissään hyväksytään ilman keskusteluja sen poissulkevista mekanismeista tai vallankäytöstä. Täydennysrakentaminen kohdistuu tilaan, jota voisi kutsua vanhanaikaiseksi julkiseksi tilaksi. Beauregard (1999, 216) katsoo vanhanaikaisten julkisten tilojen, kylien viheralueiden, torien ja hallinnollisten aukoiden korvautuneen julkisilla aukioilla toimistorakennuksineen ja yksityisen ja julkisen partnershippeihin perustuvilla näennäisjulkisilla puistoilla.

Suomalaisen kaupunkitilan muodostumisessa luonto julkisena tilana on saanut erityisiä merkityksiä. Tämä korostuu suomalaisessa metsäkaupungin ideologiassa, jonka seurauksena syntyi väljiä ja luonnonläheisiä lähiöitä. Samalla luonnonläheisyys sitoutui elämän laatuun (Hurme 1991, 78-80). Kun suomalainen kaupunkirakenne muuttuu nyt erityisesti nk. kasvukeskuksissa muuttoliikkeen ja asumisväljyyden lisäyksen johdosta, on selvää, että yksityinen tila valtaa näitä vanhanaikaisia julkisia tiloja. Ja tutkimuskohteessani tämä yksityisen tilan valtaus kohdistuu viher- ja virkistysalueisiin, eli "vapaaseen" luontoon (vrt. Päivänen 1996, 27).

Mutta mitä on kaupungin viher- tai virkistysalue? Julkiset viheralueet, myös tutkimuskohteeni, voidaan nähdä jopa rakennetusta kaupungista irrallisina. Kuitenkin sosiaalisesti ja kulttuurisesti kysymys on toisiaan täydentävistä tekijöistä. Virkistysalue onkin luontoa ja osa kaupungin sosiaalista rakennetta, tuoden eri elementtien samanaikaisuudella kulttuurista ja ekologista omaleimaisuutta kaupungille. (vrt. Schulman 1995, 101.) Tämä monimuo-

toisuus ohjaa käsitystä myös tutkimuskohteesta. Tutkimuskohde, Aitto-Kangasvuoren viheralue, onkin siis erityinen (julkinen) kaupunkitila, mutta samalla luontoa.

2.3.2 Virkistysalue paikkana

Tutkimusintressit virittävät erityistä kiinnostusta ihmisten kokemuksiin ja merkityksiin virkistysalueesta. Kaupunkisuunnittelussa ihmisten kokemuksellisten ja merkityksellisten arvojen arviointi on hyvin vaikeaa. Nämä arvot aiheuttavat osaltaan konflikteja kaupunkisuunnittelussa, mutta samalla usein (diskursiivisesti) muotoilemattomina tekijöinä ne asettavat haasteita kaupunkisuunnittelulle. Vuorovaikutuksellisessa suunnittelussa luontomerkitä ei voi sivuuttaa suunnittelussa vain sen vuoksi, ettei kukaan tahdo tai osaa puhua niistä (Lapintie 1999, 10).

Paikka on tila, johon ihminen liittyy merkityksiä elämisaailmassa. Paikka ei siten ole objektiivinen fakta, vaan ihmisten kokemuksista ja inhimillisistä tulkinnoista merkityssisältönsä saava ilmiö (Haarni ym. 1997, 16). Karjalainen (1997, 231) määrittää paikan ympäristöömme projisoimien suhteiden merkitykselliseksi kokonaisuudeksi, jolloin emme elä jossakin paikassa, vaan elämme jotakin paikkaa. Tällöin paikkaan sitoutuu myös elämänkokemuksemme ja -valintamme ja päivittäisten toimintojen aikapaikkasidonnaisuus (Vilkuna 1997a, 168).

Virkistysaluetta luontona tulkitaan myös ajallispaikallisten ja kulttuuristen rakenteiden kautta. Tällöin tutkimuksellisenä lähtökohtana voi pitää, että virkistysalueeseen kohdistuu kollektiivisesti jaettu luontoon liittyviä ajattelutapoja, joita voi nimittää luontokäsityksiksi. Luontokäsitykset eivät ole determinoivasti ihmisiin vaikuttavia, vaan ovat sitä kulttuurista kontekstia, joka voi vaikuttaa yksilön tapoihin käyttää kieltä ja määrittää luontoa. Samalla ihmiset osaltaan rakentavat, hyödyntävät ja uusintavat luontokäsitystä, mikä on aina tilallisesti ja ajallisesti muuttuvaa. (Vilkuna 1997b, 88.)

Luonto tutkimuskohteessani ei ole irrallinen ympäröivistä kulttuurisista näkemyksistä. Yleisen kulttuurihistoriallisen merkityksensä lisäksi luontoa määrittää ihmisten aineelliset vuorovaikutussuhteet luonnon kanssa (Haila 1995, 7). Tällöin esimerkiksi kaupunki- ja maaseutuympäristön luonnosta muodostuu erilaisia kulttuurisia luontoja, joihin koh-

distetaan erilaisia toiveita ja tavoitteita. Tällöin kulttuurissa elää rinnakkain monia luonnon arvostusperusteita, jotka eivät ole automaattisesti toisiaan parempia. (mt., 7-8.)

Täydennysrakentamisen virkistysalueella voisikin nähdä olevan erilaisten luonnon ja paikan tulkintojen taistelua. Eri toimijat tuottavat tulkintojaan jostakin suunnittelutilanteeseen määritetystä asemasta, kuitenkin sidonnaisina omaan elämismaailmaansa. Vilkun (1997a, 173) mukaan asukkaille luonto määrittyy näkyvissä ja koettavissa olevana paikka-sidonnaisena asiana, kuten metsinä, puina ja raittiina ilma. Kun täydennysrakentaminen kohdistuu lähiluontoon, asukkaat pelkäävät menettävänsä päivittäisten kokemuksiensa puut, maisemat ja mustikat. Rakentamisen jälkeen paikan merkitykset muuttuisivat ja asukkaat voisivat nähdä jopa "vanhan" paikan muutoksista huolimatta osana elämismaailmaansa. (mt., 173-175.)

Kaupunki ei siis elettyinä paikkana rajoitu pelkkään fyysiseen ympäristöön. Virtasen (2000a, 202) mukaan merkitykselliset paikat rakentuvat tilallisten tuntemusten, yksilöllisten elämänkokemusten ja sosiaalisten arvojen katveessa. Kaupungin luonnolla onkin elettyä ja koettua merkitystä viihtymisen paikkana, aistillisena mielihyväna ja symbolisena arvona. Luontomerkit ovat aikaan ja paikkaan sidottuja, ja siten ne saavat eri asuinalueilla sisältönsä eri tavoin. (Virtanen 2000a, 202-204.)

Monet suomalaiset tutkimukset ovat osoittaneet asukkaiden arvostavan asuinalueidensa luonnonläheisyyttä. Roivaisen (1992, 24) mukaan lähiön asukkaat tuottavat puheessaan asuinympäristönsä yksiselitteisenä metsäisenä asuinalueena. Suomen (1998, 70-72) tutkimuksessa Jyväskylän Huhtasuon asukkaat pitivät luontoa keskeisenä voimavarana. Myös täydennysrakentamisen yhteydessä kyse on osaltaan luonnon arvostuksesta. Kuitenkin tutkimukseni kiinnittää erityistä huomioita luonnon merkitykseen paikkana. Silloin asukkaiden kokemukset ja merkitykset nousevat keskeiseksi.

2.3.3 Virkistysalue ja luonnon monimuotoisuus

Kaupungin ja luonnon voi nähdä toisilleen lähes vastakohtina, jos luonto katsotaan ihmisestä irralliseksi. Kuitenkin ihmiselle luonto ei ole vain hyödynnettävä resurssi tai ihailtava maisema, vaan ihminen on osa luontoa. Luontoa on kaupungissakin kaikkialla, olemme

riippuvaisia hapesta jota hengitämme ja vedestä jota juomme (esim. Schulman 1995, 88). Ja ihminen kuluttaessaan hyödykkeitä ja tuotteita kuluttaa samalla myös luontoa. Beck (1995, 45-46) näkee luonnon ja yhteiskunnan käsitteiden sulautuneen yhteen niin, että molemmat käsitteet ovat menettäneet merkityksiään ja muuttuneet merkityksiltään.

Kaupungin luontokin on jatkuvasti tämän merkityksien muotoilun alaisena, jolloin sitä määrittävät myös kansainväliset sopimukset. Kestävä kehitys on kansainvälisen ja paikallisen ympäristönsuojelun keskeisiä tavoitteita. Kestävällä kehityksellä on terminä monia määritelmiä. Sen voi katsoa olevan kehitystä, joka tyydyttää tämänpäiväiset tarpeemme vaarantamatta tulevien sukupolvien vastaavaa mahdollisuutta (WCED 1987, 43). Kestävä kehitys on siten luonnon toimintakyvyn vaalimista ja siten siihen sisältyy normatiivinen ulottuvuus. Se määrittää tavoitteita, millaisiksi käsityksemme luonnosta olisi suotavaa muuttua (Haila 1995, 8).

Luonnon ja siten myös viheralueen toimintakyvyn vaaliminen edellyttää myös määrittelyä, milloin luonto on elinvoimainen? Eräs keskeinen elinvoiman ilmentäjä on biodiversiteetti, eli biologinen monimuotoisuus. Biodiversiteetillä viitataan elollisen luonnon vaihteluun, eli perintöaineksen monimuotoisuuteen populaatiossa, lajien monimuotoisuuteen ekosysteemissä ja ekosysteemien monimuotoisuuteen laajemmilla alueilla (Haila 1995, 8-9). Biodiversiteetti tulee ymmärtää luonnon luonteenpiirteenä, ja siten se ei ole itsessään suojelun kohde. Tavallaan luonnon biodiversiteetin vaaliminen on ihmisen kulttuurin olemassaolon vaalimista, koska ihminen elää lopulta biologisten ehtojen varassa. (mt., 67-69.)

Täydennysrakentamisessa kiinnostus luontoon kohdistuu usein juuri rakennuskohteen fyysiseen paikkaan. Tällöin arviointiin liittyy paikan paradoksi, jonka Haila (1995, 58-59) sijoittaa ekologiseen suhteellisuusperiaatteeseen. Ekologinen suhteellisuusperiaate tarkoittaa yksittäisen yksikön (yksilön, populaation, yhteisön, ekosysteemin) merkityksen määräytymistä luonnon vuorovaikutussuhteissa sen suhteista ympärillä oleviin yksiköihin. Tällöin paikan paradoksi perustuu paikan luonteeseen ekologisten prosessien perustana. Mutta koska kaikki ekologiset prosessit ja tapahtumat tapahtuvat jossakin paikassa, on yksittäinen paikka siten usein merkityksetön. Tällöin yksittäisiä kohteita arvioitaessa tulee paikkojen merkitykset arvioida osana ekologis-kulttuurista kokonaistaustaa, eikä vain koskien pieni-alaisia merkityksiä. (mt., 58-59.)

Juuri kaupungin luonnossa paikan paradoksi on vaikeasti arvioitavissa, koska esimerkiksi liikaa ekologisia tekijöitä korostavat suojeluarvoluokitukset jättävät luonnon kulttuuriset ulottuvuudet paitsioon. Ratkaisuina kaupunkiluonnon arvon määrittämiseen Vuorisalo (1999, 34- 39) tarjoaa kolmeen eri kriteerin perustuvaa arviointia. Tällöin kriteereinä olisi luontoarvot, kulttuuri- ja maisema-arvot ja suoja-arvot³.

Tutkimuskohteessani viher- ja virkistysalue on luontoa, jota ei voi pitää lähtökohtaisesti vähemmän arvokkaana kuin muutakaan luontoa (vrt. Vuorisalo 1999, 38). Biodiversiteetti käsitteenä korostaa luonnon arvokkuutta kaikkialla, ja siten myös kaupunkien laidoilla. Tällöin luonnonsuojelun tehtäväksi tulee säilyttää luonto elinvoimaisena kaikkialla, eikä vain säätiöidyillä alueilla (Haila 1995, 59-60).

Virkistysalue lähellä kaupunkia sitoo myös asukkaita luontoon ja mahdollistaa tulevienkin sukupolvien kasvamista tietoisiksi ympäristöstään ja sen vuorovaikutussuhteista esimerkiksi ympäristökasvatuksen kautta. Virkistysalueella luontona on siten monia ulottuvuuksia. Haila (mt.) nostaa kuitenkin yhden ulottuvuuden keskeiseksi: *"juuri kulttuurisen ulottuvuuden vuoksi asutuksen ja etenkin taajamien lähellä olevat luontotyypit ovat erityisen arvokkaita"*.

---

³ Suoja-arvot tarkoittavat mm. kasvillisuuden suojaavaa vaikutusta ilman epäpuhtauksilta ja melulta.

2.4 Kaupunkisuunnittelu ja sen käytännöt

Täydennysrakentaminen on osa kaupunkisuunnittelua ja sen käytäntöjä. Kaupunkisuunnittelu edustaa yhtä ympäristöömme vaikuttavaa asiantuntijuutta. Toiminnassaan se ei kuitenkaan toimi itsenäisenä, vaan joutuu kohtaamaan monenkaltaisia toimijoita ja verkostoja. Toisaalta suunnittelua itseään voi katsoa hallitsevan keskeiset paradigmat.

Kaupunkisuunnittelu on kohdannut yhteiskunnallisena käytäntönä kritiikkiä ja muutosvaatimuksia monilta suunnilta. Osaltaan kaupunkisuunnittelun keskusteluihin on osallistunut yhteiskuntatieteellinen tutkimus. Esimerkiksi suomalaisten "kompaktikaupunkien" synnyn yhtenä merkittävänä tekijänä oli 1960-luvulla suomalainen sosiaalipoliittinen keskustelu. Käydyn keskustelun avainteoksena oli Pekka Kuusen *60-luvun sosiaalipoliittika* (esim. Hankonen 1994, 50). Tällöin yhteiskuntatieteilijöiden tuottama tieto käytännöllisiin ohjaustarpeisiin laajensi osaltaan kaupunki- ja yhteiskuntasuunnittelua arkkitehtien yksinvaltaista kohti moniammatillista "suunnittelutiimiä" (mt. 50-51; 57). Samanaikainen taloudellinen kasvuhakuisuus nivellytti yhteiskuntasuunnittelun vaatimukseen myös kaupan, rahoituslaitosten, rakennusteollisuuden ja liikennejärjestelmien vaatimukset (mt. 477).

Jos 1960-luvulla suunnittelu muuttui yhä enemmän "tehokkuuden" hengessä, on se muuttunut sen jälkeenkin ympäröivän yhteiskunnan paineissa. Esimerkiksi elämäntapatutkimusten tuottama tieto on synnyttänyt osaltaan lähiöprojekteja ja vaatimuksia lähiöiden perusrakennusohjelmille. Olemassa olevien ongelmien on nähty liittyneen suunnitteluun ja sen tuloksiin. Esimerkiksi syrjäytymiskehitys on yhdistetty yhteiskuntasuunnittelun kautta syntyneisiin ympäristöihin, erityisesti lähiöihin (esim. Karjalainen & Seppänen 1998, 43-48).

Suomalainen yhteiskunta ja sen toimintaehdot ovat muuttuneet modernisaatiokehityksen mukana. Näin kaupunkisuunnittelukin on joutunut vastaamaan muuttuneisiin tilanteisiin uusiutumalla. Samalla on avautunut myös uusia mahdollisuuksia (Jalkanen ym. 1997, 54-55). Esimerkiksi ympäristökeskustelut tai vuorovaikutuksellisuuden korostus ovat synnyttäneet mahdollisuuksia paikallisen suunnittelun uusiutumiseksi. Toisaalta osa vaatimuksista on institutionalisoitunut myös lakiteksteihin, kuten "kestävä kehitys" ja "vuorovaikutus" (Hynynen 1998, 25).

2.4.1 Haaste kommunikatiiviselle suunnittelulle

Kaupunkisuunnittelun yhteydessä on ilmennyt monenkaltaisia konflikteja, joille on hallinnollisen luonteen vuoksi ollut tyypillistä sijoittua prosessien loppupäähän (Hynynen 1998, 28). Näissä konflikteissa on usein kansalaisliikkeiden suunnalta kritisoitu edustuksellista demokratiaa ja viranomaisten menettelyä (esim. Konttinen 1994, 136). Tällöin on usein ylitetty sääntösidonnaisen politiikan rajoja. Konflikteissa on ilmennyt ristiriitaisuuksia myös viranomaisten ja poliittisten päätöksentekijöiden välillä (Sairinen 1994, 91). Päätöksenteon ja suunnittelun suhteeseen liittyykin ongelmia kaupunkisuunnittelussa ja suhde on mahdollistanut suunnittelijoiden lausunnot tyyliin "me vain suunnitellaan, lautakunta ja valtuusto päättää" (ks. Hynynen 1998, 26). Kuitenkin päätöksentekotilanne on supistettu usein lähtökohtaisesti kaavoitusasiantuntijuuden esittämiin vaihtoehtoihin (Valanta 1997, 54).

Konfliktit ovat olleet esimerkkejä suunnittelun kentän pirstoutumisesta ja laajentumisesta. Samalla ne ovat kyseenalaistaneet instrumentaaliseen rationaalisuuteen yksipuolisesti tukeutuneet suunnittelukäytännöt, jotka ovat toimineet aikaisemmin tehokkaasti ja legitimiti suhteellisen homogeenisissa yhteiskunnissa. Silloin suunnittelu on ymmärretty hallinnon toiminnaksi, jossa asiantuntijuus ja edustuksellinen demokratia ovat yhdessä pyrkineet optimaaliseen lopputulokseen. (Hynynen 1998, 28.)

Paikallisessa politiikassa kyse on myös erilaisten intressien taistelusta. Suunnittelussa voi syntyä tilanteita, jolloin lyhyen aikavälin taloudelliset intressit asettuvat vastakkaisiksi pitkän aikavälin yleisien etujen kanssa, kuten ympäristönäkökulmien kanssa. Siten on tärkeää, ettei paikallinen päätäntävalta jää pelkästään paikallisen taloudellisen, poliittisen ja hallinnollisen eliitin käsiin. Suunnitteluun täytyy kohdistua erilaisia velvoitteita, jotka varmistavat mahdollisuudet kansalaiskontrolliin ja riittäviin selvityksiin suunnitelmien vaikutuksista. (Sairinen 1994, 255.)

Osaltaan vastaukseksi syntyneille konflikteille ja vaatimuksille on etsitty uusia suunnittelukäytäntöjä, kuten yhteis-, vuorovaikutus- tai avointa suunnittelua (Häkli 1997, 45). Yhteissuunnittelua on Jyväskylässä toteutettu mm. alueyhteistyöryhmien ja Jyväskylä foorumin avulla (Suomi 1998, 35-37). Kuitenkin hankkeiden toteutuksessa on ollut omia ongelmiaan. Yhteissuunnittelua on kritisoitu "muodollisesta demokratisoitumisesta" (Häkli

1997, 45). Kuitenkin, mikäli asukkaille suodaan mahdollisuus, he yleensä ovat erittäin innokkaita vaikuttamaan ja kehittämään omaa asuinympäristöään.

Nykyisissä moniulotteisissa kaupunkien suunnittelutilanteissa kommunikatiivisuuden perustuvat käytännöt näyttäisivät kuitenkin vastaavan parhaiten suunnittelukentän todellisuutta (vrt. Hynynen 1998, 28). Dialogin tulisi kytkeä suunnittelu mahdollisimman lähelle ihmisten luonnollista maailmaa. Suunnittelun tulisi avautua aina lähtökohdista ja ongelmanasetteluista alkaen. Tällöin olisi mahdollista välttää tai ainakin lieventää mahdollisesti syntyviä hyökkäys/puolustus-asetelmia (mt). Suunnitteluprosessien lähtökohdissa Häkli (1997, 47) näkee sijaitsevan kätkeytyä valtaa, joka on sitoutunut suunnitteludiskurssien hallintasuhteisiin. Tämän epäkohdan purkaminen on ollut osaltaan tavoitteena myös uutta maankäyttö- ja rakennuslakia laadittaessa, kuten seuraavassa voimme havaita.

2.4.2 Maankäyttö- ja rakennuslain muutos

Suomessa oli viime vuosisadan loppuun voimassa rakennuslaki, joka oli säädetty vuonna 1958. Laki säädettiin aikakaudella, jolloin rakentamisen painopiste oli sodan jälkeisen ajan uudisrakentamisessa. Lakiin tehtiin vuosikymmenien kuluessa useita muutoksia, joiden seurauksena laki muuttui varsin monimutkaiseksi. Vuonna 1996 Ympäristöministeriö asetti toimikunnan laatimaan uutta lakiehdotusta, jonka tulisi huomioida suunnittelussa ja yhteiskunnan rakenteissa tapahtuneita muutoksia. Lain uudistamistavoitteita olivat suunnitteluprosessien avoimuuden lisääminen jo suunnittelun alkuvaiheesta lähtien. (Mäkelä 2000, 53-54.) Myöhemmin lakiehdotus vahvistettiin ja uusi maankäyttö- ja rakennuslaki astui voimaan 1.1.2000. Laki on herättänyt ja herättää yhä paljon keskustelua sen hyvistä ja huonoista puolista.

Lain keskeisimmät muutokset, joissa säädellään suunnittelun avoimuutta, käyvät ilmi lain 62 §:ssä. Siinä määritellään myös vuorovaikutus ja osallinen.

Vuorovaikutus kaavaa laadittaessa

Kaavoitusmenettely tulee järjestää ja suunnittelun lähtökohdista, tavoitteista ja mahdollisista vaihtoehtoista kaavaa valmisteltaessa tiedottaa niin, että alueen maanomistajilla ja niillä, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa, sekä viranomaisille ja yhteisöille, joiden toimialaa

suunnittelussa käsitellään (osallinen), on mahdollisuus osallistua kaavan valmisteluun, arvioida kaavoituksen vaikutuksia ja lausua kirjallisesti tai suullisesti mielipiteensä asiasta. (Maankäyttö- ja rakennuslaki, 62§)

Vuorovaikutuksellisuuden lisäämiseksi on säädetty myös lain 63 §:ssä määriteltävä osallistumis- ja arviointisuunnitelma. Osallistumis- ja arviointisuunnitelma tulee laatia riittävän varhaisessa vaiheessa, ja siinä tulee olla suunnitelma tarvittavista osallistumis- ja vuorovaikutusmenettelyistä sekä kaavan arvioinneista (mukaan lukien sosiaalisten vaikutusten arviointi). Osallistumis- ja arviointisuunnitelman tavoite on osaltaan varmistaa, että kaavan laadinta olisi alkuvaiheesta lähtien vuorovaikutuksellista. (Mäkelä 2000, 56.) Osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa määritellään myös ne osalliset, joilla tulee olla mahdollisuus osallistua suunnitteluun. Osallisia ovat lain mukaan tällöin maanomistajat, ja ne, joiden asumiseen, työntekoon, tai muihin oloihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa ja ne viranomaiset ja yhteisöt, joiden toimialaa suunnitelmissa käsitellään. Lain määritelmä osallisista on avoin, se ei määrittele tarkasti, ketkä ovat osallisia ja ketkä ei. Kunnan tulee kuitenkin tiedottaa keskeisimmille osallisille hankkeistaan (vrt. Virtanen 1999, 61). Avoin määritelmä osallisuudesta tarkoittaa myös, että kaikki halukkaat voivat osallistua suunnitteluun.

Lain muutoksien merkittävydestä on käyty vilkkaasti keskustelua. Siitä voi nostaa esille muutamia huomioita liittyen suunnittelun vuorovaikutuksellisuuteen. Kriittisimpiä puheenvuoroja uuden lain sudenkuopista on esittänyt Kaj Nyman (2000). Hän näkee lain epämääräisyydessään pahimmillaan johtavan sen tavoitteiden vastakohtiin ja mahdollisuudet rahan totalitarismille kunnissa kasvavan, kun kuntatason alustusvelvollisuudet muuttuivat. Hänen mielestään suunnittelu on edelleenkin mahdollista ilman alkuvaiheen vuorovaikutusta, koska vain lain "henki" sitä vaatii (mt., 6-12). Toisaalta lakiin kirjatun vuorovaikutuksen merkitys on keskeinen suunnittelun laadun takaajana. Suunnitteluongelmien tulisi selvittää vuorovaikutuksellisessa prosessissa ja tuloksena tulisi olla laadukkaita suunnitelmia ilman valtion alustusviranomaisen valvontaa (Syrjänen 2000, 25-26).

Joka tapauksessa uusi laki muuttaa suunnittelua avoimemmaksi ja merkitsee väistämättä muutoksia suunnittelukulttuurissa (Nyman 2000, 15). Samalla suunnitelmista tiedottaminen tulee merkittäväksi osaksi suunnittelijan työnkuva. Nyman (mt.) toteaaakin: "*Maankäytön suunnittelussa ei ole liikesalaisuuksia!*". Kaavoittajan roolin voi katsoa muuttuvan

koordinoivaksi monien asiantuntijoiden suunnittelussa ja hyvät kommunikointitaidot tulevat yhä tärkeämmäksi kaavoittajan arkityössä (Virtanen 1999, 67-69).

Lapintie (2000, 50-51) näkee uuden lain merkitsevän myös maankäytön suunnittelun politisoitumista. Koska laki korostaa suunnittelun olevan eri toimijoiden tarkoituksien yhteensovittamista, on kysymyksessä väistämättä poliittinen harkinta. Siten lain lähtökohta, parempien elinympäristöjen kehittäminen, on myös avoimesti poliittista. Suunnittelijalle tämä merkitsee uudenlaista tulevaisuutta. Kuten Lapintie (mt.) toteaa: *“tulevaisuuden suunnittelijan on osoitettava arvonsa avoimilla tiedon, taidon ja näkemysten markkinoilla”*.

Jyväskylän täydennysrakentamisen yhteydessä kaavoitustoimiston tavoite oli toimia uuden lain hengen mukaisesti, vaikka juridisesti täydennysrakentamisen suunnittelua ohjaa vanha rakennuslaki. Vastaavia “kokeiluja” uuden lain hengessä on ollut myös muualla. Kokeimuksia niistä on dokumentoitu Tuusulasta (Vehmas 2000) ja Tampereelta (Leino 2000).

Tampereen Vuoreksen suunnittelussa kansalaiset kokivat jääneensä jälkeen suunnittelustan alkuvaiheessa, jolloin näkökulmien erot johtivat konfliktimaisiin asetelmiin. Vuorovaikutuksessa ei päästy yhteisiin ongelmanasetteluihin ja siten varsinainen suunnittelu ei kehittynyt keskusteluissa. Suunnittelun tiedotuksessa oli myös ongelmia, ja tietoa ei varsinkaan aluksi kulkeutunut osallisille normaaleja tiedotuskanavia pitkin. Vuorovaikutuksen kasvu merkitsi myös lisää julkisuutta. Siten päättäjät saivat monipuolisemman kuvan erilaisista mielipiteistä ja joutuivat pakosta myös perustelemaan päätöksensä huolellisemmin. (Leino 2000, 80-85.)

Myös Tuusulassa vuorovaikutuksellisuuden opetukset nostivat tärkeäksi tiedottamisen varhaisen ajankohdan ennen varsinaisen suunnittelun alkua. Osallistumisen tulee olla mahdollista jo ideointivaiheessa, jolloin myös tavoitteet asetetaan. Myöhemminkin suunnittelun tulee edetä sopivassa rytmissä, sillä sekä kiire että pitkät tauot nakertavat asukkaiden luottamusta. Tuusulassa huomiota kiinnitettiin myös osallistumismahdollisuuksien moninaisuuteen ja vahvojen vaikuttajien ja päättäjien osallistumisen tärkeyteen. (Vehmas 2000, 26-29.)

2.5 Kommunikatiivisuus ja sen synnyttäjät

Kaupunkisuunnittelua koskeva keskustelu on perinteisesti ollut poikkitieteellistä. Myös yhteiskuntatieteilijät ovat osallistuneet keskusteluun aktiivisesti ja ajankohtainen yhteiskuntatieteellinen keskustelu on ulottunut myös kaupunkisuunnitteluun ja sen teorioihin. Varsinkin Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teorian nähdään vaikuttaneen vuorovaikutukselliseen suunnitteluun ja sen käsitteisiin (esim. Koskiaho 2000). Mutta Habermasille löytyy myös rinnakkaisia tulkintoja. Heiskala (1996, 205) näkee Anthony Giddensin dialogisessa demokratiassa olevan lähtökohtia nyky-yhteiskunnan, ”keinotekoisesta yhteiskunnasta”, päätöksenteon ja suunnittelun politisoimiseksi.

Nyky-yhteiskunnassa suunnittelulta odotetaan myös joustavuutta. On löydettävä uusia keinoja ja päätöksenteon muotoja kasvattamalla yhdyskuntien erilaisia voimavaroja ja verkostoja (Pakarinen 2000, 211). Tähän perustuu ajatus institutionaalisesta kapasiteetista. Patsy Healeyn (1997) esittelemä institutionaalinen kapasiteetti on suunnittelunäkemyksellinen, joka korostaa suunnittelua sosiaalisten ryhmien yhteistoimintana.

Seuraavassa esittelen näkökulmat näihin kolmeen kommunikatiivisuutta korostavaan viitekehykseen.

2.5.1 Jürgen Habermas ja kommunikatiivisen toiminnan teoria

Saksalainen sosiologi Jürgen Habermas on 1980-luvun alun suurteoksissaan luonut syvällisen kuvan yhteiskunnan toiminnasta kommunikatiivisen toiminnan teorian kautta. Kun Habermasin kautta yritetään päästä lähelle kaupunkisuunnittelun arkea, on hyvä esitellä Habermasin keskeiset lähtökohdat, joille tiivistetysti teoria pohjautuu. Siten esittelen kommunikatiivisen rationaliteetin, kommunikatiivisen ja strategisen toiminnan eroavaisuudet, ja niiden ulottuvuudet elämismailmaan lähtökohtaisesti.

Habermasin mukaan rationaaliseksi henkilöksi voidaan kutsua henkilöä, joka pystyy tietojen soveltamalla tehokkaasti saavuttamaan asettamansa tavoitteet tai toisaalta henkilöä, joka pystyy perustelemaan esittämänsä kannanotot ja saamaan myös muut vakuuttumaan näkemystensä oikeutuksesta. Habermas kutsuu näistä ensimmäistä kognitiivis-instrumentaaliseksi rationaalisuudeksi ja jälkimmäistä kommunikatiiviseksi rationaalisuudeksi (Kan-

gas 1989, 18). Kommunikatiivinen rationaalisuus ymmärtää toiminnan laajempaan kuin kognitiivis-instrumentaalinen rationaalisuus, koska sen kautta toiminta on rationalisoitavissa muutenkin kuin vain ulkomaailmaa koskevien käsitysten suhteen. Siis toiminta on rationalisoitavissa myös esteettisten ja moraalisten aspektien osalta. (mt., 18-19.)

Kommunikatiivinen rationaalisuus perustuu ihmisen desentralisoituneeseen maailmankuvaan, eli ihminen pystyy erottamaan toisistaan todellisuuden eri osa-alueet (ulkoinen tosiasioiden maailma, oma sisäinen maailma, totuus, oikeus ja todellisuuden käyppysperusteet). Kun yhteisön toimijoiden kommunikatiivinen rationaalisuus lisääntyy, merkitsee se yhteisön konfliktien ratkaisuvaihtoehtojen tai toiminnan koordinoinnin piirin laajenemista, mikä johtuu kommunikatiivisen toiminnan luonteesta. (Kangas 1989, 18-20.)

Habermas erottaa toisistaan strategisen ja kommunikatiivisen toiminnan käsitteet *sosiaalisen* toiminnan muotoina. Näillä on yhteytensä myös Habermasin systeemin ja elämismaailman käsitteisiin (Habermas 1987, 68-69). Lähtökohtaisesti strateginen toiminta palvelee jotakin ulkoista päämäärää ja postuloi ulkoisen vaikuttamisen. Strateginen toiminta luo välineellistä järjestystä, jolloin toiminta on vallasta tai rahasta kilpailua. Ja samalla toiminta koordinoi yhteisön ratkaisuja markkinoiden tai herruussuhteiden välityksellä. Strategisesti toimiville subjekteille kieli on väline siinä kuin mikä muu tahansa (mt., 75). Sen sijaan kommunikatiivinen toiminta edellyttää *yhteisymmärrykseen* perustuvaa kielenkäyttöä ja pakottaa tarkastelemaan toimijoita puhujina ja kuulijoina, jotka ovat suhteessa johonkin sosiaalisessa, objektiivisessä ja subjektiivisessä maailmassa. Näihin suhteisiin perustuen toimijat esittävät toisilleen *pätevyysvaatimuksia*, jotka voidaan joko hyväksyä tai hylätä (mt. 81-82). Siten toimijan tulee puhuessaan esittää kolme pätevyysvaatimusta, joiden lisäksi puheen tulee olla kieliopillisesti oikein.

1. Että väittämä on tosi (totuus)
2. Että väittämä on tosi suhteessa normatiiviseen kontekstiin (oikeutettavuus)
3. Että väittämä on tosi suhteessa niiden esittäjän sisäiseen maailmaan (tarkoituksenperäinen aitous)

Kun toimija pyrkii täyttämään puheen pätevyysvaatimukset ja niiden esittäminen on välttämätöntä yhteisymmärrykselle, voidaan todeta, että kommunikatiivinen rationaalisuus on sisäänrakennettu pätevyysvaatimuksiin (Kangas 1989, 41). Eli kommunikatiivinen toiminta perustuu argumentaatioon, eikä esimerkiksi ulkoiseen painostukseen. (Habermas 1987, 69-75; 81-83.)

Kommunikatiivisen toiminnan käsite ei kuitenkaan luo perusteita tarkastella kaupunkisuunnittelun arkea ilman elämismaailman ja systeemin käsitteiden tarkastelua. Habermas näkee, että strategisesti toimiva systeemi (taloudellinen ja hallinnollinen järjestys) tunkeutuu elämismaailmaamme, joka on kommunikatiivisen toiminnan lähtökohta, koska sen kautta määrittelemme pätevyysvaatimukset. Elämismaailma on myös kommunikatiivisen toiminnan taustakäsite.

"Toimijalle tilanteen kannalta kulloinkin relevantti kappale elämismaailmaa asetuu ongelmaksi ikään kuin edestä päin, ja se on ratkaistava omalla alueellaan; samalla elämismaailman tausta kannattaa häntä a tergo." (Habermas 1987, 86.)

Elämismaailma on siis julkinen ja yksityinen, ja sen kautta tapahtuu keskeiset uusintamisprosessit (Kangas 1989, 49-50). Systeemin tunkeutuessa elämismaailmaan, supistaa se samalla niitä rationaalisuuskomplekseja, joita yhteisö toiminnassaan käyttää. Eli elämismaailman eri ulottuvuudet supistuvat instrumentaaliseksi, joita hallitsee strateginen toiminta ja samalla kommunikatiivisen rationaalisuuden esteettiset ja moraaliset komponentit jäävät huomiotta. Ja siten elämismaailma kolonialisoituu sisäisesti. (mt.) Habermas esittää tästä oman tulkintansa myös suhteessa kaupunkisuunnitteluun ja sen ongelmakenttiin.

"Kaupunkisuunnittelun ongelmat eivät ole ensisijassa luovuuden vaan ohjauksen puutteen ongelmia, järjestelmään kuuluvien anonyymien imperatiivien vallan tuomia ongelmia niiden tunkeutuessa kaupunkien sisältämiin elämismaailmoihin uhaten tuhota näiden kaupunkimaisen substanssin." (Habermas 1986, 128.)

2.5.2 Anthony Giddensin dialoginen demokratia

Kommunikatiivisten suunnittelukäytäntöjen tavoitteena voisi osaltaan olla hegemonisten diskurssien ristiriitaisuuksien paljastaminen. Tavoitteena olisi luoda *vaihtoehtoisia* diskursseja, jotka olisivat välittäviä tasoja eri kulttuurien tai verkostojen välillä. Tällöin kaupunkisuunnittelun kiistojen ratkaisu tulisi tapahtua ilman vahvoihin argumentaatiokenttiin sitoutuneita asiantuntijuuksia (Lapintie 1997, 15). Kommunikatiivisuus toisi suunnittelua mahdollisimman lähelle todellista maailmaa ja avaisi vaikuttamisen mahdollisuuksia. Kun vaikuttaminen tapahtuu valituksissa ja muistutuksissa, on vaikuttaminen valjastettu jo valmiiksi negatiivisin termein (Hynynen 1998, 27-31).

Kommunikatiivisuuden mahdollisuuksia voisi tulkita myös *dialogisen demokratian* kautta. Dialoginen demokratia mahdollistaa elämänpoliittisen päätöksenteon (Heiskala 1996, 205). Dialogisen demokratian kenttä ulottuu "tunteiden demokratiasta" globaaliin päätöksenteoon (Giddens 1995, 149-150). Kaupunkisuunnittelussa dialogisen demokratian voisi katsoa avaavan päätöksenteon paikkoja sinne, missä niitä ei ole ennen traditionaalisissa järjestelmissä nähty (vrt. Giddens 1994, 17). Kaupunkisuunnittelussa tällaisia kysymyksiä, joita voisi näin alistaa dialogille, ovat elämänpoliittiset kysymykset (kuten kuinka haluamme elää?). Asiantuntijoiden suunnittelussa ihmisten keskeinen elämänympäristö muodostuu helposti kapeaksi talouden ja teknisyyden korostukseksi. Ja tällöin ainoaksi elämänpoliittiseksi aspektiksi jää vain "esteettisyys". (Heiskala 1996, 214-215.)

Dialoginen demokratia on siis malli elämänpoliittisesta päätöksenteosta. Elämänpolitiikka on elämäntyylin tai -tavan politiikkaa. Se määrittää kuinka elämme maailmassa, jossa traditioiden ja luonnon ennen määrittelemä on tullut inhimillisen päätöksenteon alaiseksi. (Giddens 1994, 14-15) Dialoginen demokratia on yksi jälkitraditionaalisen päätöksenteon muoto, joita Giddens luokittelee seuraavasti:

"Analyttisesti tarkastellen missä tahansa yhteiskunnallisessa kontekstissa on vain neljä keinoa, joilla yksilöiden tai kollektiivien väliset arvokonfliktit voidaan ratkaista. Nämä keinot ovat tradition puitteistaminen; erottautuminen vihamielisestä toisesta; diskurssi eli dialogi sekä pakko ja väkivalta." (Giddens 1995, 146-147.)

Dialogisen demokratian tehtävänä on jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa poistaa traditioiden *kätettyä* valtaa, joka esimerkiksi kaupunkisuunnittelussa voi ilmentyä asiantuntijan rooliinsa vetoamisena. Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa asiantuntijuuksien erottautumiseen perustuva valta säilyy vain niin kauan kuin ne pystyvät perustelemaan niitä diskursiivisesti. (Giddens 1995, 146-149.)

Kaupunkisuunnittelussa keskeisiksi dialogisen demokratian edistäjiksi voisi nähdä sosiaaliset liikkeet tai itseapu-ryhmät, joiden keskeinen tehtävä on avata tilaa julkiselle keskustelulle. Näin ne voivat vaikuttaa diskursiivisiin vallan aspekteihin, jotka ovat olleet keskustelun ulkopuolisia tai vakiinnutettu traditionaalisille käytännöille. Samalla monet elämänalueet demokratisoituvat, mitä Ulrich Beck kuvaa alapolitiikalla. (Giddens 1994, 120-121.) Alapolitiikka merkitsee vaikuttamisen lisääntymistä alhaalta ylös. Alapolitisoitumisprosesseissa sellaiset ryhmät, jotka ovat olleet sivussa teknistymis- ja teollistumisprosesseissa, saa-

vat enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua yhteiskunnan järjestämiseen. Alapolitiikka merkitsee keskitetyn johtamisen syrjäytymistä ja ennen kitkattomasti sujuneiden prosessien juuttumista ristiriitaisuuksiin. (Beck 1995, 40.)

Mutta mikä merkitys dialogisella demokratialla voisi olla kaupunkisuunnitteluun? Siinä keskeisenä ilmenevät liikkeet ovat merkittäviä dialogin synnyttäjiä. Tällöin avoimen ja vuorovaikutuksellisen suunnittelun syntymisen mahdollistajana olisivat juuri liikkeet, jotka vaatisivat dialogin alaiseksi paikallisia hegemonisia diskursseja. Tällöin ne olisivat myös vastaamassa niihin ongelmakenttiin, joita edustuksellinen päätöksenteko aiheuttaa kaupunkisuunnittelussa (Valanta 1997, 53-54; vrt. Giddens 1994, 16). Dialogisen demokratian perusedellytyksiä on myös vapaa tiedonvälitys. Yhteissuunnitteluhankkeiden yhteyksissä on havaittu vuorovaikutuksellisten suunnittelumenetelmien käyttämisen vaativan suuria aikaresursseja niin asiantuntijoilta kuin asukkailtakin. Dialogiin perustuvat suunnittelukäytännöt vaativat monenlaisia resursseja ja toimintaehtoja. Kuitenkin niiden avulla on mahdollista käyttää hyväkseen kaupunkisuunnittelun paikallista potentiaalia (vrt. Hynynen 1998, 40).

2.5.3 Institutionaalinen kapasiteetti suunnittelussa

Paikalliset konfliktit ovat usein kiistoja paikoista ja tiloista. Kiistat eivät kuitenkaan nosta esiin vain pelkkiä yksilöitä intresseineen, vaan myös erilaisia tapoja nähdä, kokea ja tehdä. Siten osapuolet konstruoivat konfliktit eri tavoin ja siten myös eri osapuolet organisoituvat ja ohjaavat keskustelua eri tavoin. (Healey 1997, 62). Paikallinen konflikti ei ole pelkkä kiista kysymyksestä, vaan se on myös konflikti ongelman määrittelystä ja organisaatiomuodoista (mt).

Kiistaa ohjaa osaltaan myös olemassa olevat näkyvät tai näkymättömät valtasuhteet, jotka eivät anna etuoikeutta vain joillekin ihmisille, vaan myös joillekin tavoille keskustella ja organisoitua. Tätä suunnittelun epäkohtaa Healey avaa paikan *institutionaalisen kapasiteetin* käsitteellä. Institutionaalisen kapasiteetin kasvaessa ymmärrys paikkaan liittyvistä tekijöistä ja toiminnallisista verkostoista kasvaa. Ja Healeyn mukaan yhteistoiminnallisen suunnittelun tavoite on luoda paikan institutionaalista kapasiteettia, eli kykyä yhteyksien rakentamiseen ja yhteistyöhön. (mt., 60-62.)

Institutionaalinen kapasiteetti on siis ymmärrettävissä kaupunkisuunnittelun suhdeverkostoiksi, joka yhdistää hallintokuntia, yksityissektoria, vapaaehtoisia järjestöjä ja osallisia kollektiiviseen toimintaan. Institutionaalinen kapasiteetin syntyminen edellyttää institutionaalisten pääomien yhdistymistä, joita ovat tiedolliset (knowledge resources) ja sosiaaliset (relational resources) resurssit ja mobilisaatiokyky (mobilisation capacity). Näistä kaksi ensimmäistä johtavat kolmanteen ja siten myös yhteistoimintaan. (Healey ym. 1999, 119-123.)

Institutionaalisen kapasiteetin tavoite on edistää paikkoihin sitoutuneiden verkostojen merkityksien (panoksien) ja suunnittelun välisten kiistojen ratkaisua. Tiedolliset verkostot tarkoittavat verkostojen kykyä päästä käyttämään ja käyttää olemassa olevaa tietoa. Sosiaaliset resurssit tarkoittavat verkostojen sisäisten ja ulkoisten suhteiden laatua ja niiden rakennetta (mt., 124-129). Kuitenkaan verkostojen resurssit eivät itsestään johda yhteistoimintaan, ellei niiden potentiaalia vapauteta suunnitteluprosesseissa, johon tarvitaan mobilisaatiokykyä. Mobilisaatiokyky tarkoittaa yksittäisen toimijan kannalta toimintakyvyn lisäämistä kehittämällä oppimista, vapauttamalla luovuutta, lisäämällä luottamusta ja kompetenssia toimia kollektiivisesti. Organisaatioiden ja niiden rakenteiden kannalta mobilisaatiokyky tarkoittaa institutionaalisen dynamiikan hallinnan lisäämistä, sekä toiminnan epäkohtien ja mahdollisuuksien tunnistamista vakiintuneissa valtasuhteissa. (mt., 131-132.)

Kommunikatiivinen suunnittelu keskittyy yhdistämään taloudelliset, ympäristö ja sosiaaliset kysymykset paikkaan sidottuina. Siten paikkaan sidotut merkitykset (panokset) ovat hyvin erilaisia, kuten myös suunnittelun osallisten määrä (Healey 1997, 61). Suunnittelu perustuu luonnollisiin verkostoihin, joissa ihmiset elävät arkipäiväistä elämäänsä, kuten perheessä, työpaikoissa ja erilaisissa yhdistyksissä. On luonnollista, että näillä kaikilla on oma kulttuurinsa, jotka vaihtelevat spatiaaliselta ja ajalliselta ulottuvuudeltaan. Kulttuurit ovat siis paikallisia ja ne uusintavat itseään toiminnassa, vaikka ne voivat osallistua jopa globaalitason vuorovaikutukseen. Siten suunnittelu huomioi niiden monipuolisuuden ja erilaisuuden, jotta nämä pystyisivät puhumaan erilaistuneista elämismaailmoista huolimatta yhteisistä kysymyksistä. Tämä on mahdollista huomioimalla ihmisten kulttuuriset lähtökohdat potentiaalina ja luomalla uusia jaettuja merkityksiä ja toimintatapoja. Siten kulttuurien monet kerrokset muuntuvat ja muodostuvat myös suunnitteluprosessien kautta synnyttäen ja kasvattaen instituutionaalista kapasiteettia. (mt., 61-65.)

Healeyn mukaan ”jaettujen paikkojen” hallintaan keskittyvien asiantuntijoiden ja poliittisten ryhmien tulisi arvioida ja esittää toimintansa sosiaaliset, taloudelliset ja ympäristövaikutukset osallisille. Vaikutukset voivat ulottua toki paljon paikallistasoa laajemmalle ja jopa globaalitasolle. Vaikutuksien esittämisen kautta ne mahdollistavat paikkaan sidoksissa olevien suhteiden ymmärtämistä, ja siten ne edistävät suhteiden käsittämisen ja vuorovaikutuksen oppimista. Samalla ne mahdollistavat eri tahojen välisen kommunikaation, ymmärryksen ja luottamuksen syntymistä. (Healey 1997, 310-311.)

Suunnittelu on kuitenkin edelleenkin myös pitkäaikaisten policy-ohjelmien ja suunnitelmien laatimista, mutta se on myös sosiaalisten resurssien kasvattamista. Siten suunnittelu on osaltaan kommunikatiivisten areenoiden rakentamista, joissa osalliset voivat määritellä myös keskustelun ehtoja ja tapoja. Suunnittelusta vastaavilla asiantuntijoilla on eettinen vastuu vuorovaikutuksellisen prosessin kehittymisen takaajina. Suunnittelu ei pyri poistamaan kiistoissa syntyviä voittaja-häviäjä asetelmia, vaan muuttamaan voittamisen ja häviämisen käsittämistä kohden moninaisuuden ymmärtämistä. Kommunikatiivinen suunnittelu asettaa vaatimuksensa jäykille hallinnollisille rakenteille, jotka kuitenkin ovat muuttuvia, koska lopulta ne ovat sosiaalisesti rakentuvia ja uusiintuvia. Siten dialogi, uudelleenkäsitäminen, viitekehysten muuttuminen ja sosiaalinen mobilisaatio ovat keskeisiä institutionaalisen kapasiteetin uusintamisessa. Vaatimus ei ole tietenkään helppo toteuttaa, koska se vaatii valtasuhteiden muuttumista ja normatiivista sitoutumista. (Healey 1997, 310-314.) Suunnittelun kommunikatiivisuus onkin ymmärrettävä moniulotteisesti. Kysymys ei ole pelkästä suunnittelumenetelmästä, vaan ymmärryksen laajentumisesta. Ja samalla institutionaalisen kapasiteetin lisääntymisestä.

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esittelen tutkimustani varten keräämäni aineiston, käyttämäni tutkimusmenetelmät ja analysointitavat. Kiinnitän erityistä huomiota valitsemani tutkimusmenetelmän esittelyyn, koska ongelmanratkaisuneuvottelu ei ole vakiintunut tutkimusmenetelmänä sosiaalitieteissä.

3.1 Tutkimusaineisto

Empiirinen tutkimus on kokonaisuus, johon sisältyy monia vaiheita. Tutkimuksen eri vaiheet ovat keskinäisessä riippuvuussuhteessa, ja aineiston keruu on yksi tutkimuksen päävaiheista. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 14.) Kuitenkaan tutkimusmenetelmien valinta, aineiston kerääminen tai aineiston rajaaminen eivät ole neutraaleja suhteessa tutkimuksen tekijään. Itselläni näiden valintojen tekemistä ohjasi aikaisempi tutustuminen aihepiiriin ja sitä kautta muodostunut ennakkokäsitys aihepiiriin (vrt. Eskola & Suoranta 1999, 20).

Ennakkokäsitykseni on muodostunut eri kokemusten dynamismista. Siihen vaikuttaa sosiaaliryöön projektiopintojen aikana suorittamamme pienet kyselyt, tutustuminen aihepiiriin tieteelliseen keskusteluun, yleisötilaisuuksien ja julkisen keskustelun seuraaminen, kaavan asiakirjoihin tutustuminen ja keskustelut eri tahojen ja seminaariryhmän kesken. Nämä kokemukset ovat olleet rakentamassa käsitystä tutkimuskohteesta, -ongelmista ja -aineistosta, mikä näkyy tekemissäni käsitteellisissä ja menetelmällisissä valinnoissa.

Keskeisen aineiston tutkimuksessani muodostaa ongelmanratkaisuneuvottelulla keräämäni aineisto. Menetelmän esittelen tarkemmin kappaleessa 3.2 ja tutkimuslomake on liitteenä 1. Menetelmävalintani keskeisin peruste oli ongelmanratkaisuneuvottelun määrätty kommunikatiivisuus. Ongelmaratkaisuneuvottelun kautta pystyin ”kokoamaan” suunnittelun keskeisiä osapuolia saman pöydän ääreen tutkimusekonomisesti. Suunnittelin lomakkeen siten, että osallistujat joutuvat omien näkemyksiensä lisäksi esittämään käsityksiään myös muista suunnittelun osapuolista ja pohtimaan sen jälkeen päätöksentekoon liittyviä kysymyksiä. Lomakkeen tavoite oli asettaa vastaajat vuorovaikutukselliseen tilanteeseen.

Ongelmanratkaisuneuvotteluun osallistui suunnittelun eri osapuolia, jotka olen jakanut neljään ryhmään seuraavasti. Esittelen samalla ryhmät ja niihin kuuluvien määrän. Sulkeissa oleva kirjain kertoo ryhmän lyhenteen, joita käytän sitaateissa.

1. *Kaavoittajat (k)*. Kaavoittajien ryhmään kuuluivat Jyväskylän kaupungin kaavoitus-toimiston henkilökunta, joka osallistui täydennysrakentamisen suunnitteluprosessiin. Ongelmanratkaisuneuvottelulomakkeen sai viisi henkilöä, joista neljä palautti lomakkeen.
2. *Kunnallispoliitikot (p)*. Kunnallispoliitikkojen ryhmään kuuluivat 4.4.2000 kaavoituslautakunnan kokoukseen osallistuneet kaavoituslautakunnan jäsenet ja varajäsenet. Kaavoituslautakunnassa on yhdeksän jäsentä. Lautakunnan jäsenistä neljä palautti lomakkeen.
3. *Muut toimijat (m)*. Muiden toimijoiden ryhmään kuului suunnitteluun osallistuneita kaupungin hallintokuntien viranomaisia (alueelliset sosiaaliasemat, Huhtasuon koulu, liikuntapalvelukeskus, Tekninen palvelukeskus / katu- ja puisto-osasto, ympäristövirasto) ja Huhtasuo 2000 -projektin edustaja. Lomakkeen sai seitsemän henkilöä, joista kuusi sen myös palautti.
4. *Aktiiviset asukkaat (a)*. Aktiivisten asukkaiden tai kansalaisaktivistien ryhmään kuului kuusi henkilöä, joita myös haastattelin. Aktiiviset asukkaat ovat osallistuneet suunnitteluun monipuolisesti eri tavoin. Asukkaista kolme oli Huhtasuolta ja kolme Halssilasta. Aktiivisista asukkaista neljä palautti lomakkeen.

Ongelmanratkaisuneuvottelulomakkeeseen eri osapuolet vastasivat oman asemansa ja tietojensa perusteella. Lomakkeen täyttöä varten otin kaikkiin osapuoliin henkilökohtaisesti yhteyttä kertoen samalla tutkimuksesta ja tutkimusmenetelmästä⁴. Kaavoituslautakunnalle kävin esittelemässä tutkimusta ja tutkimusmenetelmää ennen kaavoituslautakunnan kokouksen alkua ja aktiiviset asukkaat saivat lomakkeen haastattelun yhteydessä. Kolme lomakkeen palauttanutta aktiivista asukasta palautti lomakkeen myöhemmin postitse ja yksi haastateltava halusi täyttää lomakkeen heti haastattelun yhteydessä.

Aineiston keräämisen yhteydessä pohdin viidennen ryhmän, “tavallisten asukkaiden”, osallistumista ongelmanratkaisuneuvotteluun. Aloitin ryhmän aineiston keräämisen yhden asukkaan osalta, mutta saatuani lomakkeen takaisin päätin luopua ryhmän osallistumisesta

---

⁴ Liitin myös lomakkeiden yhteyteen lyhyen selvityksen lyhyen selvityksen tutkimuksesta ja tutkimusmenetelmästä.

ongelmanratkaisuneuvotteluun. Keskeisiä syitä ratkaisuun on kolme. Ensimmäiseksi, törmäsin väistämättä otoksen ongelmallisuuteen ja siten osallistujien valinta olisi ollut erittäin vaikeaa. Toiseksi, olisin joutunut ennen lomakkeen täyttämistä kertomaan keskeisistä täydennysrakentamiseen vaikuttavista tekijöistä ongelmaratkaisuneuvotteluun osallistuvalla, jonka seurauksena oma roolini olisi korostunut. Ja kolmanneksi, sosiaalityön projektiopintojen yhteydessä tehtyjen pienimuotoisten kyselyjen perusteella ja yhden saamani lomakkeen kautta havaitsin, ettei ryhmä olisi sellaisenaan ollut vertailukelpoinen muihin ryhmiin merkittävimpien tutkimuskysymysteni suhteen. Merkittävin syy tähän oli, etteivät ”tavalliset asukkaat” olleet osallistuneet suunnitteluun.

Ongelmanratkaisuneuvottelua tukevaksi aineistoksi suoritin kuusi teemahaastattelua aktiivisille asukkaille, joka ryhmänä on tutkimuksessani keskeinen. Halusin haastattelujen kautta selvittää aktiivisten asukkaiden kokemuksia suunnittelusta laajemmin. Haastattelut mahdollistivat myös aktiivisten asukkaiden merkitysten syvällisempää tulkintaa; olivathan aktiiviset asukkaat täydennysrakentamisen näkyvimpiä kyseenalaistajia. Teemahaastattelu on lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun välimuoto. Siten haastattelua ohjasi teemahaastattelurunko (liite 2) ja kysymykset oli määrätty ennalta, mutta kysymysten sanamuodot ja joskus järjestyskin vaihteli. (ks. Hirsjärvi & Hurme 1999, 47.)

Teemahaastatteluihin osallistuneet aktiiviset asukkaat poimin kaava-asiakirjoista. Kriteereinä pidin, että haastateltavan oli tullut osallistua suunnitteluun ainakin yleisötilaisuuksissa ja kirjallisella muistutuksella. Lisäksi useat haastateltavat olivat ”näkyneet” seuraamissani yleisötilaisuuksissa. Kaikki aktiiviset asukkaat, joita lähestyin, suostuivat myös haastatteluun. Haastattelut suoritettiin joko haastateltavien kotona (4 kpl) tai omassa silloisessa kodissani (2 kpl) haastateltavan toiveiden mukaan. Haastattelut talletin nauhurille ja myöhemmin litteroin (eli puhtaaksikirjoitin) haastattelut analyysin helpottamiseksi. Sitaateissa käytän haastateltavista koodeja *i-vi*.

Tutkimusaineisto kerättiin huhtikuun ja kesäkuun välisenä aikana 2000. Seuraavassa taulukossa esitän osallistuneiden sukupuolijakaumat ja keski-iat. Huomiota herättävää on toki osallistuneiden korkea keski-ikä. Osallistuneista valtaosa oli 45-60-vuotiaita, vain neljä osallistuneista oli tätä nuorempia tai vanhempia.

Taulukko 2. Ongelmaratkaisuneuvotteluun ja teemahaastatteluihin osallistuneiden sukupuolijakaumat ja keski-iat.

Osallistuneet	Miehiä	Naisia	Keski-ikä
Ongelmanratkaisuneuvottelu (18 henkilöä)	11	7	55 v.
Teemahaastattelut (6 kpl)	2	4	51 v.

3.2 Ongelmanratkaisuneuvottelu tutkimusmenetelmänä

Ongelmanratkaisuneuvottelu on kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä, joka antaa siihen osallistuvalla mahdollisuuden käyttää luovaa mielikuvitustaan ja intuitiotaan hyväkseen. Menetelmän tarkoituksena on asettaa siihen osallistuvat eläytymään joko kuvitteelliseen tai todelliseen ongelmaan ja etsimään siihen ratkaisukeinoja. (Välimäki ym. 2000, 20.)

Ongelmanratkaisuneuvottelun juuret ovat eläytymismenetelmässä (role-playing-metodi), jolla tarkoitetaan yksinkertaisesti tarinoiden kirjoittamista tutkijan antamien ohjeiden mukaan (Eskola & Suoranta 1998, 111-112). Eläytymismenetelmässä vastaajalle annetaan orientaatioksi kehyskertomus, jonka avulla vastaaja kirjoittaa tapahtumista joko ennen tai jälkeen kehyskertomuksen tapahtumien. Keskeistä menetelmässä on juuri kehyskertomuksen variointi, jolloin on mahdollista analysoida kuinka eri tekijöiden muutokset vaikuttavat vastauksiin (mt. 112-113). Eläytymismenetelmän tarkoitus on olla hyvin monikäyttöinen, eikä sen käyttöön ole laadittu tiukkoja sääntöjä, joten erilaiset sovellukset ovat mahdollisia menetelmän käytössä (Närhi 1995, 49).

Ongelmanratkaisuneuvottelu on tutkimusmenetelmänä melko uusi. Menetelmän idea on syntynyt Jyväskylän Yliopistossa 1990-luvulla käynnissä olleessa Elinympäristö, elämäntapa ja ilmaston muutos-tutkimusprojektissa (Järvelä 1996). Tällöin menetelmä kehitettiin tutkimusprojektin omasta substanssista, eli sosiaalisten resurssien ajattelusta, neuvotteluyhteiskunnasta ja epävarman tiedon pohjalta syntyvästä uhkien tietystä fiktiivisyydestä (Närhi 1995, 48). Kati Närhi (1995) tutkimuksessaan analysoi juuri tämän projektin yhteydessä kerättyä aineistoa. Myös Johanna Välimäki (1998; 2000) on käyttänyt menetel-

mää tutkimuksissaan ympäristöasiantuntijuudesta ilmastokysymyksessä ja sosiaalisten vaikutusten arvioinnin laatututkimuksessa.

Ongelmanratkaisuneuvottelussa siis esitetään joko fiktiivinen tai todellinen ongelma, joka on tilanteena tiivistetty neutraaliin kehyskertomukseen. Vastaajien oletetaan vastaavan kysymyksiin vaikuttaja- asemansa mukaisesti. Ongelmanratkaisuneuvottelussa siihen osallistujat vastaavat kirjallisesti esitettyihin kysymyksiin esimerkiksi ongelman vastuutahoista tai omista ratkaisukeinoista. Ongelmanratkaisuneuvottelu soveltuu siten erityisesti ongelmiin, joissa on monia osallistujatahoja ja –asiantuntijuuksia. (ks. Närhi 1995, 49)

Ongelmanratkaisuneuvotteluaineistoa voidaan analysoida kvalitatiivisen tutkimuksen perinteisin keinoin tematisoimalla ja tyypittelemällä, mutta aineistoa voidaan käsitellä myös kvantifioimalla, eli määrällisessä muodossa (ks. Välimäki ym. 2000; Närhi 1995). Analysointia varten ongelmanratkaisuneuvotteluaineisto yleensä ryhmitellään vastaajien taustan perusteella.

Ongelmanratkaisuneuvottelu mahdollistaa erityisesti eri toimijoiden ratkaisukeinojen ja toimintatapojen eroavaisuuksien tutkimista. Menetelmän avulla on myös mahdollista hahmottaa toimijoiden verkostoja ja verkostoitumista (ks. Närhi 1995). Ongelmanratkaisuneuvottelun tuloksia voidaan havainnollistaa sosiogrammeja hyväksikäyttäen, jolloin toimijoita yhdistävien nuolien suunnalla, pituudella ja koolla voidaan ilmaista erilaisia laadullisia ja määrällisiä tekijöitä (ks. mt). Esimerkiksi Välimäki ja Kauppinen (2000, 53-59) havainnollistivat tutkimuksensa tuloksia sosiogrammien kaltaisilla kuvilla, joissa nuolten koko heijasti kyselyssä saatujen vastausten painotusta.

Ongelmanratkaisuneuvottelu on tutkimusmenetelmänä uusi ja mielenkiintoinen yritys saada monimutkaistuvaa maailmaa vastaavaa aineistoa tutkimusekonomisesti. Aika tulee näyttämään, onko menetelmä tai sen sovellutukset todellinen innovaatio, vai yksi esimerkiksi yhä laajentuvasta menetelmäavaruudesta (ks. Eskola & Suoranta, 1998, 33). Menetelmän vahvuus on neuvottelun kommunikatiivisuus, jolloin ongelmatilanne osapuolineen on läsnä ja oma rooli on suhteutettava kokonaisuuteen. Tosin tällöin vaarat vastaajan oman roolin yli- tai aliarviointiin ovat olemassa (Välimäki ym. 2000, 20).

Ongelmanratkaisuneuvottelu itsessään ei ole kuitenkaan vastaus parempaan tutkimukseen tai yhteiskunnallisten ilmiöiden kuvaukseen. Menetelmä on lopulta tutkijan valinta, jonka avulla tutkija saa kenties uudenlaisen viitekehyksen aiheeseen. Seuraavassa valotan, kuinka analysoin aineistoani ja mitkä periaatteet ovat ohjanneet aineistoni käsittelyä.

3.3 Aineiston analysointi

Tutkimukseni aineisto on kaksijakoinen. Ongelmanratkaisuneuvottelu muodostaa avaimen eri suunnittelun osapuolien eroavaisuuksien tulkintaan ja teemahaastattelut tarjoavat mahdollisuuden tulkita aktiivisten asukkaiden näkökulmia syvällisemmin. Tutkimusaineistoni asettaa aktiiviset asukkaat ja muut osapuolet eri asemiin, mutta tarjoaa siten syvällisempää tietoa juuri aktiivisten asukkaiden ajattelusta ja mielipiteistä. Pidän keräämäni aineistoa laadullisena aineistona, ja en tee aineistoni perusteella määrällisiä analyysejä.

Kvalitatiivisen aineiston analysoinnin voidaan kuvata olevan analyysia ja synteisiä. Aineistoa käsitellään jakamalla sitä kokonaisuudesta osiin, luokittelemalla ja yhdistelemällä, eli havaintoja pelkistämällä. Synteessissä edetään takaisin kokonaisuuksiin, tulkintaan ja ilmiön teoreettiseen uudelleen hahmottamiseen. Tulosten etsimisessä ja esittämisessä on pyrittävä synteessin tasolle. Muutoin ilmiön käsittäminen jää kuvailevaisuudessaan teoreettisesti vaillinaiseksi. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 143-144.)

Keräämäni aineistoa olen lähestynyt pitkälti teemoittelun kautta. Siten olen etsinyt aineistosta tutkimusongelmia valaisevia teemoja. Siinä mielessä lähestymistapani aineistoon on ollut teorialähtöinen, eli aluksi olen jäsentänyt aineistoa pitkälti teoreettisten viitekehysten kautta. Analysoinnin jatkuessa teorialähtöisyys on kyseenalaistunut aineistosta nousseiden kysymysten ja ongelmien valossa. Kuitenkin aineiston ja teorian suhde on ollut tiivis läpi koko analysointivaiheen. (vrt. Eskola & Suoranta 1999, 175-182.)

Ongelmanratkaisuneuvotteluun osallistuneet olin jakanut neljään eri ryhmään. Tämä ryhmäjako oli myös analysointini kivijalkoja. Aineistosta pyrin löytämään näiden ryhmien dominoivia diskursseja, eli hallitsevia puhetapoja. Asettamiini tutkimuskysymyksiin etsin vastauksia pitkälti vertailemalla ryhmien välisiä eroavaisuuksia. Erityisesti toimin näin analysoidessani täydennysrakentamista ja virkistysaluetta koskevien tutkimuskysymysten

teemoja. Joissakin kohdin jouduin tukeutumaan myös kaavan asiakirjoihin ja kaavasta annettuihin lausuntoihin saadakseni kokonaisvaltaisemman käsityksen erityisesti muiden toimijoiden osalta.

Kaksi ensimmäistä tutkimuskysymystäni johdattelevat kolmanteen suureen teemaan, vuorovaikutukseen. Ongelmanratkaisuneuvottelussa keskeisien päätöksentekoa koskevien kysymysten analysoinnin suoritin pitkälti vertailemalla ryhmien dominoivia diskursseja. Näitä havainnollistamaan laadin myös sosiogrammit. Muutoin vuorovaikutusta koskevissa kysymyksissä tavoitteena on saavuttaa kokonaiskuvaus tutkimuskohteesta. Siten analysointini tavoitteena ei ollut etsiä pelkästään ryhmien dominoivia diskursseja, vaan ennemminkin etsiä aineistosta näkökulmia vuorovaikutukseen ja sen ongelmiin. Pyrkimykseni on ollut tavoittaa kattava tulkinta täydennysrakentamisen vuorovaikutuksellisuudesta. Tutkijan roolin mukaisesti olen tehnyt sen reflektiiviseen teoreettiseen ajatteluun pohjautuen, kuitenkin siten, että aineistosta nousseet huomiot ovat tulkintani selkäranka. (vrt. Eskola & Suoranta 1999, 146-150.)

Teemahaastatteluaineiston kautta olen pyrkinyt ymmärtämään laajemmin aktiivisten asukkaiden näkökulmia täydennysrakentamisen suunnitteluun. Haastatteluaineistoa olen lähestynyt kahdesta näkökulmasta. Ensimmäiseksi olen käyttänyt aineistoa rinnan ongelmanratkaisuneuvotteluaineiston kanssa ja pyrkinyt siten vertailemaan havaintojeni oikeellisuutta tukeutumalla haastatteluaineistoon. Näissä yhteyksissä olen tuonut myös haastatteluaineistosta sitaatteja elävöittämään ongelmanratkaisuneuvottelun tiettyä pinnallisuutta. Toiseksi olen lähestynyt haastatteluaineistoa itsenäisenä aineistonaan, ja etsinyt sieltä teemoitellen ja tyypitellen aktiivisten asukkaiden mielipiteitä ja merkityksiä aihepiireihin, joita ongelmanratkaisuneuvottelussa ei käsitelty.

Kvalitatiivisen aineiston tulkinnan voi kuvata olevan tulkinnallista siinä mielessä, että tulkintoja tehdään monissa vaiheissa ja sisäkkäisesti. Tutkija tulkitsee tutkittavien tulkintoja ja lukija puolestaan tutkijan tulkintoja (Hirsjärvi & Hurme 2000, 151). Kvalitatiivisessä tutkimuksessa tulkinnallisuudesta ei voida päästä eroon, koska se on jo lähtökohdiltaan sidoksissa tutkijan valintoihin. Näin myös tutkimuksessani. Kuitenkin menetelmiin liittyy rajoituksia, jotka vaikeuttivat tulkintaa.

Tutkimukseni yhteydessä ongelmanratkaisuneuvottelun suurimmaksi ongelmaksi nousi vastausten pinnallisuus, kun tutkittavat asiat olivat pohjimmiltaan moniulotteisia. Menetelmällä pyritään juuri tiiviisiin vastauksiin, mutta moniulotteisissa ilmiöissä monet tärkeät huomiot siten tyydyvät. Myös vastausten laajuus ja vastaamiseen käytetty aika olivat vaihdelleet suuresti. Muutama saamani lomake oli etu- ja takapuoleltaan täyteen kirjoitettu, kun taas muutamiin oli vastattu hyvin lyhytsanaisesti. Siten ryhmien dominoivia diskursseja oli joissakin kysymyksissä vaikea havaita. Toisaalta ryhmien sisäisiä yhteneväisyyksiä voidaan kyseenalaistaa erityisesti muiden toimijoiden ryhmän osalta.

Kokemuksieni perusteella ongelmanratkaisuneuvottelu soveltuu hyvin tutkimusongelmiin, joiden kattavaan käsittelyyn on saatava aineistoa useilta osapuolilta. Pro gradu tasolle menetelmä tuottaa riittävästi aineistoa, mutta kattavampaa tutkimusta varten aineistoa olisi ollut hyvä syventää esimerkiksi ryhmähaastatteluilla. Toisaalta ongelmanratkaisuneuvottelu vakiintuakseen tutkimusmenetelmänä vaatisi teoreettista ja metodologista keskustelua itse menetelmästä. Itselleni aineiston käsittely muodostui paikoin ongelmalliseksi. Uskon tähän olleen kaksi keskeistä syytä. Ensimmäiseksi kyse on edellä kuvaamastani pinnallisuudesta. Toiseksi käsitteelliset ja teoreettiset jaotteluni eivät keskustelleet aineistoni kanssa odotusteni mukaisesti kaikilta osin.

4 TÄYDENNYSRAKENTAMISEN PERUSTEITA ETSIMÄSSÄ

Jarmo Kortelainen ja Perttu Vartiainen (2000, 25) näkevät tiivistämiskeskustelua hallitsevan teknisen, maankäyttöä ja energiavirtoja pohtivan lähestymistavan. Ja he näkevät fyysisen suunnittelun epäpolitisoinen koko kysymyksen unohtamalla luonnon sosiaaliset merkitykset ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden. Kortelaisen ja Vartiaisen väite on kova; mutta antaa mahdollisuuksia tulkita ongelmaratkaisuneuvotteluaineistoa. Siten seuraavassa syvennyn eri osapuolien esittämiin täydennysrakentamisen perusteluihin ja taustaoletuksiin. Ja pyrin vastaamaan johdannossa asettamaani tutkimuskysymykseen; *kuinka suunnittelun eri osapuolet formuloivat täydennysrakentamista?*

Ongelmanratkaisuneuvottelun kahdessa ensimmäisessä kysymyksessä kysyin osallistuneiden mielipidettä ja sille perusteluja Aitto-Kangasvuoren maankäytön suunnitelmiin. Lisäksi esitin ongelmanratkaisuneuvottelussa tiiviyttä koskevan kysymyksen. Kysymykset olivat seuraavat:

- Miten suhtaudut Aitto-Kangasvuoren suunniteltuun maankäyttöön?
- Miten perustelet kantasi?
- Muodostavatko täydennysrakentamisen suunnitelmat toteutuessaan asuinalueista mielestäsi liian tiiviitä ja rajoittavatko suunnitelmat toteutuessaan asukkaiden vapautta?

Asettamaani tutkimuskysymykseen vastaaminen perustuu pitkälti juuri näistä kysymyksistä saamiini vastauksiin ja niiden analysointiin. Käytän hyväkseni myös sosiaaliviranomaisien lausuntoja kaavaprosessin aikana ja teemahaastatteluissa keräämääni aineistoa tukemaan ongelmanratkaisuneuvotteluaineistoa.

4.1 Kenen täydennysrakentaminen?

Seuraavassa tarkastelen eri osapuolien antamia perusteluja ja näkemyksiä täydennysrakentamisesta.

4.1.1 Suunnittelijoiden pitkä linja

Kaavoittajat suhtautuvat suunniteltuihin täydennysrakennuskohteisiin myönteisesti. Kaavoittajien perustelujen taustalla on näkemys koko kaupungin maankäytön kehityksestä. Huhtasuo edustaa kaavoittajille 1970-luvulla rakennettua lähiötä, joille tyypillisesti väestörakenne on tasoittunut ja erityisesti lapsiin keskittyvien palveluiden kysyntä laskenut. Siten täydennysrakentamisella nähdään olevan asuinalueita vireyttävä vaikutus. Jyväskylässä täydennysrakentaminen oli osaltaan vaihtoehto uuden suuremman Valkeamäen kaupungin osan suunnittelulle.

”Uuden lähiön (Valkeamäen) rakentaminen olisi kallista ja palvelutkin jouduttaisiin rakentamaan kokonaan. (...) Nykyisillä alueilla väestön ikä- ja sosiaalirakenne on usein yksipuolistunut. Lisärakentamisella alueelle saadaan ’tuoretta verta’.”
(k.)

Kaavoittajien perustelut rakentuvat muutamille keskeisille periaatteille. Täydennysrakentaminen nähdään pitkälti “positiivisena summapelinä”. Siten kaavaehdotuksessa on korostettu myös ekologisia päämääriä. Kuitenkin keskeisin argumentti täydennysrakentamiselle on asuinalueiden palvelujen tukeminen ja asuinalueiden vireytyminen väestöllisesti ja rakenteellisesti, jota voidaan Päiväsen (2000, 84-85) käsittein kutsua palveluargumentiksi. Tämä argumentti ilmenee ongelmanratkaisuneuvotteluun osallistuneen kaavoittajan lyhykäisessä perustelussa alueiden kaavoittamiselle: *“alueet täydentävät/vireyttävät Halssilan ja Kangasvuoren asutusta. Valmiit palvelut ja kunnallistekninen verkosto.”*(k.) Täydennysrakentamisen formulointi vaikuttaa vakuuttavalta ja järkevältä, mutta onko se sitä suhteutettuna muihin paikallisiin ja yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin (vrt. kohta 2.2.2).

4.1.2 Paikallisten asiantuntijoiden paikallisuus

Muiden suunnitteluun osallistuneiden toimijoiden perustelut täydennysrakentamiselle vaihtelivat paljon, eikä ryhmää voida kuvata yhteneväisenä. Ryhmää voidaan kuitenkin jakaa “paikallisten” viranomaisten ja “koko kaupungin” asiantuntijoiden kesken.

Paikalliset viranomaiset, joiden tehtäväkenttä rajoittuu yhteen kaupunginosaan, perustelevat täydennysrakentamisen tarpeellisuutta alueen vireyttämisellä. Ja näin erityisesti Huhtasuolla.

“Alueen palvelujen säilymisen ja koko alueen imagon kannalta täydennysrakentaminen olisi aloitettava mahdollisimman nopeasti. Masentuneisuus on silmiinpistävä piirre alueella ikään kuin kyseessä olisi taantuva haja-asutusalue.” (m.)

“Sos. ja terv. palvelut, yläast. koulu ja kirjasto tulevat oleman vaaravyöhykkeessä. Samoin kaupalliset palvelut katoavat em. mukana. Kuinka, missä ja millä varoilla vähäosaiset eli työttömät ja vanhuksot asioivat, kun ei riitä raha autoon eikä matkoihin.” (m.)

Siten vastauksista käy ilmi Huhtasuon ongelmallisuus. Esimerkiksi toimeentulotukea saavien osuus Huhtasuon asukkaista oli vuonna 1999 13,4 %, kun koko kaupungin keskiarvo oli 8,5%. Samaa korostaa myös Huhtasuon sosiaaliasema kaavoitustoimistolle antamassa lausunnossa, vaikkakin ongelmallisuus on luettava rivien välistä (Jyväskylän kaupunki 1998a).

*”Huhtasuon alueen väestömäärän rajun vähenemisen kannalta **täydennysrakentaminen on erittäin toivottavaa.** (...) **Erityisen toivottavaa olisi pientaloasutus, joka tasapainottaisi alueen nykyistä tilannetta. Alueella on paljon kerrostaloja ja vuokra-asuntoja, jolloin asukkaiden vaihtuvuus on jatkunut vilkkaana. Asumismuotojen tasapainottamiseksi tulisi **uuden asutuksen pääsääntöisesti olla muuta kuin vuokra-asumista.****” (mt., lihavointi alkuperäisen mukaan.)*

Lausunnossa, kuten sen liitteenä olevassa sosiaaliaseman laatimassa kaavan sosiaalisten vaikutusten arvioinnissakin on mielenkiintoista näkökulma kerrostaloasumiseen. Osaltaan suuret kerrostalot koetaan lähtökohtaisesti ongelmallisina, kun taasen talojen pienentyminen parantaa niiden sosiaalista vaikutusta Huhtasuolla. Sosiaaliasema toivoo, ettei täydennysrakentaminen muodosta liian tiiviitä asuin ympäristöjä. Siten sosiaaliasema näkee tehokkaan maankäytön olevan vanhassa ongelmalähiössä segregoitumista edistävää. Voikin

todeta, että kaavoitustoimiston ja Huhtasuon sosiaaliviranomaisten täydennysrakentamisen formuloinnin perusteet ovat lähtökohtaisesti erilaisia.

Vastaavasti Halssilaa koskeva sosiaaliviranomaisten lausunto oli toisensuuntainen ja jopa sisällöltään päinvastainen. Siinä ei korosteta täydennysrakentamisen roolia ongelmien poistajana. Sen sijaan täydennysrakentamisen tulisi säilyttää alueen väestörakenne kestävä-
nä ja monipuolisena.

“Halssila on sosiaalisesti kestävä alue, jossa on toimivat verkostot. (...) Aittovuoren omakotialuetta ei tulisi suunnitella siten, että siellä voisi asua vain erittäin hyvätuloisia asukkaita.” (Jyväskylän kaupunki 1998b.)

Ongelmanratkaisuneuvotteluun osallistuneet koko kaupungin asiantuntijat suhtautuvat täydennysrakentamisen yleisiin periaatteisiin myönteisesti, mutta tutkimuskohteista eniten vastustusta sai Kivistö-Aittovuoren täydennysrakentamiskohde, jonka koetaan tieratkaisui-
neen hankaloittavan kuntopolkujen käyttöä ja samalla rikkovan vanhan kivilouhoksen ympäristön. Yleisellä tasolla täydennysrakentaminen keskeisine perusteluineen hyväksytään suunnitteluun osallistuvien viranomaisten keskuudessa, eikä edes palveluargumenttia kyseenalaisteta sen ristiriidoista huolimatta (ks. Päivänen 2000, 84-85).

4.1.3 Huolellisesti selvitettyä ja normaalia

Kaavoituslautakunnan jäsenistä ongelmaratkaisuneuvotteluun osallistuneet suhtautuvat täydennysrakentamiseen myönteisesti. Perustelut olivat yleisiin täydennysrakentamisen perusteluihin nojautuvia, kuten kustannustehokkuuteen ja palvelujen säilyttämiseen. Vastauksista nousi esiin kaksi huomionarvoista perustelua täydennysrakentamiselle. Perustelut ovat olleet yleisiä myös täydennysrakentamiselle seuraamissani yleisötilaisuuksissa. Kuitenkaan näitä perusteluita ei ole juurikaan kirjoitettu kaavaehdotukseen.

Ensimmäisessä huomioimassani perustelussa kaavoituslautakunnan jäsenet vetoavat virkamiestyön selvittävään luonteeseen. Argumenttiin liittyy myös asemakaavavaiheen korostaminen. Siten Aitto-Kangasvuoren täydennysrakentaminen on *“normaali täydennysrakentamishanke, jonka selvitysvaihe on meneillään. Mielestäni asia pitää tutkia loppuun.”* (p.)

Kaavoitus yleiskaavatasolla ymmärretään perustyönä myöhempää asemakaavavaiheen suunnittelua silmällä pitäen. Siten tässä tilanteessa Aitto-Kangasvuoren osalta *“edut ja haitat on arvioitava vastakkain ja senjälkeen asemakaavaa tehtäessä ratkaistava kunkin kohteen sisältö ja laajuus”* (p).

Toisessa huomioimassani perustelussa kaavoituslautakunnan jäsenet argumentoivat täydennysrakentamista kaupungin luonnollisella laajentumiskehityksellä. Siten on normaalia, että kaupunki laajenee nykyisen kaupunkirakenteen ulkopuolelle.

“Kaupungin kasvaessa on jouduttu aina menemään entisen kaavan ulkopuolelle. Kaupunki on taaja-asutusta ja neitseellisen luonnon osuus pienenee; mutta hyvään kaavaan kuuluvat viheralueet.” (p.)

Argumentti pyrkii normalisoimaan kaupungin laajentumisen virkistys- ja viheralueille. Kuitenkin todellisuudessa kaupungin laajentumisessa on erilaisia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia. Kysymys on myös kontingenssin ymmärtämisestä; mahdollisuuksien tematisoinnista. On selvää, että täydennysrakentaminen perustuu alueiden käyttötarkoituksen muutokseen ja usein tämä merkitsee myös kaupunkirakenteen laajentumista. Mutta silti kysymys miten ja minne kaupunkirakenne laajenee, on itsessään poliittinen ja sisältää useita ratkaisuvaihtoehtoja.

4.1.4 Vastustusta virkistysalueen vuoksi

Kaikki haastatteleman aktiivisesti suunnitteluprosessiin osallistuneet asukkaat suhtautuivat Aitto-Kangasvuoren virkistysalueen täydennysrakentamiseen kriittisesti. Ongelmanratkaisuneuvotteluun osallistuneista neljästä asukkaasta kolme suhtautui kielteisesti suunniteltuun maankäyttöön ja yksi kriittisesti. Kielteisyys ei luonnollisestikaan ollut yllätys, vaan jo suunnitteluprosessin aikana ilmitullut asia.

Keskeisin perustelu täydennysrakentamisen vastustamiseen oli virkistysalue. Asukkaat näkivät virkistysalueen olevan säilyttämisen arvoisen. Näkökulma käy hyvin ilmi seuraavasta ongelmanratkaisuneuvotteluvastauksesta:

“Suhtaudun ehdottoman kielteisesti kaikkien e.m. kohteiden rakentamiseen, koska ne ovat pirstomassa ja kuluttamassa asukkaille (myös tuleville sukupolville!) tärke-

ää virkistysaluetta. Nyt vielä ehjä, yhtenäinen, harmoninen, luonnollisessa tilassa oleva alue antaa kaikille siellä liikkuville rahassa mittaamatonta hyvinvointia ja iloa.”(a.)

Monet tutkimukseeni osallistuneista olivat mukana myös asukasyhdistystoiminnassa. Lähtökohtaisesti asukasyhdistysten kannoissa oli Halssilan ja Huhtasuon välillä eroavaisuuksia. Huhtasuon asukasyhdistys vastusti virkistysalueelle suunniteltuja kohteita voimakkaasti läpi prosessin. Sen sijaan Halssilan asukasyhdistyksessä oli havaittavissa kompromissihalukkuutta, joka välittyy myös seuraavassa haastattelusitaateissa: “(...) tässä ei ole ainaakaan Halssilan asukasyhdistys ei ole millään tavalla yhden aatteen tai asian kimpussa vaan siis yhteispelillä”(vi). Tämä ei kuitenkaan tarkoita Huhtasuon asukasyhdistyksen osalta haluttomuutta vuorovaikutukseen, vaan suhtautumiseroa Aitto-Kangasvuoren täydennysrakentamiseen.

4.2 Tuntematon tiiviys

Täydennysrakentamiseen liittyvässä keskustelussa on paljon tarkasteltu tiiviyttä ja koko täydennysrakentamisilmiötä on käsitteellistetty juuri tiiviyden ja väljyyden kautta (esim. Päivänen 2000). Tiiviys oli myös yksi teema ongelmanratkaisuneuvottelussa ja teemahaastatteluissa. Ongelmanratkaisuneuvottelussa kysyin, muodostavatko täydennysrakentamisen suunnitelmat toteutuessaan asuinalueista liian tiiviitä. Vastaukset olivat pääsääntöisesti ehdottoman kielteisiä. Kuitenkin mielestäni täydennysrakentamisen yhteydessä voidaan hahmottaa erilaisia käsityksiä tiiviystä perustuen keräämääni aineistoon, kaavaehdotukseen ja havaintoihin yleisötilaisuuksista.

Kaavoittajien tiiviyskäsitystä valaisee seuraava kaavoittajalta saamani vastaus: “Ei. Tämä on kaupunkia ja kaupunkiasutusta.” (k.) Kaavoittajat näkevät kaupunkiasutuksen olevan luonnostaan tiivistä. Vastaavasti täydennysrakentamisen kaavaehdotuksessa kuitenkin otetaan kantaa väljyyteen:

“(...)väljyyden ja luonnonläheisyyden merkitys viihtyvyydelle on meille suomalaisille erittäin suuri. Sen vähentäminen tai siihen kohdistuvat muutokset ovat asioita, joihin reagoidaan usein negatiivisesti.” (Jyväskylän kaupunki 1998.)

Siten tiiviys ja väljyys muodostuvat vastapareiksi, joiden välisen tasapainotilan saavuttaminen on myös kaavoittamisen päätehtäviä (vrt. Virtanen 2000a, 205). Tasapainotilan määrittämiseen liittyy ongelmansa, koska kokemuksellisen väljyyden arvioiminen on vaikeampaa kuin maankäytön tehokkuuden tai kustannusnäkökulmien arviointi. Tiiviys ei ole myöskään sidoksissa suoraan asuntomuotoon, vaan esimerkiksi Kivistö-Aittovuoren täydennysrakentamiskohteeseen on vaihtoehtona suunnitella tehokasta omakotitaloasutusta, jolloin pieni tonttikoko säästäisi luonnonympäristöä (Jyväskylän kaupunki 1999). Pieni tonttikoko edustaa “matalan ja tiiviin” rakentamisen ideaa, joka on yksi ajankohtainen ratkaisuvaihtoehto suomalaisten asumisihanteiden tavoittamiseksi kasvavissa kaupungeissa (Päivänen 2000, 42).

Huhtasuon sosiaaliasema lausunnossaan (Jyväskylän kaupunki 1998a) toivoo erityisesti pientaloasutusta. Kuten totesin edellä, sosiaaliasema näkee tiiviiden, kerrostaloalueiden ja sosiaalisten ongelmien välillä olevan jonkinlaisen yhteyden. Tässä sosiaaliaseman ja kaavoittajien tiiviyskäsitys eroaa lähtökohtaisesti.

Ongelmanratkaisuneuvottelun ja teemahaastattelujen perusteella aktiivisten asukkaiden tiiviyskäsitys on kokemusperusteinen. Teemahaastattelujen mukaan asukkaat pitivät nykyistä Halssilaa ja Huhtasuota väljänä kaupunkina.

“Tää on mun mielestä tällä hetkellä väljä, ihanteellinen”(v).

“En mä nyt tiedä tältä alueelta, jos nyt ajatellaan Pupuhuhtaa, onhan se se suht tiiviiseen ryppäaseen laitettu, mutta onhan sielläkin vihreyttä keskellä”(iii).

“Mun mielestä tää on väljä, sillä lailla sopivan väljä.(...) on käytetty perusteena, että tää ei ole tarpeeksi ihmisiä, eikä tää ole semmonen tiivis, mutta minähän en näe sitä pahana asukkaan kannalta.”(ii.)

Aktiivisten asukkaiden kokemusten mukaisesti olemassa oleva kaupunki on väljää. Miksi he sitten vastustavat voimakkaasti sen tiivistämistä, kuten ongelmanratkaisuneuvottelun vastauksista ilmenee. Vastaukseksi kysymykseen tarjoan kahta ratkaisuvaihtoehtoa. Ensimmäiseksi kysymys on eletyn kaupungin ja suunnitellun kaupungin ristiriidoista. Aktiiviset asukkaat eivät näe täydennysrakennuskohteita potentiaalisena kaupungin laajentumiselle, koska he ovat tottuneet pitämään näitä “vapaina” alueina (vrt. Korhonen-Välmä 1997, 138). Kuitenkaan tämä vastaus ei kerro koko totuutta. Yksikään haastattelemani ei vastustanut täydennysrakentamista, vaan virkistysalueelle suunniteltuja täyden-

nysrakentamiskohteita. Luonto esiintyi aktiivisten asukkaiden puheissa kaupunkiin puhautta tuovana elementtinä ja toisaalta luonto nähtiin tärkeänä ”perintönä” tuleville sukupolville (vrt. Virtanen 2000a, 125).

Aktiivisten asukkaiden tiiviyskäsitys ei hahmotu teknisenä, vaan kokemuksina eletystä kaupungista. He kokivat Aitto-Kangasvuoren virkistysalueelle suunniteltujen täydennysrakentamiskohteiden tiivistävän asuinalueita, koska siten luonnon osuus vähenee ja toisaalta siellä olevat virkistysmahdollisuudet siirtyvät *eltyistä paikoista* uusiin ja samalla kauemmas. Eli aktiivisten asukkaiden mielestä täydennysrakentamiskohteet on löydettävä jostakin muualta kuin viheralueilta (vrt. Päivänen 2000, 43). Sellaisia olisivat mm. joutomaat ja vanhat varikkoalueet.

4.3 Käytäntöön soveltamisen vaikeus

Täydennysrakentaminen on saavuttanut hyväksynnän monien kaupunkien rakentamisperiaatteena. Ja niin ekonomisten ja ekologisienkin perusteiden valossa täydennysrakentaminen muodostuu kestäväksi tavaksi kaupunkien laajentumiselle. Täydennysrakentamista ei kuitenkaan tule hyväksyä sellaisenaan ”kauniiden” perusteidensa valossa, elleivät ne kestä kokonaisvaltaista tarkastelua. Esimerkkeinä kokonaisvaltaisen tarkastelun ongelmakohtista esitän kolme huomiota.

Täydennysrakentamista perustellaan palveluargumentilla, jolloin väestöpohjan laajentumisen tulisi säilyttää ja parantaa paikallisia julkisia ja kaupallisia palveluita. Samanaikaisesti kuitenkin Jyväskylässä on käynnissä uusien kaupan suuryksiköiden syntyminen Seppälän alueelle. Täydennysrakentamisprosessin aikana Kangasvuoren lähistölle Seppälään rakennettiin mittava päivittäistavarakauppa ja toukokuussa 2001 ilmoitettiin uuden automarketin rakentamisesta Seppälän alueelle. Nämä päätökset eivät voi olla vaikuttamatta Huhtasuon ja Halssilan alueen kaupallisiin palveluihin. Aika näyttää, uhkaavatko ne nujertaa alueen lähikaupat lopullisesti. (vrt. Päivänen 2000, 84-85.)

Myöskin julkiset palvelut ovat viimekädessä sidoksissa koko kaupungin palvelulinjauksiin, eikä täydennysrakentaminen ole siunaus palveluiden säilymiselle. Tämä asettaa haasteensa myös suunnittelulle, ja juuri tämänkaltaisten ongelmien ratkaisemiseksi Jyväskylän kaavo-

tustoimistossa on käynnissä yhdyskuntarakenteen hallintajärjestelmän kehittäminen, jonka tavoite on edesauttaa kaupunginosien kokonaisvaltaista suunnittelua ja kestävyyttä.

Liikenne saa myös kaksoisroolinsa täydennysrakentamisessa, vaikkakaan tutkimuksessani liikenne ei ole ollut keskeisiä kiinnostuksenkohteita. Täydennysrakentamisen yksi tavoite on kevyen liikenteen ja joukkoliikenteen lisääntyminen. Täydennysrakentamisen yhteydessä on kuitenkin asukkaiden suunnasta esitetty kritiikkiä uuden asutuksen myötä lisääntyvästä yksityisautoilusta. Lisääntyvä autoilu taas aiheuttaa ruuhkia yksittäisiin risteyksiin aamuisin ja toisaalta turvattomuutta. Siten voimme pohtia julkিতavoitteiden siirtymisestä todellisuuteen, kun esimerkiksi kaupalliset palvelut rakentuvat yhä voimakkaammin yksityisautoiluun perustuviksi. Huomio jää avoimeksi, koska itse asiassa emme voi ennakoita, kuinka paljon tiivistäminen vähentää todellista liikkumistarvetta ja parantaa julkisia kulkuyhteyksiä (ks. Päivänen 2000, 43).

Täydennysrakentamisen ongelmaksi näyttää siis tulevan sen käytäntöön soveltamisen, jonka kaavoitustoimistokin lausuu julki kaavaehdotuksessa (Jyväskylän kaupunki 1999). Täydennysrakentaminen synnyttää väistämättä konflikteja, koska eri osapuolien asemat, näkökulmat ja tavat puhua ovat niin erilaisia. Täydennysrakentamiseen liittyvät ongelmat välittyvät kontekstisidonnaisesti. Kaavoittaja voi ihmetellä, miksi suomalaiset eivät ole kaupunkilaisia ja asukas voi ihmetellä, miksi juuri virkistysalueelle tulee rakentaa. Siten käsitykset tiiviydestä, tehokkuudesta ja viihtyvyydestä muodostuvat erilaisiksi, koska jo lähtökohdat ilmiöiden tarkastelussa ovat erilaisia.

Tilanteeseen liittyy monia haasteita. Ensimmäiseksi haasteeksi voisi nostaa yhä paremman paikallisten ympäristö- ja sosiaalisten tekijöiden tunnistamisen unohtamatta yleisiä kehityskulkuja, kuten seutuistumista tai kaupan keskittymistä (Kyttä ym.2000, 122). Yrityksenä vastata tähän haasteeseen voidaan nähdä erilaisten paikallisuuksien luominen, jonka perusteella asukkaat voisivat valita "urbaanin" asteensa (Päivänen 2000, 42). Jyväskylässä kehityskulku luo tiiviitä täysiurbaaneja ympäristöjä lähelle keskustaa (esimerkiksi Lutakko) ja toisaalta uusia puoliurbaaneja omakotitaloalueita (esimerkiksi Äijälänranta) kauemmas keskustasta.

Mutta edelleenkin suurin haaste on suunnittelukulttuurissa itsessään. Kysymys onkin, kuinka erilaisista käsityksistä huolimatta pystytään kasvattamaan paikkojen instituutionaalista

kapasiteettia (ks. 2.5.3) ja siitä, miten suunnitellaan, kommunikoidaan, neuvotellaan ja puhutaan (Päivänen 2000, 42).

5 KYSYMYS VIRKISTYSALUEESTA

Tutkimuskohteeseen suunnitellut kohteet sijaitsivat Aitto-Kangasvuoren virkistysalueella. Täydennysrakentamisen suunnittelu virkistysalueelle herätti suurta keskustelua kaavaprosessin yhteydessä. Kiistaa voisi kuvailla jopa paikalliseksi ympäristökonfliktiksi. Mutta eroavatko osapuolten käsitykset virkistysalueesta niin voimakkaasti kuin esimerkiksi yleisötilaisuuksissa oli mahdollista aistia? Johdannossa asetin seuraavan tutkimuskysymyksen: *kuinka suunnittelun eri osapuolet määrittelevät virkistysaluetta täydennysrakentamisen yhteydessä ja minkälaisia merkityksiä virkistysalueella on eri osapuolille?* Seuraavassa pyrin vastaamaan asettamaani kysymykseen aineistoni perusteella. Ongelmanratkaisuneuvottelussa esitin kaksi kysymystä, jotka liittyivät virkistysalueeseen. Kysymykset olivat seuraavat:

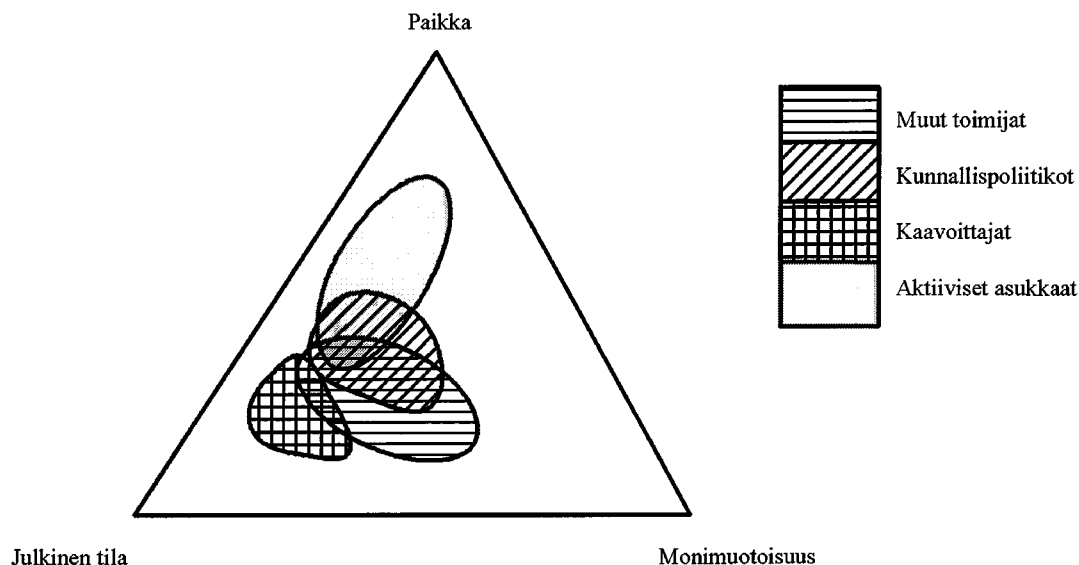
- Mitä Aitto-Kangasvuoren virkistysalue sinulle merkitsee?
- Millaisena näet suunnitellut maankäytön muutokset virkistysalueen kannalta?

Virkistysaluetta koskevaan tutkimuskysymykseen vastaaminen perustuu pitkälti juuri näiden kahden kysymyksen vastausten analysointiin. Aktiivisten asukkaiden osalta olen käyttänyt hyväkseni teemahaastatteluin keräämäni aineistoa. Siten olen pystynyt pohtimaan täsmällisemmin, mitä merkityksiä virkistysalueella on aktiivisille asukkaille.

5.1 Virkistysalueen monien kasvojen jäljillä

Aikaisemmin olen tarkastellut virkistysaluetta kolmen eri lähestymistavan kautta (ks. kohta 2.3). Tarkastelin virkistysaluetta julkisena tilana, paikkana ja lisäksi luonnon monimuotoisuuden kannalta. Analysoidessani vastauksia tarkastelin, mitä asettamistani kolmesta lähtökohdasta ongelmanratkaisuneuvotteluun osallistuneet ovat korostaneet. Seuraavassa kolmiossa eri osapuolet on asetettu kolmiokuvaajan, joiden kärkiin valitsemani lähestymistavat on sijoitettu.

Kuvio 3. Eri osapuolten virkistysalueesta antamien merkityksien jakautuminen.

Kuvion perusteella eri osapuolien antamat merkitykset vaikuttaisivat samankaltaisilta, eikä suuria eroavaisuuksia olisi havaittavissa käyttämälläni jaottelulla. Aineiston syvällisempi tarkastelu osoittaa ryhmien välillä olevan kuitenkin eroavaisuuksia, jotka osin ilmenevät myös kuviossa. Seuraavassa tarkastelen osapuolten käsityksiä ryhmittäin. Olen yhdistänyt kunnallispoliitikkojen ja muiden toimijoiden ryhmien käsittelyn samaan kappaleeseen (5.1.2).

5.1.1 Kaupunki kokonaisuutena

Kaavoittajien käsitys virkistysalueesta oli hyvin pitkälti sen merkitystä kaupungin kokonaisuuden kannalta painottava, onhan Aitto-Kangasvuoren alue yksi kaupungin neljästä suuresta virkistysaluekokonaisuudesta. Siten seuraava kaavoittajan vastaus Aitto-Kangasvuoren virkistysalueen merkityksistä on kaavoittajien käsitystä kuvaava: *"On kokonaisuuden kannalta tärkeä kaupungille nimenomaan virkistysalueena"* (k).

Virkistysalueeseen virittyy kaavoittajien näkökulmasta kaksi keskeistä tekijää, joihin tulee kiinnittää huomiota suunnittelun yhteydessä. Ensimmäiseksi virkistysalueella sijaitsevat liikuntareitit tulee säilyä asukkaiden saatavilla luontevilla linjausmuutoksilla ja toiseksi suunnittelun yhteydessä tehtävät luontoselvitykset tulee olla riittäviä. Nämä molemmat tekijät tulee huomioida myös myöhemmässä asemakaavatason suunnittelussa.

Virkistysalueen voi siis nähdä olevan kaavoittajille osa kaupungin julkista tilaa ja kaupunkirakennetta. Virkistysalueiden saatavuuden turvaaminen on tärkeää ”ympäröivän asuinalueen keuhkona” (k), mutta lähialueiden asukkaat ”ovat mieltyneet lähialueen luonnonympäristöön, eivätkä voi hyväksyä sen pienentämistä” (k). Kyse on kaavoittajienkin tunnustamasta tosiasiaista, eli suunnittelussa ilmenevistä erilaisista luontokäsityksistä. Vilkuna (1997a, 164) puhuukin eroavaisuudesta ”kahtena luontona”.

Virkistysalueen näkeminen yleiskaavallisena osana kaupunkirakennetta on toisaalta varsinkin Huhtasuon alueen imagollisien vahvuuksien tukemista. Lahden seudun pientaloalueiden viihtyvyyttä tarkastelleessa tutkimuksessa todettiin, että alueista tekee huonon sen fyysinen ja sosiaalinen lähiömäisyys, mutta hyvän vain luonto, luonnonrauha tai muu rauhallisuus (Kyttä ym. 2000, 109). Siten osaltaan kaavoittajat näkevät uuden asutuksen tarjoavan laadukkaan asuinympäristön uusille asukkaille ja siten tukevan myös koko asuinalueen sosiaalista rakennetta. Kyse onkin aina paikallisesta viitekehyksestä ja paikallisten rakenteiden tuottamisesta paitsi fyysisesti, myös sosiaalisesti ja diskursiivisesti (vrt. Pakarinen 2000, 232).

5.1.2 Virkistysalue on tärkeä – ja sopiva kaupungin laajentumiseen

Kaavoituslautakunnan jäsenien vastaukset olivat hyvin lähellä kaavoittajien käsityksiä. Virkistysalueet ovat tärkeitä kaupungissa, mutta toisaalta kaupungin kasvu kohdistuu väistämättä virkistysalueille. Juuri tämä käsitys julkisesta tilasta ja kaupungin kasvusta tulee esille seuraavassa vastauksessa: ”Kaupungin kasvaessa on jouduttu aina menemään entisen kaavan ulkopuolelle. Kaupunki on taaja-asutusta ja neitseellisen luonnon osuus pienenee; mutta hyvään kaavaan kuuluvat viheralueet.” (p.)

Kyse onkin osaltaan kaupunkiluonnon ymmärtämisestä. Eräästä kaavoituslautakunnan jäsenen vastauksesta saa kuvan virkistysalueesta potentiaalisena rakennuskohteena, koska Aitto-Kangasvuoren virkistysalue merkitsee ”mahdollisuutta saada kaupunkiin asuntoja, toivottavasti lisää veronmaksajia” (p). Osaltaan kaavoituslautakunnan jäsenien, kuten muidenkin kunnallispolitiikkojen vastuulle jää kaupunkiluontojen mahdolliset suojelupäätökset, koska kaupunkiluonnossa on harvoin erityisiä luontoarvoja, jotka johtaisivat suunnittelussa suojelupäätöksiin (Vuorisalo 1999, 39). Myöskään Aitto-Kangasvuoren virkistysa-

lueella ei ole luontoselvityksissä havaittu suojelua vaativia alueita. Siten kaavoituslautakunnan jäsenien vastauksista on luettavissa selvä viesti; suunnitelmat eivät tuhoa Aitto-Kangasvuoren virkistysaluetta, eikä sen luontoa. Alue on laaja ja sellaisenaan tärkeä kaupunkilaisille.

Samansuuntainen viesti kantautui myös muiden suunnitteluun osallistuneiden viranomaisten vastauksista. Niissä virkistysalueen kokonaisuuden säilyttämistä pidettiin tärkeänä ja virkistysaluetta tärkeänä lähialueiden ja koko kaupungin asukkaille. Suunnitelmat eivät yleiskaavatasolla uhkaa laajan virkistysalueen saatavuutta.

Suunnitteluun osallistuneita viranomaisia on käytetty myös asiantuntijoina ja lausuntojen antajina. Vastauksissa suhtauduttiin kielteisimmin Kivistö-Aittovuoren täydennysrakentamiskohteeseen. Kohteen nähtiin vaikeuttavan merkittävästi kuntoradan käyttöä ja kunnostusta. Myös Aittovuoren nk. kivipuisto nähtiin arvokkaana ja ympäristö toivottiin säilytettävän rakentamattomana osana paikallishistoriaa. Vastauksissa oli myös näkökulma alueen ympäristöarvoihin: *”Rakentaminen (...) tarkoitettuun varauksin ei vie alueelta ja asukkailta mitään oleellisen tärkeitä ja korvaamatonta”* (m). Osasyä tähän on takavuosien laajat hakkuut virkistysalueella. Ympäristövirasto kaipasi kuitenkin vielä suunnitelmien yksityiskohdien hiomista ja tarkentamista lausunnossaan täydennysrakentamisesta (Jyväskylän kaupunki 1998d).

Kaavoituslautakunnan jäsenten ja suunnitteluun osallistuneiden viranomaisten vastauksista ilmenee, että virkistysalue on merkityksellinen asukkaiden viihtyvyydelle ja virkistysalue rakennettuine kuntoratoineen on turvattava. Kuitenkin laajempi ymmärrys virkistysalueen merkityksestä sosiaalisena ja kulttuurisena tekijänä (subjektiivisesti ja intersubjektiivisesti) jäi vastauksissa esiintymättä. Osaltaan tämä voi kertoa jyväskyläläisen suunnittelujärjestelmän olevan perinteisten suunnitteluprofessioiden hallitsemaa. Uudet sosiaalista ja ekologista näkökulmaa edustavat asiantuntijat etsivät vielä painoarvoaan ja viitekehyksiään (vrt. Lapintie 1997, 11).

5.1.3 Aktiiviset asukkaat ja virkistysalue

Asukkaat ovat suunnitteluprosessissa ryhmä, jonka jokapäiväiseen elinympäristöön muutokset kohdistuvat. Irene Roivainen (1992, 24) on tutkimuksissaan todennut, että lähiön asukkaat kuvailevat asuinalueettaan pitkälti luontometaforan kautta, eli lähiö tuotettiin puheissa metsäisenä asuinalueena. Teemahaastattelujeni ensimmäisenä kysymyksenä pyysin asukkaita kuvailemaan asuinalueettaan. Saamissani vastauksissa asuinalueet ymmärrettiin rauhallisina ja vielä koko ajan rauhoittuvina alueina. Vastauksissa asuinalueen viihtyisyys ymmärrettiin rauhallisuuden kautta.

Teemahaastatteluissa rauhallisuuden ja viihtyisyyden keskeiset tekijät muodostuivat hyvin luontokeskeisiksi. Ympäröivä Aitto-Kangasvuoren virkistysalue tai tarkemmin "luonnonläheisyys" on tärkeä viihtyvyyttä ja rauhallisuutta rakentava tekijä. Luonnonläheisyys on myös toiminnallista, kuten Irene Roivainenkin on kuvannut (1992, 26). Eli luonnonläheisyys tarkoittaa paitsi laajaa ja yhtenäistä virkistysaluetta myös lenkkipolkuja, hiihtolatuja ja marjastusmaastoja. Tätä kuvaa hyvin asukkaan kuvaus virkistysalueesta: *"siellä on hyvät ulkoilumaastot, on pururata, on luontopolkua, talvella hiihtoladut valaistut ja on kaikki tämmöset palvelut ja on vapaata virkistyskäyttöä, voi mennä sieneen, marjastaa, kävelemään, siellä on lampia, voi lähteä retkelle lasten kanssa"* (i).

Roivaisen mukaan lähiön asukkaat tuottavat luontometaforan kautta itsensä lenkkeilevinä lähiöasukkaina (mt.). Haastattelemistani kuudesta asukkaasta kolme kertoi käyttävänsä virkistysaluetta säännöllisesti ulkoilussa. Kuitenkin kaikki haastattelemiini ihmiset korostivat virkistysalueen merkitystä vapaana julkisena tilana, joka mahdollistaa henkilökohtaisen ulottuvuuden virkistysalueen käytössä. Tämä ilmenee hyvin seuraavasta vastauksesta: *"...tässä elämänvaiheessa en hirveesti käytä sitä, mutta kyllä se on, sen läheisyys on jo, sillä on arvo sinänsä"* (ii). Eli asukkaat kokevat virkistysalueen sellaisenaan tärkeäksi elinympäristössään. Tätä elinympäristön ominaisuutta voitaisiin kuvata tarjouma-käsitteen kautta. Virkistysalue on siis osa elinympäristön emotionaalisia, sosiaalisia ja sosio-kulttuurisia mahdollisuuksia, joita ympäristö voi yksilölle tarjota (Kyttä ym. 2000, 53).

Paitsi, että kaikki haastattelemiini ihmiset korostivat virkistysalueen kollektiivista merkitystä asukkaille, löysivät he virkistysalueesta myös subjektiivisia merkityksiä. Subjektiivisten merkitysten syvyys ja moninaisuus olivat sidoksissa virkistysalueen käyttöön ja luon-

teeseen. Esimerkin kulttuurisen intersubjektiiivisen merkityksen ja subjektiivisen merkityksen liittymisestä tarjoaa metsän kulttuurinen sisältö rauhoittumisen paikkana. Metsä on mahdollisuus rauhoittumiseen, jonka arvo sellaisena tunnustetaan. Omat sisältönsä se saa asukkaiden paikkaan sidotuissa merkityksissä, jonka kautta asukas elää ja uusintaa henkilökohtaista arkeaan ja elämäänsä (ks. Virtanen 2000a, 126-128). Intersubjektiiivinen luonne tulee esille seuraavassa: *”Mä luulen, että se on ihmisille semmonen, ett on paikka minne mennä kun on tarve ja sinne pystyy mennä ja rentoutua”*(iii). Nämä kollektiiviset jaetut merkitykset saavat paikkaan sidotut merkityksen omakohtaisen toiminnan kautta. Tämä näkyy seuraavissa sitaateissa:

”Käppäilläään toisen suuntaan ja katotaan mitä siellä on ja ett se niinku rauhoittaa”(iv).

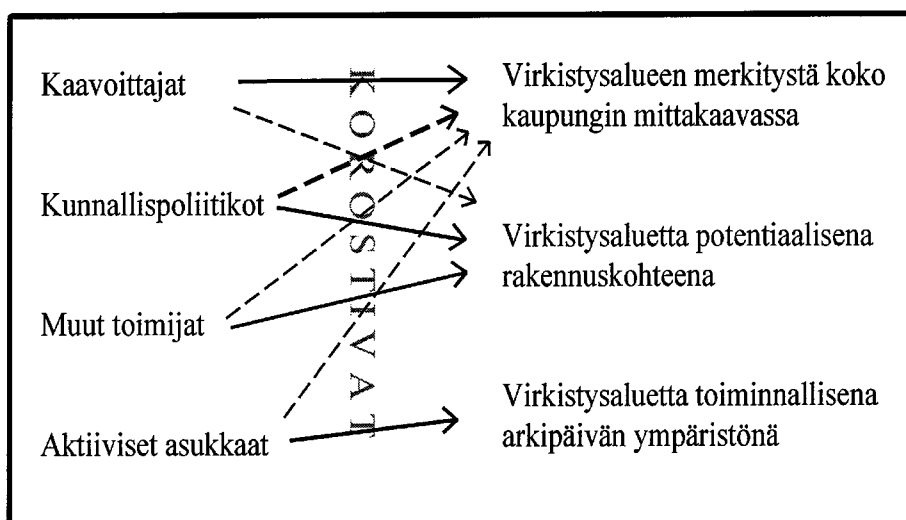
”Ja mä sanon itelleni ääneen ihan tuolla, että täällä mä oon onnellinen, niin kauan kuin siellä vielä säilyy se rauha mikä siellä on tällä hetkellä (...) eilen aamulla käkikin kukkui ihan tuossa lähellä (...).”(v.)

Aktiiviset asukkaat eivät ongelmanratkaisuneuvottelussa juurikaan nostaneet esiin luonnon biodiversiteettiä korostavia tekijöitä, mutta teemahaastatteluissa osa asukkaista piti luonnon monimuotoisuutta keskeisenä virkistysalueen ominaisuutena. Erityisesti Huhtasuon aktiivisesti suunnitteluun osallistuneet asukkaat ovat korostaneet läpi suunnitteluprosessin virkistysalueen tärkeyttä eläimistön kannalta. Vuonna 1998 yhden täydennysrakentamiskohteen ympäristöstä löydettiin liito-oravan jätöksiä ja siten asukasyhdistys on lausunnoissaan kiinnittänyt erityistä huomiota tämän suojeltavan eläimen elinpiirien turvaamiseen. Mutta teemahaastatteluissa monimuotoisuuden korostus näkyi paitsi viittauksena liito-oravaan, myös muihin eläimiin ja niiden elinympäristöön. Korostukset kertoivat osaltaan haastateltavien omista luontokäsityksistä ja luontosuhteesta. Toisaalta asukkaat korostivat virkistysalueen historiallista rakentumista ja paikallisia kulttuurihistoriallisia ympäristöjä, kuten Halssilan kivipuistoa. Näiden ympäristöjen vaalimisen ja suojelemisen tarkoituksena nähtiin sukupolvien välisen luontotietoisuuden lisääminen ja säilyttäminen.

5.2 Virkistysalue ongelmanratkaisuneuvottelussa

Virkistysalue nähtiin ongelmaratkaisuneuvottelussa eri osapuolten valossa eri tavoin. Pääeroavaisuudet esitän seuraavassa kuviossa. Kuvion viivojen vahvuus ilmaisee aineistosta esiin nousseita painotuksia.

Kuvio 4. Virkistysalue ongelmanratkaisuneuvottelussa.

Aitto-Kangasvuoren virkistysalue nähtiin tutkimuksessani tärkeänä koko kaupungille ja sen asukkaille. Virkistysalueen säilyttämisestä oltiin yksimielisiä. Kiistaa aiheuttaakin kysymys, miten suunnitellut täydennysrakentamiskohteet vaikuttavat virkistysalueen kokonaisuuteen. Tässä kiistassa eri osapuolten merkitykset virkistysalueesta joutuvat ristiriitaan. Aktiivisille asukkaille virkistysalue merkitsee kokemuksellista arkipäivän ympäristöä, jonka toivottaisiin säilyttävän luonteensa. Virkistysalue on aktiivisille asukkaille merkittävä asuinalueen viihtyvyyden tekijä ja siten täydennysrakentaminen uhkaa asuinalueen viihtyvyyttä. Sen sijaan toiset osapuolet voivat nähdä virkistysalueen reuna-alueet potentiaalisina rakennuskohteina ja viihtyisinä asuinalueina tuleville asukkaille. Tutkimukseni osoittaa, että täydennysrakentamisen yhteydessä kohtaavat monet virkistysalueen tulkinnat. Samalla kaavoitusprosessissa luontoa määritellään monissa kysymyksissä toisiinsa liittyvillä tasoilla, josta hyvänä esimerkkinä käy havainnot liito-oravan elinpiiristä. Luonto on siten liito-oravan elinpiiriä, elinpiireistä tehtäviä selvityksiä ja kaavoituksen vaikutuksista elinpiireihin käytävää keskustelua ja vuorovaikutusta.

Koko tutkimukseni kannalta virkistysalueen merkityserot kertovat osaltaan niistä vaatimuksista, joita vuorovaikutuksellinen suunnittelu kohtaa. Onkin selvää, että suunnitteluun osallistuvien ihmisten tarpeiden ja toiveiden välillä on eroja. Kuitenkin kokonaisuudessa tutkimukseni kertoo kaikkien suunnitteluun osallistuneiden osapuolten arvostavan luontoa ja sen monimerkityksellisyyttä kollektiivisella merkitystasolla (vrt. Virtanen 2000a, 204-205). Esimerkiksi aktiivisten asukkaiden ja ympäristöviranomaisten käsitykset luonnon suojeltavuudesta ja ainutlaatuisuudesta ovat eroavaisia. Kysymys on eroavaisuuksista viitekehyksistä, joista suunnittelua seurataan ja katsotaan. Toisaalta virkistysalue tärkeänä kaupungin ympäristönä ja tilana haastaa suunnittelun näkemään sen moniulotteisena ja erilaisia merkityksiä sisältävänä kokonaisuutena. Ja virkistysalueenkin tarkastelu johtaa lopulta pohdintaan vuorovaikutuksellisen suunnittelun mahdollisuuksista ja rajoituksista.

6 VUOROVAIKUTUKSEN ULOTTUVUUKSILLA

Tässä luvussa käsittelen täydennysrakentamisen suunnittelun vuorovaikutuksellisuutta. Kuten aikaisemmin totesin, täydennysrakentamisen suunnittelussa pyrittiin toimimaan kuulemismenettelyissä uuden maankäyttö- ja rakennuslain *hengen* mukaisesti. Ongelmanratkaisuneuvottelun keskeiset kysymykset koskivat päätöksentekoa, vuorovaikutuksellisuutta ja suunnittelun onnistumista. Tässä luvussa esittelen ja analysoin juuri näitä teema-alueita.

Lisäksi tässä luvussa tarkastelen esimerkinomaisesti kolmea suunnittelussa ilmennyttä ongelma-kohtaa, jotka tuovat vuorovaikutuksellisuuden mahdollisuuksia ja rajoituksia esille uudessa valossa. Esitän myös täydennysrakentamisen suunnittelun vuorovaikutuksesta kolme tulkintaa jo aikaisemmin valitsemistani teoreettisista viitekehyksistä käsin (ks. kohta 2.5). Kokonaisuudessaan pyrin tässä luvussa vastaamaan kolmanteen asettamaani tutkimuskysymykseen: *miten vuorovaikutuksellisuus vaikuttaa suunnittelun osapuolten toimintaan ja valtasuhteisiin? Mitä vuorovaikutuksellisuuden mahdollisuuksia ja rajoituksia ilmeni täydennysrakentamisen suunnittelun yhteydessä?*

6.1 Kenen sana painaa?

6.1.1 Päätöksenteko ongelmanratkaisuneuvottelussa

Ongelmanratkaisuneuvottelussa esitin kaksi kysymystä, jotka koskivat täydennysrakentamiseen liittyvää päätöksentekoa. Kysymykset olivat seuraavat:

- Kenen mielipiteiden tulisi mielestäsi ratkaista päätöksenteossa Aitto-Kangasvuoren täydennysrakentamisessa?
- Kenen mielipiteiden näet nyt ratkaisevan päätöksenteossa Aitto-Kangasvuoren täydennysrakentamisessa käynnissä olevassa osayleiskaavaprosessissa?

Olen aineiston perusteella nostanut päätöksentekoa koskevista kysymyksistä esiin neljä keskeistä vastaustyyppiä, jotka ovat asukkaat, päätöksentekijät (lautakunta ja valtuusto), asiantuntijat (kaavoittajat ja muut asiantuntijat) sekä kaikki osalliset (yhteistyö). Esitän käsittelemäni aineiston sosiogrammein tämän jaottelun perusteella. Siten on mahdollista

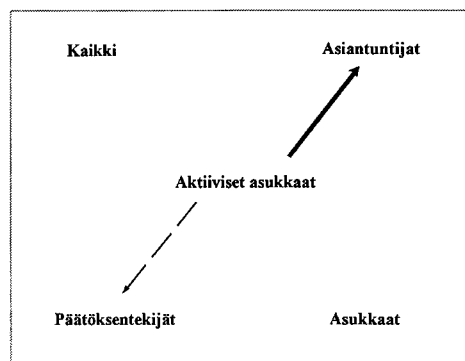
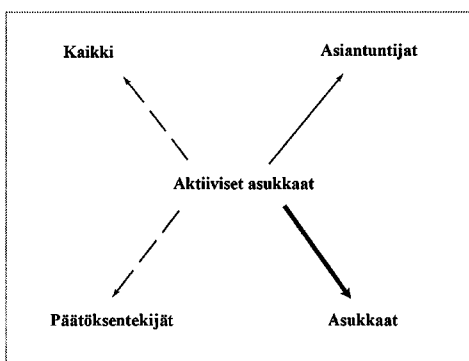
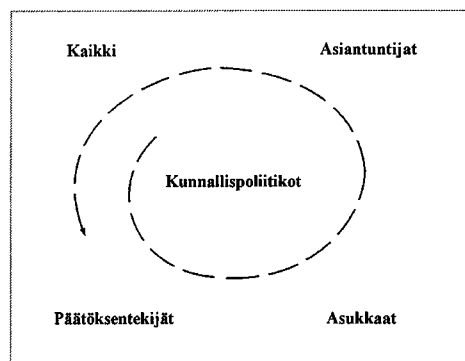
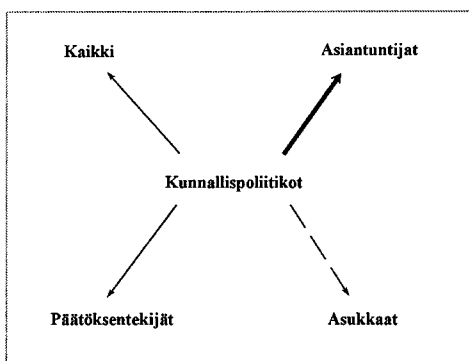
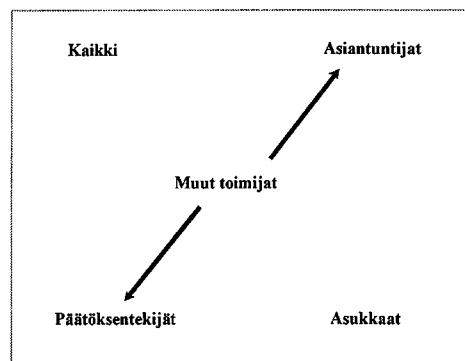
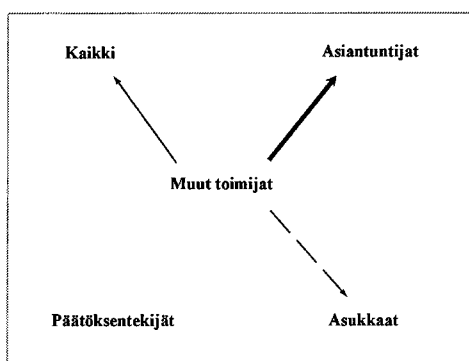
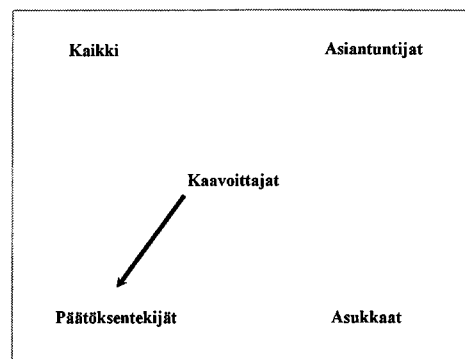
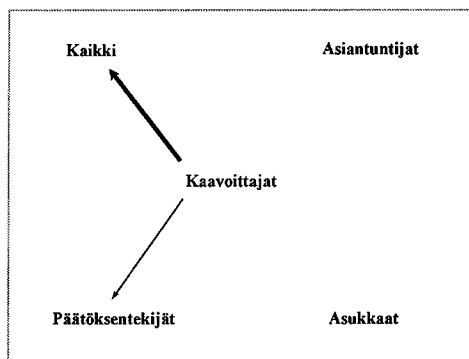
tarkastella eri osapuolien välille muodostuvia eroavaisuuksia. Sosiogrammeissa viivan vahvuus ilmaisee vastauksista esiin nousseita painotuksia, eikä siten suoraan määrällisiä arvoja. Paksuin viiva tarkoittaa ryhmän painottaneen tätä vastaustyyppiä voimakkaimmin. Sosiogrammit kuvaavat ryhmien pääeroavaisuudet, mutta käyn vastauksia läpi tarkemmin kuvioiden jälkeen ryhmittäin.

Kuvio 5. Eri osapuolien käsitykset, kenen mielipiteiden tulisi ratkaista ja kenen mielipide ratkaisee nyt täydennysrakentamiseen liittyvässä päätöksenteossa.

”kenen mielipiteiden tulisi ratkaista...?”

”kenen mielipiteiden näet nyt ratkaisevan...?”

Kaavoittajien vastaukset kysymyksiin jakautuivat ensimmäisessä kysymyksessä kaksijakoisesti. Kaavoittajat korostivat kaikkien mielipiteiden huomioimista yleiskaavan ratkaisun taustalla: *”demokraattisessa järjestelmässä luonnollisesti on kaupunginvaltuuston tehtävänä tehdä päätös, kaikkia osapuolia kuultuaan”*(k). Kaavoittajat näkivät ratkaisun perusteina myös *”(...) tosiasiat, ei tunne eikä vaalit”*(k) ja *”yleinen etu yleiskaavassa”*(k). Toiseen kysymykseen kaavoittajat vastasivat kaksijakoisesti. Kysymys mahdollisti prosessin keskeneräisyyden vuoksi ”jättää” vastaamatta kysymykseen toteamalla asian auki. Kuitenkin päätösvastuu nähtiin loppujen lopuksi olevan kunnallispolitiikoilla: *”Kaupungin vaaleilla valitut luottamushenkilöt päättävät, mitä alueita sisältyy täyd. rak. oyk:hon”*(k). Kysymykset heijastavat myös virkamiesten poliittista roolia ja suhtautumista kontingenssiin (ks. kohta 2.1.2).

Suunnitteluun osallistuneet muut toimijat korostivat asiantuntijoiden merkitystä molemmissa kysymyksissä. Tämä ryhmä koki, että päätöksentekijöiden mielipiteiden ei tulisi juurikaan vaikuttaa päätökseen. Tärkeää päätöksenteossa sen sijaan on kaavoittajien laajan yhteistyön kautta muodostama näkemys. Ajatus kiteytyy seuraavaan vastaukseen: *”Olevan asutuksen, hyvän asuinympäristön ja ympäristösuojelutarpeiden vaatimukset tiedostavien suunnittelijoiden”*(m). Päätöksenteossa nyt muut toimijat näkevät vaikuttavan kaavoittajien ja päättäjien mielipiteiden. Päättäjiin asetetaan myös toiveita, kuten seuraavasta vastauksesta käy ilmi: *”Toivottavasti järkevien kunnallispolitiikkojen”*(m).

Kaavoituslautakunnan jäsenten mielipiteet hajosivat eniten kaikista ryhmistä. Kunnallispoliitikot näkivät, että kaavoittajien kannan tulisi olla lähtökohta päätöksenteolle. Mutta kuitenkin eri näkemyksiä kuullen. Kaavoittajilla katsottiin olevan laaja järkeen perustuva käsitys kaupungin kehittämisestä. Toiseen kysymykseen kaavoituslautakunnan jäsenten vastauksista oli mahdotonta muodostaa yhteneväisiä painotuksia. Vastauksissa vedottiin erilaisiin tekijöihin, kuten prosessin keskeneräisyyteen, kaavan vähämerkityksellisyyteen ja vaalivuoteen.

Aktiivisten asukkaiden mielestä päätöksenteossa tulisi ratkaista asukkaiden kannan. Yhdessä vastauksessa pelkästään asukkaiden mielipiteiden tulisi ratkaista, ja muissa vastauksissa korostetaan yhteistyötä yleensä tai joko päättäjiin tai asiantuntijoiden kanssa. Seuraava vastaus nitoo yhteen asukkaiden ajatusmaailmaa: *”ASUKKAIDEN ja päättäjien, joiden tulisi muistaa, että he ovat asukkaiden valitsemia ja että virkamiehet ovat asukkaiden*

palkkaamia työntekijöitä”(a). Aktiivisten asukkaiden ryhmä oli myös yksimielinen siitä, että kaavoittajien ja virkamiesten mielipiteet ratkaisevat päätöksenteossa. Yhdessä vastauksessa nousi esiin myös kaupungin ylimmän johdon rooli täydennysrakentamisessa, joita päättäjät kuuntelevat: ”Virkamiesten ja erityisesti kaupungin johdon, joita eräät taloudellisia arvoja korostavat päättäjät tukevat”(a). Kaupungin ylimmän johdon rooliin viitattiin myös suorittamissani teemahaastatteluissa:

”(...)[painostus] tulee korkeammalta, minä sanon että se tulee kaupunginhallituksesta ja myös muualta taholta sitten, että nyt on saatava tämä täydennysrakennus-homma liikkeelle (...). [kaupunginjohtaja] ottaa ja sanoo ja ajaa sen sitten järeä-päisesti loppuun asti, jos se näkee, että näin pitää tehdä niin.” (iv.)

Aktiiviset asukkaat näkevätkin viranomaiset pitkälti heidän edustajinaan ja diskursiivisesti ”heidän palkkaaminaan”. Viranomaisten rooli on kuunnella ja neuvotella ”työnantajiansa” kanssa, eikä hallita heitä.

6.1.2 Vuorovaikutuksen edellytyksiä etsimässä

Edellä kuvaamani aineisto on portti kysymyksiin. Täydennysrakentamisen suunnittelussa pyrittiin laajoihin osallistumiskäytäntöihin ja vuorovaikutukseen. Suunnittelu toimintana on päämäärien ja tavoitteiden formulointia. Osaltaan tätä suunnittelun ulottuvuutta olen pyrkinyt esittämään virkistysalueen ja täydennysrakentamisen problematisoinnin perusteella (luvut 4 ja 5). Kuitenkaan problematisoinnit eivät antaneet vastauksia suunnittelusta, vaan suorastaan pakottavat pohtimaan suunnittelun yhteiskunnallisia valtasuhteita ja vallan suhdetta kulttuuriin; vuorovaikutuksen edellytyksiä (vrt. Koskiahho 1999, 104). Siten suunnittelussa on kyse heterogeenisestä kokonaisuudesta. Osaltaan kyse on myös siitä, onko vuorovaikutuksen ja osallistumisen kautta yleisöllä (tai kansalaisyhteiskunnalla) oikeutta päästä mukaan suunnitteluun (mt.).

Edellä kuvatun aineiston kautta on mahdollisuus tulkita, ovatko eri osapuolet kokeneet mielipiteineen pystyneensä osallistumaan suunnitteluun vai ovatko jotkin tavat organisoi-tua tai puhua suljettu yleisön ulkopuolelle (Healey 1997, 60-62). Kyse on myös toivotun tilanteen ja todellisuuden välisestä kuilusta.

Perinteisesti kaavoituksen päätöksenteossa ovat kaavoittajat olleet vahva osapuoli. Päätöksentekijät ovat tehneet päätöksensä lähtökohtaisesti kaavoittajien määrittelemistä vaihtoehtoista (Valanta 1997, 54). Kaavoittajat ovat usein nähneet itsensä puolueettomina asiantuntijoina, joilla on parhaat edellytykset sovittaa yhteen erisuuntaisia näkemyksiä. Mutta kuten muutkin asiantuntijat, he ovat väistämättä sidoksissa omaan arvomaailmaansa ja koulutukseensa (Virtanen 1999, 68).

Vuorovaikutuksessa on kyse myös itseymmärryksestä. Ongelmanratkaisuneuvottelussa kysytyihin ryhmäkohtaisiin arvioihin vastannut kaavoittaja arvioi kaavoitustoimistoa seuraavasti: *”Tekee työtään pyrkien objektiivisuuteen ja hyvään ympäristöön. Työ on intressien yhteensovittamista”* (k). Tämä vastaus voitaisiin Palosen (1999) mukaisesti analysoida rationaalisen byrokraatin diskursiiviseksi tekohengitykseksi. Mutta mielestäni se olisi liian rohkeaa ja perustelematonta. Mutta johtolangan kaavoittajien tilanteen ymmärtämiseen se antaa.

Ennemminkin voisi sanoa, että kaavoitus asiantuntijuutena on murroksessa, jolloin sen tulee pystyä näkemään kasvava poliittisuus (Lapintie 2000, 50-51) ja vastata perustehtävänsä (hyvän elinympäristön suunnittelusta) uusissa olosuhteissa samanaikaisesti. Siten on luonnollista, että kaavoittajat näkevät moninaisuuden ymmärryksen ja mielipiteiden kirjon olevan edellytys päätöksenteolle. Onhan kommunikatiivisuus läpäissyt myös ammattikunnan diskursiivisen arvomaailman. Kaavoittajat eivät kuitenkaan koe itse ryhmänä olevan avoimesti poliittisia, vaan vastuu päätöksenteosta nähdään kuuluvan demokraattiselle järjestelmälle. Kyse on uuden byrokraattimuodon etsimisestä; entisen turvallisuus on kadonnut ja uusi johtaa väistämättä avoimempaan poliittisuuteen ja siten kontingenssin kääntöpuolille (ks. kohta 2.1.2).

Muiden toimijoiden osalta kysymys on uudesta tavasta suhtautua olemassa olevaan tilanteeseen. Tässä ryhmässä käydään taistelua valtasuhteista ja etsitään uusia suunnittelukulttuureja. Ympäristöviranomaiset ovat vakiinnuttaneet asemansa suunnittelun ekologisoiuessa. Sen sijaan sosiaaliset vaikutukset kirjautuivat uuteen maankäyttö- ja rakennuslakiin, ja sosiaaliviranomaiset joutuvat omaksumaan uuden roolin kaavoituksessa ja samalla puolustamaan ammattikuntansa uusia valtauksia. Valitettavasti ymmärrys kaavoituksesta tai sosiaalisista vaikutuksista ei voi johtaa vielä lähtökohtaiseen tasa-arvoisuuteen, vaan vaatii institutionaalisen kapasiteetin jatkuvaa uusintamista (ks. kohta 2.5.3). Aineiston

kautta muodostuva kuva vahvistaa käsityksiäni. Muut toimijat pyrkivät tiiviiseen yhteistyöhön kaavoittajien kanssa ja saamaan siten näkemyksilleen sijaa suunnittelukulttuurissa. Mutta he ovat *asiansa ajajia* ja *ammattikuntiansa* edustajia, jotka haastavat toimimaan kaavoittajia yhteensovittajina (ks. Virtanen 1999, 69).

Aktiiviset asukkaat ovat havainneet elävänsä uudessa tilanteessa. He näkevät suunnittelukulttuurin muutoksien antavan heille asiantuntijuuden ”omalle alueelleen”. Siten on selvää, että asukkaat puolustavat tätä asemaa vaatimalla osallistumisoikeutta suunnitteluun. Ja tämä näkyy omien mielipiteiden huomioimisen puolustamisena. Aktiiviset asukkaat korostavat haluavansa mukaan suunnitteluun, eikä heitä tulisi nähdä vain itsekkäiden päämäärien tavoittelijoina. Asukkaiden osallistumiseen liittyy väistämättä monia ongelmia, kuten mm. osallistujien edustavuus ja NIMBY-ilmiö (ks. mt., 72).

Ristiriidoissa on kyse jälleen ymmärryksestä, kuinka eri suunnittelun osapuolet ymmärtävät itsensä ja toisensa. Kaavoittaja kuvailee kärjekkäässä vastauksessaan osallistuvia asukkaita seuraavasti: *”muutama, kokonaisuutta ymmärtämätön (-ei halua ymmärtää) agitoi vastustusta uuden lain innoittamana (k)”*. Mutta aktiiviset asukkaat näkevät lähtökohtansa toisin, vaikka kanta täydennysrakentamiseen on vastustava.

”...ei me mielestämme olla jarruttamassa tän alueen kehitystä. Me ollaan hyväksymässä se, että tänne saa tulla lisää asukkaita ja palveluiden käyttäjiä. Mutta se että tässä katsotaan se kokonaisuus, että mihin rakennetaan.”(iii.)

Siten kyse on osaltaan asukkaiden ja kaavoittajien välisestä suhteesta. Aktiiviset asukkaat näkevät kaavoitustoimiston prosessissa seuraavasti:

”kuuntelee sujuvasti, tekee mitä haluaa”(a).

”Kaavoitustoimisto tanssitaan [!] kaupunginjohtajan tahdittamana. Tärkeintä on, että kaupunki saa tonttimaata ja lisää liike-elämää ja veronmaksajia.”(a.)

Vuorovaikutuksellisuudessa on kyse myös luottamuksesta (ks. Giddens 1994, 127-128). Täydennysrakentamisen yhteydessä asukkaiden ja kaavoittajien väliseen luottamukseen on syntynyt säröjä puolin ja toisin, mutta toisaalta taustalla on tilanteen poliittisuus.

”Tuollaisessa isossa yleisötilaisuudessa joutuu ja tehdään sitä, että ollaan kärkeämpiä (...) mutta kun kahestaan keskustellaan niin sieltä uskaltaa niinku virkamiespuolikin sanoa, että kyllä me voidaan tehdä näin muttei tuossa voi sanoa noin ja siis minä nään ite sen näin että se painostus tulee myös muualta.”(iv.)

Onkin selvää, että aktiiviset asukkaat näkevät nykyisessä tilanteessa keskeisen päätösvallan olevan pitkälti kaavoittajilla. Mutta asukkaat näkevät valtaa sijaitsevan myös kunnallispoliitikoilla. Eli mikä rooli jää kaavoituksessa kunnallispoliitikoille? Virtasen (1999, 65) mukaan suunnitelmista päättävä elin on usein altis erilaisille ”lehmänkaupoille” ja siten ei aina tasapuolinen tai ammattitaitoinen maankäyttöasioissa. Aineistoni perusteella kaavoituslautakunnan jäsenet luottivat pitkälti viranomaisiin ja heidän työhönsä, mutta ymmärsivät roolinsa ratkaisujen tekijänä erilaisten mielipiteiden välillä. Huhtasuon aktiiviset asukkaat (ja asukasyhdistys) kutsuivat kaavoituslautakunnan jäsenet myös tutustumaan kohteisiin ennen päätöksentekoa. Näkemykseni mukaan vuorovaikutuksellinen suunnittelu aiheuttaa epävarmuutta myös päätöksentekijöiden roolissa. Vaikka kyseessä on järjestelmäkeskeinen politiikka, joutuu se väistämättä tekemisiin erilaisten ryhmien, yksilöiden ja kamppailujen välillä, jota voitaisiin kuvata alapolitiikaksi (Beck 1995).

Kokonaisuudessa täydennysrakentamisen suunnittelun yhteydessä uudet käytännöt ja samanaikaisesti muuttunut lainsäädäntö ovat synnyttäneet murrostilanteen kaavoitukseen, joka ei ole poissuljettu myöskään muilta yhteiskunnallisilta kehityskuluilta. Suunnittelun vuorovaikutus on sidoksissa suunnittelukulttuuriin. Pakarinen (2000, 209) toteaa: *”Rakenteet ja toimijat kohtaavat toisensa monilla eri tasoilla, mutta konkreettinen muutos palautuu aina paikalliselle tasolle”*. Väitän, että ongelmanratkaisuneuvotteluaineisto kertoi juuri tästä konkreettisesta muutoksesta, uusien roolien ja työtapojen etsimisestä ja niiden hyväksyttävyyden kamppailusta. Mutta yhteiskuntatieteilijälle murros ilmiön selittäjänä on liian helppo ja muodikas. Koska yhtä hyvin voimme kysyä, muuttuuko suunnittelun tulokset ja sitä hallitsevat formuloinnit, vaikka menetelmät muuttuvatkin? Onko kyseessä vain silmäkääntötemppeleitä osallistumishuumassa ja vain retorinen vallankumous?

6.1.3 Voiko vuorovaikutuksessa vaikuttaa?

Olin seuraamassa täydennysrakentamisen kaavaehdotuksen yleisötilaisuutta kirjaston Minnansalissa. Kaavoituslautakunnan puheenjohtaja aloitti tilaisuuden toivottamalla kaikki tervetulleiksi ja totesi: *”mukava, kun on näin paljon kiinnostuneita”*. Laskin paikalla olevien henkilöiden määrän. Paikalla oli noin 50 henkilöä, joista neljä oli esittelevää virkamiestä. Eli käytännössä paikalla on noin joka tuhannesviidessadas jyvaskyläläinen. Voiko vuorovaikutuksellinen suunnittelu olla onnistunutta, jos siihen osallistuu margi-

naalisesti kaupungin asukkaita. Toisaalta tähänkin näkökulmaan liittyy sudenkuoppansa. Vetoamalla vähäiseen osallistumiseen voidaan todeta asukasmielipiteen olevan mitä tahansa ja viedä pois ”pohja” osallistuvien asukkaiden mielipiteiltä.

Mutta kuinka suunnittelun eri osapuolet kokivat suunnittelun ja kokivatko he pystyneensä vaikuttamaan suunnitteluun. Selvitin näitä ongelmanratkaisuneuvottelussa kysymyksilläni ja kysyin myös, kuinka suunnittelua voisi parantaa?

Kaavoittajat olivat vastauksissaan varsin yksimielisiä. Suunnitteluprosessi oli heistä onnistunut pääosin hyvin ja osayleiskaavan laadinnan yhteydessä myös kaavoittajien käytettävissä oleva tieto oli lisääntynyt. Kaavoittajat näkevät prosessin opettaneet heitä paljon myös vuorovaikutuksellisen suunnittelun saralla. Siten kaavoittajien mielestä tulevissa suunnitteluprosesseissa:

- Tiedotusta, vuorovaikutusta ja vaikutusten arviointeja lisätään
- Tieto lisääntyy, ja samalla tuska
- Yhteistyö erilaisien etujärjestöjen kanssa lisääntyy molemminpuolisen tiedon jakamiseksi
- Resursseja tulee lisätä varsinkin alkuvaiheessa

Kaavoittajat näkevät tulevaisuuden keskeisinä haasteina vuorovaikutuksen kehittymisen niin, että samalla ymmärrys kokonaisuuksista kasvaa. Ja siten varsinkin yleiskaavatason keskustelu saataisiin siirtymään sen vaatimalle kokonaisvaltaiselle tarkastelutasolle.

Muut toimijat arvioivat sekä suunnittelun onnistumista että omaa vaikutusvaltaa vaihtelevasti. Suunnittelun nähtiin onnistuneen pääsääntöisesti hyvin. Jotkin toimijat arvostelivat lähtöselvitysten tasoa ja myös osallistumiskäytännöissä nähtiin vielä parannettavaa. Kysymykseen, oletko kokenut voivasi vaikuttaa suunnitteluun, osallistujat vastasivat vaihtelevasti. Osa toimijoista koki voineensa vaikuttaa omaa toimialaansa koskevissa kysymyksissä. Kuitenkin osa muista toimijoista ihmetteli, miksei heidän lausuntonsa ole vaikuttaneet suunnitelmiin, vaikka *”ajanhenki ja lainsäädäntö luovat toisenlaisia paineita”* (m). Parantamiseksi tässä ryhmässä esitettiin osallistumisen kehittämistä varsinkin varhaisessa vaiheessa, resursseja selvityksiin ja asukkaiden mielipiteiden tutkimista.

Kaavoituslautakunnan jäsenet kokivat yhtä vastaajaa lukuun ottamatta pystyneensä vaikuttamaan täydennysrakentamisen suunnitteluun, mutta kuitenkin korostetusti kaavoituslauta-

kunnan jäsenen roolissa. Suunnittelu oli lautakunnan jäsenten mielestä onnistunut hyvin, yhtenä perusteena onnistumiselle oli juuri laajentuneet kuulemismenettelyt. Parannusehdotuksiksi lautakunnan jäsenet ehdottivat yhteistyön lisäämistä viranomaisten, luottamushenkilöiden ja asukasyhdistysten kesken. Myös uuden rakennuslain haasteet tulee huomioida, koska *”mitä paremmin eri näkökohdat ovat esillä päätöksiä tehtäessä, sitä useampaa tyydyttävä kaava syntyy”*(p).

Kriittisimmin suunnittelun onnistumiseen suhtautui odotetusti aktiivisien asukkaiden ryhmä. Puolet ryhmästä tuomitsi suunnittelun epäonnistuneeksi, kun puolet näki suunnittelun oppimiskokemukseksi ja siten kokemukseksi kohti parempaa tulevaisuutta. Käynnissä oleva suunnitteluprosessi on siten opettanut ottamaan asukkaat vakavasti vaikuttajina. Samoin käsitykset omaan vaikutuskykyyn vaihtelivat. *”Sitkeä asian esiintuominen on saanut virkamiehet kuuntelemaan ja keskustelemaan enemmän kuin aikaisemmin. Heidän päätöksentekoon on edelleen vaikea vaikuttaa.”*(a.) Aktiiviset asukkaat eivät ole varmoja osallistumisensa vaikutuksista. Yksi vastaaja näkee pystyneensä vaikuttamaan suunnitteluun juuri yhteistyön kautta. Asukkaat esittivät suunnittelun parannusehdotuksiksi seuraavia asioita:

- Enemmän yhteistyötä
- Vähemmän yllätyksiä, jotka vähentävät luottamusta
- Monipuolista vuorovaikutusta yli hallintokuntien ja kuntarajojen
- Uuden lain todellisen hengen noudattamista

Ongelmanratkaisuneuvottelun perusteella osapuolet ovat tyytyväisiä käynnissä olevaan kehitykseen. Kukaan vastannut ei kyseenalaistanut vuorovaikutuksellisuutta, vaan ennemminkin sen nähtiin tukevan parempiin elinympäristöihin pyrkimistä. Nämä mielikuvat osaltaan puolustavat vuorovaikutuksellisen suunnittelun merkityksellisyyttä. Aineiston perusteella siirtymä kohden osallistuvaa kaavoitusta on tapahtunut. Ja edelleen voi väittää, että täydennysrakentamisen suunnittelu toimi tärkeänä paikallisena murroksena ja oppimisprosessina (vrt. Leino 2000, Vehmas 2000). Huolimatta siitä, että yleisötilaisuudessa oli vain 0,7 promillea jyvaskyläläisistä. Kuitenkin täydennysrakentamisen suunnitteluprosessia voi tulkita eri tavoin ja siitä voi löytää omat ongelmansa. Siten seuraavaksi tarkastelen suunnittelun ”kipupisteitä”.

6.2 Kolme huomiota – akilleenkantapäitä?

Täydennysrakentamisen suunnittelussa eri osapuolet nostivat esiin ongelmia, joita suunnitteluun liittyi. Nämä ongelmat ovat varmasti myös laajemmin vuorovaikutuksellisen suunnittelun ongelmakohtia, jotka nousevat esiin myös tulevaisuuden yleiskaavaprosesseissa. Seuraavassa käyn läpi kolme täydennysrakentamisen suunnittelussa havaitsemaani ongelmakohtaa, joissa käsitykset aktiivisten asukkaiden ja muiden osapuolien välillä erosivat voimakkaasti ja samalla vaikeuttivat suunnittelun vuorovaikutuksellisuutta.

Huomioni perustan muiden osapuolten antamiin vastauksiin ongelmanratkaisuneuvottelussa ja aktiivisten asukkaiden osalta suorittamiini teemahaastatteluihin, joissa esitin kysymyksiä koskien kaikkia kolmea ongelmakohtaa (ks. liite 2.).

6.2.1 NIMBY – ilmiön lieveilmiö

Yksi osallistuvaan suunnitteluun liittyvä ongelma on nimetty NIMBY (Not In My Back Yard)-ilmiöksi. Se tarkoittaa, että monia tarpeellisiakin hankkeita vastustetaan niiden lähiympäristössä. Täydennysrakentamisessa NIMBY-ilmiön voi nähdä estävän kaupunkirakenteen tiivistämistä kohdetasolla, vaikka yleisellä tasolla sen tavoitteet olisivatkin yleisesti tunnustettuja. (Virtanen 1999, 73-74.)

Ongelmanratkaisuneuvottelussa NIMBY-ilmiö nousi esiin täydennysrakentamiseen myönteisesti suhtautuvien vastauksissa.

”Useat vastustavat uudisrakennusta erityisesti oman asuntonsa läheisyyteen” (p).

”Kaikki uusi pelottaa, halutaan suojella omia reviirejä” (m).

Ongelmanratkaisuneuvottelun perusteella kaikki suunnittelun eri osapuolet tunsivat NIMBY-ilmiön. Myös yleisötilaisuuksissa NIMBY-ilmiö on mainittu. Eikä syyttä, koska varmasti ilmiö on ollut yhtenä tekijänä täydennysrakentamisen vastustamisessa.

Mutta kuinka NIMBY-ilmiö tulisi käsitellä vuorovaikutuksellisessa suunnittelussa. Mielestäni sen lieveilmiönä pahimmillaan voi ilmetä erilaisia pyrkimyksiä, jotka toimivat vasta-

voimina kommunikatiivisuudelle. NIMBY-ilmiöön liittyy väistämättä keskustelusta pois-sulkevia mekanismeja, eli argumentilla voidaan sulkea osa osallistujista keskustelun ulkopuolelle tai heidän lausuntojaan voidaan vähätellä NIMBY-ilmiöön perustuen. Toisaalta kyse on prosessin kiistanalaisuuden ja konfliktisuuden vähättelystä, kun vastustajat asetetaan tiettyyn kategoriaan tai vastustus normalisoidaan. Kyse on joka tapauksessa yksityisen ja yhteisen edun törmäyksestä ja siten samanaikaisesti yhteisen edun määrittelystä (vrt. Päivänen 2000, 51). Kyse on myös suunnittelun poliittisuudesta, jota ei tulisi kiistää (Lapintie 2000, 50-51). (vrt. Kamppinen ym., 1995, 153-155.)

Teemahaastatteluissa kysyin aktiivisesti suunnitteluun osallistuneiden asukkaiden mielipiteitä ja reaktioita NIMBY-ilmiöön. Useat haastateltavat tunnustivat ilmiön olemassaolon, mutta kokivat sen esilletuomisen suunnittelun yhteydessä heitä vähättelevänä ja loukkaavana.

“Olen siitä niin vihainen (...) siis se on halpamaisinta, matalamielisintä ja lapsekkainta mitä olen kuullut ja minä olen nimenomaan henkilökohtaisesti kuullut aika arvokkaalta tasolta (...).” (v.)

“(...) ja se on meitä loukannut, mä oon sanonut kaavoittajalle, että elkää sitä laulua enää laulako” (iii).

“(...) joskus heijastuu sellaisia näkemyksiä (...) mutta tällä alueella taas ei oo näin, tuleeko se minun viereeni, vaan se tulee tuonne mehtään, se tulis monen sadan metrin päähän, mutta se tuhois luonnon (...).” (iv.)

NIMBY-ilmiö muodostaakin yhden haasteen vuorovaikutukselliselle suunnittelulle. Pahimmillaan sen lieveilmiönä suunnittelun vuorovaikutuksellisuus supistuu. NIMBY-ilmiön olemassaoloa ei tule kieltää, mutta sitä ei tule myöskään käyttää strategisen toiminnan kautta hyväksi. NIMBY-ilmiö voi olla myös vilpittömän ilmaisu hyväksi koetun asuinalueen säilyttämiseksi ja jonka muutokseen vaaditaan hyviä perusteluja suunnittelijoilta (Virtanen 2000, 74). NIMBY-ilmiö on myös esimerkki siitä, kuinka osallistuvat asukkaat monissa prosesseissa ovat jo lähtökohtaisesti asetettu suunnitelmien vastustajiksi, koska olemassa olevat käsitteet on jo valjastettu siten (Healey 1997, 85).

6.2.2 Kenen asukasyhdistys?

Aitto-Kangasvuoren virkistysalueen täydennysrakentamisen yhteydessä Halssilan ja Huhtasuon asukasyhdistykset ovat näytelleet merkittävää roolia. Valtaosa haastattelemistani aktiivisista asukkaista toimi aktiivisesti myös asukasyhdistyksissä. Suunnittelun yhteydessä muut suunnittelun osapuolet arvostelivat asukasyhdistyksen toimintaa ja sen edustavuutta. Asukasyhdistykset ovat yleisluonteisia kansalaisjärjestöjä, jotka ovat perinteisesti pyrkineet vaikuttamaan maankäytön suunnitteluun (Virtanen 1999, 70). Suunnitteluun liittyvissä konflikteissa syntyy usein myös nk. yhden asian liikkeitä, mutta Aitto-Kangasvuoren tapauksessa vastustus kanavoitui pitkälti juuri asukasyhdistyksen kautta (vrt. Hynynen 1998, 32).

Mutta millainen toimija asukasyhdistys on täydennysrakentamisen suunnittelussa ja miten se edustaa alueen asukkaita. Aitto-Kangasvuoren tapauksessa tilanne varsinkin Huhtasuon osalta on kärjistynyt myös asukasyhdistyksen ja muutamien alueellisten viranomaisten väliseksi konfliktiksi. Tämä näkyy myös alueellisten viranomaisten vastauksista ongelmanratkaisuneuvottelussa. Niissä asukasyhdistys nähdään itsekkäiden päämäärien ajajina, vaikka yhdistyksen tulisi edustaa koko väestöä.

”Ovat lähteneet pienen joukon mielipiteellä, vaikka pyrkivät käyttämään asukkaiden mandaattia omista lähtökohdistaan. Tehneet eniten hallaa alueen kehittämiseksi. Argumentit naurettavia ja ampuvat kaikkea liikkuvaa. Nykyinen porukka pitäisi vaihtaa asukkaiden enemmistön tulkiksi.” (m.)

Asukasyhdistyksessä toimivat asukkaat näkevät asian toisin. He kokevat, että asukasyhdistys on edustuksellisesti valittu, ja siellä toimivilla on oikeus esittää koko aluetta koskevia mielipiteitä. Ja asukasyhdistyksessä toimivat kokevat heitä koskevan arvostelun olevan osaltaan yritys vähätellä yhdistyksen mielipiteen merkittävyyttä. Asukasyhdistyksessä toimivien asukkaiden näkökulmaa valottaa hyvin seuraava sitaatti:

”Sen (asukasyhdistys) kautta voi vaikuttaa. Se mitä se edustaa sitten kuitenkin, asukasyhdistys sanotaan mitä tahansa, sanotaan aina että nehän on vaan ne yhet ja samat, että mitä ne, kun ne on aina ne yhet ja samat, niihen mielipidehän se on, mun mielestä se ei oo niin, ne edustaa alueen asukkaita, ne on valittu siihen asukkaiden hallitukseen taikka siihen, ihan yhtä lailla me voidaan sanoa sitten, me aina heitetään tälleen että ne on aina vaan yksiä ja samoja, niin me voidaan ihan samalla kaupunginvaltuustosta tai eduskunnasta. Se on kuitenkin edustuksellinen

demokratia joka toimii, kuitenkin me pyritään edustamaan tätä alueen kokonaisuutta ja asukkaiden kokonaisnäkemystä tuomaan esille, nythän esim. meillä oli viimeisessä tuhannen nimen adressi niinku liitteenä, jossa vastustettiin täydennysrakentamista, tai siis virkistysalueiden täydennysrakentamista.”(iii.)

Asukasyhdistyksistä onkin tullut Jyväskylässä merkittävä osapuoli suunnittelussa ja siitä käytävässä keskustelussa. Kaavoittajat ovat myös tavanneet erillisissä palavereissa asukasyhdistyksiä edustajia täydennysrakentamisen prosessin aikana. Kokemukset olivat rohkaisevia.

”(...) ainakin niitten ihmisten (kaavoittajien) korvat on ollut siellä. Oliko se toukuussa yhdeksänkahdeksan, kun meidät kutsuttiin sinne kaavoitusosastolle. Se oli varmaan heille aika ainutkertainen ja meillekin se oli silleen hyvä tilaisuus, me päästiin kertomaan silmästä silmään, mitä mieltä ollaan.”(a.)

Asukasyhdistys on näytellyt Aitto-Kangasvuoren täydennysrakentamisessa keskeistä roolia. Asukasyhdistyksen yhteydessä väistämättä törmätään myös sen edustavuuteen. Mielestäni tässä tapauksessa on mahdotonta sanoa, edustiko asukasyhdistys alueen yleistä mielipidettä vai ei. Asukasyhdistykset toimivat oman toimintakulttuurinsa mukaan, jotka ovat Jyväskylässäkin muodostuneet asuinalueittain erilaisiksi niiden historian ja yksittäisten aktiivien vaikutuksesta. Vuorovaikutuksellinen suunnittelu haastaa niin yhdistyksiä kuin muitakin suunnittelun osapuolia näkemään vastakkainasettelujen yläpuolelle ja muuttamaan toimintakulttuureitaan. Muutoin suunnitteluprosessit pitkittyvät. Hynynen (1998, 40-42) näkee konfliktitilanteissa olevan tilaa myös ulkopuoliselle paikalliset kulttuurit tuntevalle osapuolelle, jonka tehtävä on mobilisoida ja organisoida paikallista potentiaalia.

Vaikka kaavoituksen vuorovaikutuksessa usein korostuvat erilaiset yhdistykset, organisaatiot ja ryhmittymät, tulisi osallistumismahdollisuudet ulottaa yhtä lailla yksilötasolle. Laaja osallistuminen ja vuorovaikutus takaa koko mielipiteiden kirjon esiintymisen (Vehmas 2000, 27). Siten on mahdollista arvioida myös esimerkiksi asukasyhdistyksen mielipiteiden edustavuutta ja tarkoituksiperiä.

6.2.3 Yleiskaavasta asemakaavaan

Täydennysrakentamisessa on ollut kyseessä osayleiskaavaprosessi. Vehmaksen (2000, 27) mukaan osallistumisen ja vuorovaikutuksen tulisi painottua yleiskaavatasolle. Yleiskaavatasolla ratkaistaan periaatteellisia kysymyksiä ja tällöin suunnittelussa on vielä todellisia vaihtoehtoja. Näin myös Jyväskylän täydennysrakentamisessa. Kuitenkin aktiivisten asukkaiden ja kaavoittajien käsityksessä yleiskaavojen ja asemakaavojen merkityksistä on huomattavia eroja.

Ongelmaratkaisuneuvotteluun osallistuneet kaavoittajat korostivat vastauksissaan, että täydennysrakennuskohteiden myöhempään asemakaavoitukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota, jota ilmentää seuraava kaavoittajan vastaus: *”Kaikissa tapauksissa suunnitelmat tulevat kehittymään ja tarkentumaan asemakaavavaiheessa”*(k). Seuraamissani yleisötilaisuuksissa kaavoittajat usein vetosivat myös asemakaavoituksen suunnittelun vuorovaikutuksellisuuteen ja kuulemisiin. Tällä kaavoittajat viestittivät, että vaikka kohteet kirjaantuisivat nyt yleiskaavaan, eivät ne väistämättä toteudu sellaisinaan asemakaavavaiheessa. Tätä kuvaa myös kaavoittajan vastaus ongelmanratkaisuneuvottelussa: *”tällaista jatko-suunnittelua tulee tehdä kuunnellen myös asukkaita, jotka ovat luonnollisesti asiantuntijoita omalla alueellaan”*(k).

Teemahaastatteluissa esitin aktiivisille asukkaille kysymyksiä yleiskaavan yleisistä merkityksistä ja yleiskaavan sitovuudesta ja toteutumisesta myöhemmissä vaiheissa. Aktiiviset asukkaat kokivat kohteiden toteutumisen osayleiskaavaprosessissa merkitsevän alueiden myöhempää rakentamista. Toisaalta koko kaavoitusprosessin ja yleiskaavan merkityksiä kyseenalaistettiin: *”Niin siinä se just onkin, että mä en tiedä, kuinka väljät puitteet antaa tai vapaat kädet tällöinen yleiskaava, että eihän siitä voi tietää mitä sinne loppujen lopuksi kaavoitetaan”*(ii). Luottamuksen säilyttämisen vuoksi olisikin tärkeää, että yleiskaavan suunnittelussa keskustelu käytäisiin sen vaatimalla tasolla, eikä asemakaavavaihetta nähtäisi nykyisen kaavavaiheen puutteiden paikkaajana.

Aktiiviset asukkaat kokivat kaavoitusprosessin ymmärtämisen hankalaksi. Varsinkin prosessin alkuvaiheessa he kokivat kaavaterminologian vaikeaksi, mutta kokivat matkan varrella oppineensa ymmärtämään kaavaprosessia. Täydennysrakentamisen suunnittelu nostaa aineistoni perusteella kaavoittajille haasteen yleiseen kaavoitukseen liittyvään tiedotukseen

ja koulutukseen, joka selventäisi kaavoitusta toimintana asukkaille ja myös muille halukkaille osapuolille⁵. Asukkaiden tulisi osallistuessaan tietää, mihin he itse asiassa osallistuvat.

Kaavoittajien käsitys kaavoitukseen toimintana eroaa luonnollisesti asukkaiden käsityksestä. Tätä eroavaisuutta selventää hyvin seuraava sitaatti aktiivisen asukkaan teemahaastattelussa:

”Sillä tämä niin hölmöltä tuntuu, kun puhutaan että näitä kuulemisia ja näitä on hyvin aikaisessa vaiheessa, niinkuin nämä kaksi vaihetta on ollutkin. Ja kolmaskin, ja että heti alkuvaiheessa kuullaan asukkaita ja voidaan tehdä näitä muutoksia. Nyt tätä on vuosikaupalla ollut tätä. Ja nyt sanotaan, että eihän tämä vielä ole niin tärkeää, että nyhän sitten tulee tämä asemakaava ja sitten se pitää hyväksyä ja sitten tulee uudet. Jos tätä tehdään vuosikaupalla ja päästään siihenkin että tehdään asemakaava, niin eihän sitä sitten ruveta muuttaa. Me asukkaina ollaan sitä mieltä, että pitää päästä tekemään muutokset alkuvaiheessa ja kaavoittajan ois pitänyt ne tehdä. Nyt kun on pitkästi menny, niin vaikka me kuinka pullikoidaan ja vaikka minkälaisia kriteereitä esitetään, kun se menee siihen asemakaavoitukseen, niin ei sitä sit enää peruta.”(i.)

Aktiiviset asukkaat kokevat kaavaprosessin siis monimutkaisena, ja näkevät suunnitelmien etenevän väistämättä kohti toteutusta ja vielä suhteellisen nopeasti. Kaavoittajille kaavoihin liittyy monia vaihtoehtoja niin alueiden kuin aikataulujenkin osalta ja esimerkiksi täydennysrakentamiskohteiden jatkokaavoituksen aikataulua on vaikea arvioida tässä vaiheessa. Vuorovaikutuksen kannalta käsityseroavaisuudet aiheuttavat ongelmansa. Asukkaat voivat kokea asiassa *”(...)väsytystaktiikan makua”(ii)*. Siten kaavoitusprosessien aikatauluja tulisi pystyä ennakoimaan. Täydennysrakentamisen yhteydessä suunnittelu eteni tempoillevasti pitkien taukovaikoiden vuoksi (vrt. Vehmas 2000, 22-23).

---

⁵ Jyväskylän kaupungin kaavoitustoimiston kesäkuussa 2001 uusitut www-sivut sisältävät laajasti informaatiota kaavoituksesta.
<URL:<http://www.jyvaskyla.fi/kaavoitus>>

6.3 Kolme tulkintaa täydennysrakentamisen suunnittelusta

Tässä luvussa lähestyn täydennysrakentamisen suunnittelua kohdassa 2.5 valitsemastani kolmesta teoreettisesta viitekehuksesta ja esitän niiden pohjalta huomioita suunnittelusta ja sen etenemisestä.

6.3.1 Kommunikatiivinen toiminta täydennysrakentamisessa

Jürgen Habermas näkee kommunikatiivisen toiminnan haasteena julkisen keskustelun monipuolisena pitämisen, koska muutoin keskustelu ja elämismaailma supistuu instrumentaaliseksi. Habermasin mukaan elämismaailma tällöin kolonialisoituu sisäisesti ja näin toiminnan mahdollisuudet pienenevät. Kaupunkisuunnittelussa siten lähtökohtana tulisi olla kommunikatiivisuus alusta alkaen (vrt. Leino 2000, 69). Muutoin voidaan tulkita, että strategisesti järjestynyt systeemi tunkeutuu elämismaailmaan jo lähtökohtaisesti ja supistaa kommunikatiivisen toiminnan edellytyksiä.

”(...) tulee tietysti mieleen ensimmäinen kuulemistilaisuus, että heti tuli mieleen, että kaavoittaja on päättänyt miten tää homma menee. Että kyllä me oltiin kuulemassa, että mikä meille on viisainta ja sieltä tuli niinku lauseita, että kyllä se on päätetty, että siihen tulee.”(iii.)

”(...) ne on ne suunnitelmat hyvin pitkälle tehty ja sitten tehdään näitä tilaisuuksia, jossa väitellään helvetisti sitten näistä asioista. (...) kun aletaan suunnittelemaan niin kyllä kannattas ottaa kuntalaisiin yhteyttä, suurimmilta prosesseilta välttyttäs ja vastakkainasetteluiltaikin varmaan(...).”(iv.)

Lapintie (1999, 8) näkeekin Habermasin haasteen suunnittelijoille olevan sellaisen prosessin rakentamisen, jossa strategista ajattelua voidaan käyttää rajoitetusti hyväksi. Kuitenkaan kukaan prosessiin osallistuva ei voi orientoitua strategisesti, eli käyttää prosessia vain omaksi hyödykseen. Siten osallistujien tulisi kyetä näkemään strategisen ajattelun rajoittuneisuus orientoituakseen yhteisymmärrykseen.

Habermasilaisittain ajateltuna täydennysrakentamisen suunnittelussa ei juurikaan aineistoni valossa kommunikatiivista toimintaa saavutettu. Mielestäni tämä voi ainakin seuraavista kahdesta syystä. Ensimmäiseksi Habermasin teoria on liian puhdasoppinen, jotta se olisi sovellettavissa suunnittelun arkipäivään (vrt. Lapintie 1999, 9). Kajanoja (1996, 30-31) nostaa myös kaksi esimerkkiä kommunikatiivisen toiminnan kattavuuden rajoittuneisuu-

desta, jotka molemmat myös aktualisoituvat täydennysrakennusprosessissa. Kommunikatiivisuus edellyttää, että kaikki asianosaiset osallistuvat ratkaisuun. Keskusteltaessa luonnosta ja tulevista sukupolvista, kumpikaan ”asianosainen” ei voi osallistua keskusteluun. Siten pelkkä kommunikatiivisuuden eettinen periaate ei riitä oikeudenmukaiseen ratkaisuun. Tarvitaan myös muita normatiivisia lähtökohtia, kuten luonnon kunnioittamista, kommunikatiivisen toiminnan eettisiä dimensioita unohtamatta.

Toiseksi kyse on strategisen suunnittelun ja kommunikatiivisen toiminnan suhteesta kaupunkisuunnittelussa. *”kaupunkisuunnittelun ongelmat eivät ole ensisijassa luovuuden vaan ohjauksen puutteen ongelmia (...)*” (Habermas 1986, 128). Täydennysrakentamisen suunnittelu oli yleiskaavaprosessi. Samalla kaupunki formuloi väistämättä pitkän aikavälin tavoitteita, suunnittelee strategisesti. Vuorovaikutuksen suurimmaksi ongelmaksi muodostui kommunikaation vuotaminen pois näistä strategisen suunnittelun kentistä. Siten vuorovaikutus ei ulotu täydennysrakentamisen keskeisimmille alueille juuri laisinkaan. Kaavoittaja tuo esille suunnittelun vuorovaikutuksellisuuden ongelman: *”Yleiskaava tehdään koko kaupungin näkökulmasta, kuunnellen kaikkia kaupungin asukkaita, lähtien periaatteellisista ratkaisuista (...). Tätä periaatekeskustelua ja osallistumista siihen tulisi jatkuvasti kehittää.”* (k.) Yksi aktiivinen asukas lähestyy asiaa toisin: *”Tahdomme, että koko kaupunki nähdään kokonaisuutena, missä suunnittelijataho huomioi, että kaikilla kaupunkilähiöillä on oma erityisilmeensä”* (a). Nämä näkökohdat limittyvät toisiinsa yhteisymmärrykseen pyrkivällä tavalla, kommunikatiivisesti. Yleiskaavan suunnittelun vuorovaikutuksellisuus pitäisi ulottaa niille alueille, jotka nyt ovat suunnittelun tavoitteita.

Täydennysrakentamisen yhteydessä keskustelu käytiinkin pitkälti kohdetasolla. Osasyitä tähän on muutamia. Yksi oli kaavoittajien ideahahmotelmat, jotka tehtiin pitkälti mitoituksen arvioimiseksi. Avoimuuden mukaan nämä tulikin tuoda mukaan keskusteluun, mutta silti ne väistämättä johtivat keskustelua kohdetasolle ja kohteiden yksittäisiin ongelmiin. Ja juuri kohdetasolle konfliktitkin palautuivat, ainoastaan rantarakentaminen herätti julkista keskustelua kokonaisvaltaisista asioista. Toki tässä yhteydessä on selvää, että sahaan oksaa itsenikin alta, koska tutkimukseni keskittyy juuri tiettyihin kohteisiin. Mutta puolustukseksi esitän muutamia huomioita, joita olen ylläpitänyt läpi tutkimuksen. Valitsin tietoisesti kahden suuralueen yhteisen virkistysalueen ylittääkseni kaupunginosajaottelun. Olen myös pyrkinyt pitämään tarkastelun yleiskaavan tasolla, kuitenkin vähättelemättä sen merkitystä. Keskeiset tutkimukseni ristiriidat ovat mielestäni juuri maankäytön tavoitteellisia

arvovalintoja, joissa on väistämättä kyse myös sosiaalisista ja ekologisista lähtökohdista.

Kommunikatiivinen rationaalisuus on sisäänrakennettu pätevyysvaatimuksiin. Toimiminen kommunikatiivisesti vaatii siihen orientoitumista ja kykyä oman toimintansa arviointiin. Täydennysrakentamisen suunnittelussa ristiriidat kärjistyivät ja eri osapuolet eivät olleet valmiita myöskään orientoitumaan argumentatiiviseen keskusteluun, vaan suunnittelussa ilmeni monia poissulkevia mekanismeja. Ja ne lopulta johtivat strategiseen toimintaan monilla osapuolilla. Kuitenkin suunnittelu oli askel kommunikatiivisuuteen ja siten suunnittelun aspektit, ratkaisuvaihtoehdot ja toiminnan koordinoitumahdollisuudet lisääntyivät.

6.3.2 Jälkitraditionaalisen dialogisuuden ideaali

Giddensin dialogisen demokratian idea muistuttaa kovasti Habermasin kommunikatiivisen toiminnan ideaalia. Giddens ei kuitenkaan johda ideaansa kielenkäytön luonteesta, vaan modernisoitumisen mukana kasvavasta reflektiivisyydestä. Toinen lähtökohtainen eroavaisuus Habermasiin on, ettei dialoginen demokratia ole välttämättä orientoitunut yhteisymmärryksen tavoitteluun, vaan ennemminkin suvaitsevaisuuteen ja kykyyn kuunnella toisia osapuolia (Giddens 1994, 115). Tarjoaako nämä eroavaisuudet sitten jotain uutta kommunikaation vaatimuksen ymmärtämiselle täydennysrakentamisen yhteydessä? Pyrin vastaamaan tähän kysymykseen kolmen huomion kautta.

Ensimmäiseksi dialoginen demokratia ymmärtää elämänpolitiikkaan sitoutuessaan politiikan laajemmin kuin formaalisti. Siten se laajentaa politiikan kysymyksenasettelua väistämättä, eikä torju joitakin tapoja puhua. Kuitenkin Giddens erottautuu Habermasin yhteisymmärryksen automaattisesta rationaalisuudesta. Kaikkien ei tarvitse saada demokratiassa tahtoaan läpi, vaan tärkeää on se, että kaikki saavat äänensä kuuluviin ennen päätöksentekoa (Giddens 1994, 115; Heiskala 1996, 211). Täydennysrakentamisessa päätöksenteko ei voi perustua pelkkien kompromissien varaan, koska pahimmillaan se rapauttaa sen perusteet mm. ekologisuuden suhteen. Dialogisen demokratian ydin piileekin kysymyksissä, joissa pohditaan mikä on hyvää (vrt. Heiskala 1996, 218). Näitä kysymyksiä suunnittelun ei tule hylkiä, vaan ne tulee saattaa avoimeen keskusteluun. Seuraavat sitaatit kuvaavat, kuinka moniulotteisesta asiasta on kyse ja minkälaisia vaatimuksia dialogisuus synnyttää suunnittelulle.

”Asukkaiden ja muiden tahojen kuuleminen ei ole sitä, että tehdään niin kuin he esittävät; kuullaan ja tehdään, mikä on hyvä” (k).

”...me on jouduttu moukaroimaan hirveästi näitä virkamiehiä, että heidän asenne niinku muuttuis sellaiseksi, että heidän toimintakulttuurissa on pakko tulla muutos, että me ei hyväksytä, että siellä päätettäisiin, mikä meille on hyväksi. Sitä me ei hyväksytä.” (v).

Toiseksi dialogiseen demokratiaan voidaan tuoda ajatus fundamentalismista (Giddens 1994, 19). Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa traditiot joutuvat kysymään itseltään miksi kysymyksiä ja joutuvat muiden miksi kysymyksiä kohteeksi (Giddens 1994, 84). Fundamentalisteja ovatkin ne, jotka puolustavat traditioitaan traditionaalisilla tavoilla, kun he joutuvat epäilyn kohteeksi (Giddens 1995, 141). Siten fundamentalistit puolustavat kaavalisia totuuksia hinnalla millä hyvänsä. Dialoginen demokratia muodostuu fundamentalismin vastavoimaksi, merkitsemättä kuitenkaan yhteiskunnan kiistattomuutta tai jatkuvaa dialogia kaikissa järjestelmissä (Giddens 1994, 115). Dialogisuus onkin ymmärrettävä kyvyksi lisätä luottamusta ja arvonantoa toisia kohtaan. Täydennysrakentamisessa dialogisuus voi laajentaa ymmärrystä ja synnyttää luottamusta. Siten sosiaaliset ryhmittymät tai itseapuryhmät voivat toimia tradition perusteiden kyseenalaistajina. Kysymällä, mikä on hyvää. Ja käytävä dialogi ratkaisee, vaivutaanko fundamentalismiin (vrt. Giddens 1994, 120-121).

Kolmanneksi dialogisen demokratian kautta törmätään siihen, mitkä kysymyksenasettelut kaupunkisuunnittelu hyväksyy ja kuinka kaupunkisuunnittelu määritellään. Vuorovaikutuksellisuuden tuleminen kaupunkisuunnitteluun on lisännyt myös instituutioiden refleksiivisyyttä. Asiantuntijatieto suodattuu jatkuvasti maallikoille (vrt. Giddens 1995, 129). Mutta samalla syntyy uusia taisteluja asiantuntijuudesta, ja toisaalta vasta-asiantuntijuuksia. Täydennysrakentamisen yhteydessä asukkaiden toimesta ympäristöasiantuntija laati lausunnon virkistysalueesta, ikään kuin kilpailevaksi kunnan viranomaisen asiantuntijalausunnolle. Eli jälkitraditionaalisuus näkyy myös täydennysrakentamisessa, mutta kaupunkisuunnittelu ei avaudu perusteiltaan elämänpoliittiseen keskusteluun, koska kysymykset hyvästä ovat vielä päätöksenteossa tuntemattomia. Täydennysrakentamisen suunnittelu, kuten koko kaupunkisuunnittelun paradigmojen muutoskin kertoo kuitenkin murroksesta. Murroksissa tärkeää on myös osallistumismenetelmien kehittäminen. (vrt. Heiskala 1996, 218-219.)

Heiskala (1996, 230) toteaa dialogisen demokratian olevan aikakauden teoria, jolloin se on tärkeä ennen kaikkea normatiivisessa mielessä. Siten sen tehtävä on avata uusia kysymyksenasetteluja erityistieteelliselle tutkimukselle. Sellaisena se toimii myös suhteessa täydennysrakentamiseen. Se ei voi ratkaista ongelmia tai tarjota toimintaohjeita, korkeintaan se voi valottaa niitä. Tässä tapauksessa dialoginen demokratia kääntää katseet kohti kaikkien osallisten kuuntelemista ja asiantuntijoiden arvoperusteiden saattamista argumentatiiviseen dialogiin.

6.3.3 Institutionaalisen kapasiteetin jäljillä

Nyky-yhteiskuntaa leimaa elämäntapojen moninaisuus, joka ilmenee myös kaupunkisuunnittelussa. Jyväskylään suunnitellaan erilaisia kaupunginosia, jotka tyydyttävät erilaisia elämäntyyliä. Ihmisten moninaistuneet tarpeet edellyttävät myös uudenlaista merkitysjärjestelmien ja viitekehysten käsittelyä ja tulkintaa (Pakarinen 2000, 222). Moninaisuus leimaa myös niitä sosiaalisia ryhmiä, jotka voivat toimia osallisina suunnittelussa. Laajimmillaan ryhmät voivat olla osa globaalia verkostoa (Healey 1997, 194-195).

Healeyn mukaan suunnittelun onnistuminen perustuu kaupungin suhdeverkostojen yhteistoiminnalle. Verkostoilla on toimintakulttuureja, jotka uusintavat itseään kommunikaatiivisessa toiminnassa (mt. 61-65). Samalla nämä verkostot ovat myös valtarakenteita, jotka myöskin kohtaavat transformaatiota. Erilaiset toimintakulttuurit voidaan havaita myös täydennysrakentamisen suunnittelun yhteydessä. Prosessi on opettanut mm. päätöksentekijöitä uusiin tilanteisiin ja toisaalta heidän roolinsa on kohdistunut uusia paineita. Samalla ryhmänä he ovat joutuneet uudenaiseen yhteistyöhön esimerkiksi asukkaiden kanssa päätöksien perusteltavuuden vaatimusten kasvaessa.

Täydennysrakentamisen suunnittelu nosti esille myös vaatimukset ymmärtää yksilöllisiä paikallisia jaettuja elämismailmoja uudella tavalla. Voidaan puhua myös paikallisesta kokemuksesta (Hynynen 2000, 85). Se koostuu ajan myötä kerrostuneista merkityksistä, jotka ovat syntyneet paikallisen toiminnan ja sosiaalisten suhteiden myötä. Paikallinen kokemus voi ilmentyä intresseinä, paikan henkenä tai yhteisesti jaettuina ominaisuuksina (mt.). Täydennysrakentamisessa tällainen nousi esille virkistysalueiden puolustuksessa tai Halssi-

lan kivipuiston korostamisessa. Nämä paikalliset kokemukset ovat osaltaan muodostamassa paikkojen institutionaalista kapasiteettia.

Institutionaalinen kapasiteetti on ymmärrettävissä kaupunkisuunnittelun suhdeverkostoiksi, jotka yhdistävät suunnittelun osapuolia yhteistoiminnalliseen suunnitteluun. Täydennysrakentamisen osayleiskaavaprosessi oli laajuudessaan haaste paikalliselle maankäytön suunnittelulle. Samalla se oli myös koetinkivi paikallisen institutionaalisen kapasiteetin riittävyydelle. Täydennysrakentamisen yhteydessä on selkeästi havaittavissa, että prosessin aikana suunnittelun institutionaaliset pääomat lisääntyivät. Tärkein vaikuttaja tähän on tiedotuksen kehittyminen matkan varrella, jolloin osallisilla oli paremmat tiedolliset resurssit.

Institutionaalisen pääoman syntyyn vaikuttaa myös verkostojen sosiaaliset resurssit, jotka tarkoittavat verkostojen sisäisten ja ulkoisten suhteiden laatua ja niiden rakennetta. On selvää, että pitkäaikainen prosessi aiheuttaa tilanteita, jolloin suhteisiin tulee konflikteja ja toisaalta tilanteita, jolloin suhteiden toimivuus on tehokkaampaa. Toisaalta sosiaaliset resurssit palautuvat jopa henkilökohtaiselle tasolle ja verkostoissa voi olla ”avainhenkilöitä”, joihin verkostojen vuorovaikutus perustuu (ks. Healey ym. 1999, 124-129). Täydennysrakentamisen suunnitteluun osallistui monenlaisia verkostoja. Suurin osa niistä oli olemassa valmiiksi. Esimerkiksi Kangasvuoren kohteiden suunnitteluun osallistui olemassa olevia verkostoja (taloyhtiöt, asukasyhdistys, yritykset, päiväkodin henkilökunta ja lasten vanhemmat), mutta se synnytti myös verkostoja naapuriston välillä (mm. Aumakadulla).

Suunnittelun institutionaalinen kapasiteetti tarvitsee vapautuakseen vielä mobilisaatiokykyä tiedollisten ja sosiaalisten resurssien lisäksi. Juuri mobilisaatiokyvyn lisäämisessä riittää haastetta kaavoituksen kehittämisessä. Kyse on osallistujatasolla tiedon, rohkeuden ja kompetenssin kasvua toimia niin yksilönä kuin kollektiivisesti.(mt.) *”Kahden kesken kun on ollut kaavoitusosaston eri henkilöitä, niin kahden kesken heiltä on voinut kysellä semmonen arempikin ihminen ja kertoa mielipiteitä (...)”(i)*. Mobilisaatiokyky on myös riippuvainen organisaatioiden kyvystä johtaa verkostot useampiin kohtaamisiin, ja siten verkostot laajenevat ja niiden tieto lisääntyy. Täydennysrakentamisen yhteydessä kyse on kuulemismenettelyistä, palavereista ja kontakteista. Organisaatiotasolla mobilisaatiokyky on kasvanut kaavoittajilla ja muilla osapuolilla: *”On opittu paljon osallistuvasta suunnittelusta”(k)*.

Yhteistoiminnallisessa suunnittelussa kyse on myös suunnitelmien sosiaalisista, taloudellisista ja ympäristövaikutuksista, joiden tulisi olla osallisten tiedossa. Tiedossa tulisi myös olla niihin liittyvät ristiriidat. Esimerkkinä täydennysrakentamisen yhteydessä toimivat Huhtasuonkadun ympäristön liito-oravat. Eri ryhmät kävivät kädenvääntöä suunnitelmien vaikutuksista liito-oraviin ja liito-oravat saivat hyvin erilaisia lähtökohtia eri osapuolilla. Osa aktiivisesti toimivista asukkaista asettui puolustamaan liito-oravien mahdollisia elinpiirejä, ja käytti tätä argumenttina täydennysrakentamisen vastustamiselle. Liito-oraviin vetoaminen nähtiin täydennysrakentamista kannattavien paikallisten viranomaisten mukaan itsekkyytenä ja kaavoitustoimisto joutui luonnollisesti selvittämään liito-oraviin kohdistuvia vaikutuksia. Liito-oravat toimivatkin esimerkkinä, kuinka vaikeaa on saada suunnittelun erilaiset osapuolet ja niiden elämismailmat kohtaamaan avoimesti, normatiivisesti tasa-arvoisina. Kyse on osaltaan institutionaalisen kapasiteetin kapeudesta, jolloin yhteisesti jaettavista asioista puhuminen muodostuu ristiriitoja laajentaviksi.

Healey korostaa suunnittelussa sen verkostojen transformaatiota. Siten suunnittelun rakenteet ja sitä hallitsevat kulttuurit uusintuvat toiminnassa. Muutoksessa on tärkeä rooli suunnittelijoilla, koska he pääosaltaan vastaavat kommunikatiivisten areenoiden rakentamisesta tai ainakin vaikuttavat niiden hyväksyttävyyteen. Täydennysrakentamisen suunnittelun voi nähdä olevan paikallisen suunnittelun uusintamista ja kommunikaation lisääntyessä myös kyky ymmärtää moninaisuutta on kasvanut. Suunnittelusta vastaavilla asiantuntijoilla voidaankin katsoa olevan vastuu toiminnan uusintamisesta. Uusi laki määrittelee toiminnan hengen, mutta paikalliset verkostot ovat mahdollisuuksia saada lihaa luiden ympärille. Institutionaalisen kapasiteetin kasvattaminen ei ole mahdollista ilman tahtoa ja sitoutumista. (vrt. Healey 1997, 310-314.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Jyväskylän täydennysrakentamisen suunnittelu on paikallinen pioneerityö kohti laajempia kuulemismenettelyjä ja vuorovaikutuksellisempaa suunnittelua. Täydennysrakentamisessa suunnittelukäytäntöjen kehittäminen osoittautui pitkäjänteiseksi työksi, kuten muissakin vastaavissa kaavaprosesseissa on havaittu. Suunnittelu toimi kaikille siihen osallistuneille oppimisprosessina.

Vuorovaikutuksellisen suunnittelun ei tule olla pelkkien kompromissien rakentamista. Eri osapuolten on silti koettava pystyvänsä osallistumaan ja vaikuttamaan suunnitteluun. Ongelmanratkaisuneuvottelusta käy ilmi, ettei kaikkien osapuolten perustelut menesty välttämättä päätöksenteossa. Toivotun tilanteen ja todellisuuden väliin jää siten kuilu. Tätä kuilua ei poista kehittyvät vuorovaikutukselliset osallistumismenetelmät, mutta ne voivat auttaa näkemään asioita uudessa valossa. Siten suunnittelu on kommunikatiivisten areenoiden rakentamista. Kysymys ei ole pelkästä suunnittelumenetelmästä, vaan ymmärryksen laajentumisesta. Ja samalla institutionaalisen kapasiteetin lisääntymisestä.

Vuorovaikutuksellinen suunnittelu on väistämättä poliittista. Siten siihen liittyy monien intressien ristiriitoja ja poliittisia päämääriä. Toimiminen kommunikatiivisesti vaatii siihen orientoitumista ja vuorovaikutuksellisen suunnittelun suurimmiksi haasteiksi nousee erilaisten poissulkevien mekanismien ylittäminen. Suunnittelun ollessa avointa ongelmia ei tule ratkaista helpoimmilla tavoilla, vaan argumentatiivisesti keskustellen. Se ei tarkoita silmien sulkemista esimerkiksi NIMBY-ilmiöltä, vaan sen uudenlaista vuorovaikutuksellista käsittämistä.

Muuttuvat suunnittelukäytännöt asettavat suurimman haasteensa kaavoittajille ja heidän ammatillisille vaatimuksilleen. Vuorovaikutuksellinen suunnittelu edellyttää luottamuksen syntymistä eri osapuolien välille. Luottamus ei synny itsestään, vaan se vaatii suunnittelukulttuurin muutosta kohden avoimempaa dialogisuutta. Avoimempi dialogisuus merkitsee keskustelun ulottumista myös suunnittelun tavoitteisiin ja päämääriin. Keskustelu ei ole kuitenkaan mahdollista, elleivät osapuolet pysty ymmärtämään kaavoitustoiminnan luonnetta. Osallistujien pitää tietää, mihin he osallistuvat.

Tutkimukseni osoitti, että suunnitteluun osallistuneet osapuolet ymmärsivät eri tavoin virkistysalueen ja täydennysrakentamisen merkityksiä. Aktiivisesti suunnitteluun osallistuneet asukkaat ymmärsivät virkistysalueen kokemusperäisesti ja kokivat suunniteltujen täydennysrakentamiskohteiden rikkovan heille tärkeän virkistysalueen kokonaisuuden. Aktiiviset asukkaat eivät hyväksyneet täydennysrakentamisen kohdistumista juuri virkistysalueelle, vaan toivoivat täydennysrakentamisen suuntautuvan virkistysalueen ulkopuolelle. Syntynyt konfliktitilanne ja erilaiset käsitykset asettivat paikalliset viranomaiset uudenlaiseen tilanteeseen. Paikallinen institutionaalinen kapasiteetti kohtasi kaavoitusprosessin aikana rajansa ja tuloksena oli vastakkainasettelujen kiristyminen eri osapuolten välillä.

Täydennysrakentamisen yleiset perustelut, hyödyt ja haitat joutuvat paikallisessa tarkastelussa usein uuteen valoon. Onnistunut täydennysrakentaminen voi toimia asuinalueiden kestävyysnäkökulmasta tärkeänä lisäajana. Täydennysrakentaminen ei takaa itsessään sosiaalisesti, ekologisesti ja kulttuurisesti kestävämpiä asuinalueita, ellei kaupan, liikenteen ja palveluiden rakenteita ja tarjontaa tarkastella samanaikaisesti. Täydennysrakentaminen asettaa haasteensa siten kaavoituksen vaikutusten arvioinnille, jonka tulisi myös olla vuorovaikutuksellista.

Täydennysrakentamisen suunnittelu on ollut tärkeä paikallinen murros kohden suunnittelun avoimuutta ja vuorovaikutuksellisuutta Jyväskylässä. Suunnittelu on ollut samalla institutionaalisen kapasiteetin rakentamista. Parhaimmillaan täydennysrakentaminen voi toimia lähtökohdaksi paikalliselle suunnittelun perinteelle, joka rakentuu vaikutusten arvioinnin ja vuorovaikutuksen tukemaan suunnitteluun. Kuitenkin täydennysrakentamisessa pysyttiin vuorovaikutuksen tällä puolen, ja pääseminen vuorovaikutuksellisuuteen vaatii rajojen ja toimintakulttuurien rikkomista.

Aittovuoren rinteet sinertyvät vasten taivaanrantaan kesäisenä poutapäivänä. Voin viedä mieleni matkalle rinteillä risteileville poluille ja aistia kesäisen aamupäivän. Voin myös matkata mielessäni tulevaisuuteen ja nähdä uusien omakotitalojen lapsien rakentavan onnellisina majojaan Aittovuoren rinteille. Tai yhtä hyvin voin nähdä polkujen kulkevan vielä vanhoja paikkojaan kaartuen kohden Aittovuoren päällä olevaa isoa kiveä. Enkä tiedä, kumpi vaihtoehdoista on todellisempi. Elän kaupungissa.

On aika laittaa viimeinen piste. Mutta sitä ennen on aika kiittää kaikkia sitä edeltävien mahdollistaneita.

Lähteet

Jyväskylän kaupungin asiakirjat:

Jyväskylän kaupunki: Jyväskylän väkiluvun kehitys 1970-2000 ja väestöarvio 2005/2010 suuralueittain. Saatavilla www-muodossa:

<URL:<http://www.jyvaskyla.fi/infomatkailu/vaesto.shtml>>. 15.5.2001a.

Jyväskylän kaupunki: Kaupunginvaltuuston pöytäkirja. Saatavilla www-muodossa:

<URL:<http://www.jkl.fi/paatos/kv/2001/12021800.0/index.htm>>. 12.2.2001b.

Jyväskylän kaupunki: Huovasta hiukkaskiihdyttimeen - Jyväsjärven ranta takapihasta julkisivuksi. Jyväskylän kaupunkiohjelma osana kansallista kaupunkiohjelmaa. Saatavilla www-muodossa:<URL:<http://www.jkl.fi/tiedotus/kaupohj.htm>>.20.9.2000.

Jyväskylän kaupunki. Kaavoitustoimisto: Täydennysrakentamisen osayleiskaava. Kaavaehdotuksen selostus 24.8.1999.

Jyväskylän kaupunki. Huhtasuon sosiaaliasema: Lausunto täydennysrakentamisesta. 1998a.

Jyväskylän kaupunki. Keskustan sosiaaliasema: Lausunto täydennysrakentamisesta 22.12.1998b.

Jyväskylän kaupunki: Kodinhankkijan kompassi 1998-2000. 1998c.

Jyväskylän kaupunki. Ympäristövirasto. Lausunto täydennysrakentamisesta. 12.11.1998d.

Kirjallisuus:

Andersson, Harri: Kulttuuri ja paikan politiikka kaupunki uudistuksessa. Teoksessa Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille; Tani, Sirpa (toim.): Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Vastapaino. Tampere 1997.

Badermann, Einar: Täydennysrakentaminen vanhassa ympäristössä. Tutkimusraportti 1/1990. Ympäristöministeriö. Kaavoitus- ja rakennusosasto. Helsinki 1990.

Beauregard, Robert: Julkinen kaupunki. Janus vol. 8:3. 214-223. 1999.

Beck, Ulrich: Poliitiikan uudelleen keksiminen. Kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens, Anthony & Lash, Scott: Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Vastapaino. Tampere 1995.

Beck, Ulrich: Mitä globalisaatio on? Virhekäsityksiä ja poliittisia vastauksia. Vastapaino. Tampere 1999.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere 1998.

Eräsaari, Risto: Menestysuniversumia merkitsemässä. Teoksessa Eräsaari, Risto; Lindqvist, Tuija; Mäntysaari, Mikko; Rajavaara, Marketta (toim.): Arviointi ja asiantuntijuus. Gaudeamus. Helsinki 1999.

Giddens, Anthony: Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics. Polity Press. Cambridge 1994.

Giddens, Anthony: Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens, Anthony & Lash, Scott: Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Vastapaino. Tampere 1995.

Haarni, Tuukka: Joustavia tiloja: vallan ja ulossulkemisen urbaania tulkintaa. Teoksessa Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille; Tani, Sirpa (toim.): Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Vastapaino. Tampere 1997.

Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille; Tani, Sirpa: Johdatus nykymaantieteeseen. Teoksessa Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille; Tani, Sirpa (toim.): Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Vastapaino. Tampere 1997.

Habermas, Jürgen: Moderni ja postmoderni arkkitehtuurissa. Teoksessa Koskivirta, Jussi; Sironen, Esa: Moderni/postmoderni. Lähtökohtia keskusteluun. Tutkijaliitto. Jyväskylä 1986.

Habermas, Jürgen: Kommunikatiivisen toiminnan käsitteen tarkastelua. Teoksessa Habermas, Jürgen: Järkeä ja kommunikaatio. Tekstejä 1981-1985. Gaudeamus. Helsinki 1987.

Haila, Anne: Kaupungit kansalaisina. Virkaanastujaisesitys 26.5.1999. Janus vol. 8:3. 267-272. 1999.

Haila, Yrjö: Kestävän kehityksen luontoperusta. Mitä päättäjien tulee tietää ekologista? Suomen kuntaliitto. Helsinki 1995.

Hankonen, Johanna: Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla. Gaudeamus. Tampere 1994.

Healey, Patsy: Collaborative Planning. Shaping Places in Fragmented Society. Macmillan press. London 1997.

Healey, Patsy; Madanapour, Ali; Magalhaes, Claudio: Institutional Capacity-Building. Urban Planning and Urban Regeneration Projects. Futura vol. 18:3.117-137. 1999.

Heiskala, Risto: Kohti keinotekoisia yhteiskuntia. Gaudeamus. Tampere 1996.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki 2000.

Hurme, Riitta: Suomalainen lähiö Tapiolasta Pihlajamäkeen. Bidrag av Finlands natur och folk 142. Suomen tiedeseura. Tammisaari 1991.

Hynynen, Ari: Yhdyskuntasuunnittelun paikallinen potentiaali. Yhteiskuntasuunnittelu vol. 36:2. 25-42. 1998.

Hynynen, Ari: Yhdyskuntasuunnittelun paikallinen potentiaali. Tampereen teknillinen korkeakoulu. Julkaisuja 289. Tampere 2000.

Häkli, Jouni: Näkyvä yhteiskunta: kansalaiset ja kaupunkisuunnittelun logiikka. Teoksessa Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille; Tani, Sirpa (toim.): Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Vastapaino. Tampere 1997.

Imonen, Mervi: Kaupungin muuttuva rytmi. Teoksessa Knuuti, Liisa (toim.): Kaupunki vuorovaikutuksessa. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C 52. Espoo 1999.

Jalkanen, Riitta; Kajaste, Tapani; Kauppinen, Timo; Pakkala, Pekka; Rosengren, Camilla: Asuinaluesuunnittelu. Rakennustieto. Tampere 1997.

Jauhiainen, Jussi S.: Kaupunkiuudistus ja gentrifikaatio. Teoksessa Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille; Tani, Sirpa (toim.): Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Vastapaino. Tampere 1997.

Järvelä, Marja: Ilmatoriski ja ympäristöpolitiikka: suomalaiset ympäristövaikuttajat ja nykyajan ympäristöongelmat. Gaudeamus. Tampere 1996.

Kajanoja, Jouko: Kommunikatiivinen yhteiskunta. Puheenvuoro hyvinvointivalttiosta. Hantki ja jää. Jyväskylä 1996.

Kamppinen, Matti; Raivola, Petri; Jokinen, Pekka; Karlsson, Lasse: Riskit yhteiskunnassa. Maallikot ja asiantuntijat päätösten tekijöinä. Gaudeamus. Tampere 1995.

Kangas, Risto: Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoria. Tutkijaliitto. Helsinki 1989.

Karisto, Antti; Takala, Pentti; Haapola, Ilkka: Elintaso, elämäntapa ja sosiaalipolitiikka. Suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta. WSOY. Juva 1994.

Karjalainen, Pauli Tapani: Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille; Tani, Sirpa (toim.): Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Vastapaino. Tampere 1997.

Karjalainen, Pekka & Seppänen, Marjaana: Köyhyys, työttömyys ja asuinympäristö. Yhteiskuntasuunnittelu vol. 36:2. 43-59. 1998.

Konttinen, Esa: Kansalaisyhteiskunnan leimahdus Säynäsalossa. Teoksessa Lehtinen, Ari & Rannikko, Pertti (toim.): Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto. Gaudeamus. Tampere 1994

Korhonen-Välmä, Ulla: Helsingin lähiöprojektin tavoitteet ja kaavoituksen rooli. Teoksessa Koskiaho, Kristiina (toim.): Eheyttävän suunnittelun haasteet. Neuvottelupäivät ympäristöministeriössä 1997. Ympäristöministeriö. Helsinki 1997.

Kortelainen, Jarmo & Vartiainen, Pertti: Kohti ekomodernia kaupunkiseutua? Teoksessa Kortelainen, Jarmo (toim.): Vihertyvä kaupunkiseutu. Suunnittelun ja hallinnan ekomoderni käänne. SoPhi 47. Jyväskylä 2000.

Koskiaho, Briitta: Ekopolis. Käsitteellisiä ja metodologisia lähestymistapoja. Teoksessa Lapintie, Kimmo; Koskiaho, Briitta; Ikonen, Tuula; Tiilikainen, Ulla (toim.): Ekopolis. Ekologisen kaupungin juuria etsimässä. Gaudeamus. Tampere 1995.

Koskiaho, Briitta: 2000-luvun haasteet hyvän elinympäristön rakentamiseen. Teoksessa Knuuti, Liisa (toim.): Kaupunki vuorovaikutuksessa. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C 52. Espoo 1999.

Koskiaho, Briitta: Urbaani kaupunki ja osallisuus kaupungissa. Teoksessa Korkiaho, Briitta; Leino, Helena; Mäkelä, Tanja: Urbaani osallisuus. Tarkastelussa uusi maankäyttö- ja rakennuslaki. Sosiaalipolitiikan laitos. Tampereen yliopisto. Tampere 2000.

Koverola, Hannu; Saarlo, Heikki; Metsäranta, Heikki: Eheyttävän rakentamisen esteet; esimerkkialueena Kouvolan seutu. Liikenneministeriö. Vantaa 1999.

Kurunmäki, Kimmo: Hajaantuvat politiikan paikat -yhtäläistyvät kaupunkipolitiikat. Kaupunkisuunnittelu politiikkojen toteuttajana Berliinissä. Poliitikka vol 41:1. 40-51. 1999.

Kyttä, Marketta; Lainevo, Ari; Päivänen, Jani: Turvallisen matkan päässä kaupungista. Lahden seudun pientaloalueet suunnitelmissa ja asuinpaikkoina. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 79. Espoo 2000.

Lahti, Pekka & Rauhala, Kari: Asuntoalueiden täydennysrakentaminen. Mahdollisuudet, kustannukset ja säästöt. Valtion teknillinen tutkimuskeskus. Espoo 1994.

Lapintie, Kimmo: Ekologinen kaupunki - konfliktista kommunikaatioon. Yhteiskuntasuunnittelu vol. 35:3. 9-25. 1997.

Lapintie, Kimmo: Ratkaisemattomien kiistojen kaupunki. Teoksessa Knuuti, Liisa (toim.): Kaupunki vuorovaikutuksessa. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C 52. Espoo 1999.

Lapintie, Kimmo: Kadonneen suunnittelun metsästys. Yhteiskuntasuunnittelu vol. 30:2. 49-51. 2000.

Leino, Helena: Vuorovaikutus ja kansalaisten osallistuminen koetteella: Tapaustutkimus Tampereen Vuoreksesta. Teoksessa Korkiaho, Briitta; Leino, Helena; Mäkelä, Tanja: Urbaani osallisuus. Tarkastelussa uusi maankäyttö- ja rakennuslaki. Sosiaalipolitiikan laitos. Tampereen yliopisto. Tampere 2000.

Maankäyttö- ja rakennuslaki. Saatavilla www-muodossa:
<URL:<http://www.vyh.fi/aluekayt/raklaki>>. Viitattu 29.11.2000.

Mäkelä, Tanja: Perustuslain takaamat osallistumisoikeudet ja niiden toteutuminen maankäyttö- ja rakennuslain mukaisessa kaavoitusmenettelyssä. Teoksessa Korkiaho, Briitta; Leino, Helena; Mäkelä, Tanja: Urbaani osallisuus. Tarkastelussa uusi maankäyttö- ja rakennuslaki. Sosiaalipolitiikan laitos. Tampereen yliopisto. Tampere 2000.

Närhi, Kati: Ympäristövaikuttajat ongelmanratkaisuneuvottelussa. Pro-gradu tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto 1995.

Nyman, Kaj: Maankäyttö- ja rakennuslaki: henki vai kirjain? Yhteiskuntasuunnittelu 30:2. 6-16. 2000.

Pakarinen, Terttu. Suunnittelun muutos. Teoksessa: Isaksson, Paavo; Virkkula, Seija (toim.): Tampereen keskustan muutos ja Tampella. Tyy:n julkaisusarja 1/1991. Tampere 1991.

Pakarinen, Terttu: Ekologinen modernisaatio ja hallintatapa. Teoksessa Jarmo Kortelainen (toim.): Vihertyvä kaupunkiseutu. Suunnittelun ja hallinnan ekomoderni käänne. SoPhi. Jyväskylä 2000.

Palonen, Kari: Fortunan renesanssi. Historiallinen näkökulma politiikan vaikeutumiseen. Teoksessa Eräsaari, Risto; Lindqvist, Tuija; Mäntysaari, Mikko; Rajavaara, Marketta (toim.): Arviointi ja asiantuntijuus. Gaudeamus. Helsinki 1999.

Päivänen, Jani: Avara luonto, tiivis kaupunki? Yhteiskuntasuunnittelu vol. 34:2. 24-36. 1996.

Päivänen, Jani: Kaupungin tiiviyys ja täydennysrakentaminen. Sosiologisia kysymyksiä. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B81. Espoo 2000.

Rajanti, Taina: Kaupunki on ihmisen koti. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua. Paradeigma-sarja. Tutkijaliitto. Helsinki 1999.

Roivainen, Irene: Lähiöpuheet: sosiaalinen tapa tuottaa kuvauksia omasta ympäristöstä. Alue ja ympäristö 21:2. 20-33. 1992.

Sairinen, Rauno: Ympäristökonfliktit kuntien suunnittelussa ja päätöksenteossa. Suomen kuntaliitto. Helsinki 1994.

Schulman, Harry: Kaupunkien seutuistuminen - kestävä kehitystäkö? Teoksessa Lapintie, Kimmo; Koskiahho, Briitta; Ikonen, Tuula; Tiilikainen, Ulla (toim.): Ekopolis. Ekologisen kaupungin juuria etsimässä. Gaudeamus. Tampere 1995.

Suomi, Kimmo: Liikunnan yhteissuunnittelumetodi. Metodien toimivuuden arviointi Jyväskylän Huhtasuon lähiössä. Studies in sport, physical education and health 58. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 1998.

Syrjänen, Olavi: Joustavat normit ja suunnitteluharkinta. Yhteiskuntasuunnittelu 30:2. 25-37. 2000.

Tyrväinen, Liisa: Monetary valuation of urban forest amenities in Finland. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 739. Vantaa 1999.

Valanta, José: Kaavoitus: kansan- vai asiantuntijavaltaa. Teoksessa Mäntysalo, Raine; Nyman, Kaj; Valanta, José (toim.): Törmäyksiä. Vallankäytöstä, tulkinnoista ja osallisuudesta yhdyskuntasuunnittelussa. Oulun Yliopisto. Arkkitehtuurin osasto. Julkaisu B14. Oulu 1997.

Vehmas, Anne: Osallistumisen oppivuodet. Kokemuksia kaavoituskäytäntöjen kehittämistä Tuusulassa 1992-1998. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 390. Helsinki 2000.

Vilkuna, Johanna: Kaupungin eletyt ja institutionaaliset luonnot. Teoksessa Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille; Tani, Sirpa (toim.): Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Vastapaino. Tampere 1997a.

Vilkuna, Johanna Luontotulkinnat suunnittelussa ja paikkasuhteissa. Teoksessa Mäntysalo, Raine; Nyman, Kaj; Valanta, José (toim.): Törmäyksiä. Vallankäytöstä, tulkinnoista ja osallisuudesta yhdyskuntasuunnittelussa. Oulun yliopisto. Arkkitehtuurin osasto. Julkaisu B14. Oulu 1997b.

Virtanen, Anne. Tilasta paikkaan, estetiikasta ekologiaan. Turun yliopiston julkaisuja C 155. Turku 2000a.

Virtanen, Anne: Kaupungin suunnittelu ja eletty ekologisuus. Teoksessa Jarmo Kortelainen (toim.): Vihertyvä kaupunkiseutu. Suunnittelun ja hallinnan ekomoderni käänne. SoPhi. Jyväskylä 2000b.

Virtanen, Pekka V.: Nimby ja Lulu yhdyskuntasuunnitteluun vaikuttavina tekijöinä. Teoksessa Haarni, Tuukka (toim.): Ihmisten kaupunki? Urbaani muutos ja suunnittelun haasteet. Stakes. Raportteja 152. Jyväskylä 1994.

Virtanen, Pekka V.: Maankäyttöpelin osapuolet. Teoksessa Knuuti, Liisa (toim.): Kaupunki vuorovaikutuksessa. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C 52. Espoo 1999.

Vuorisalo, Timo. Luonnon arvottaminen kaupunkisuunnittelussa. Yhteiskuntasuunnittelu vol 37:1-2. 28-41. 1999.

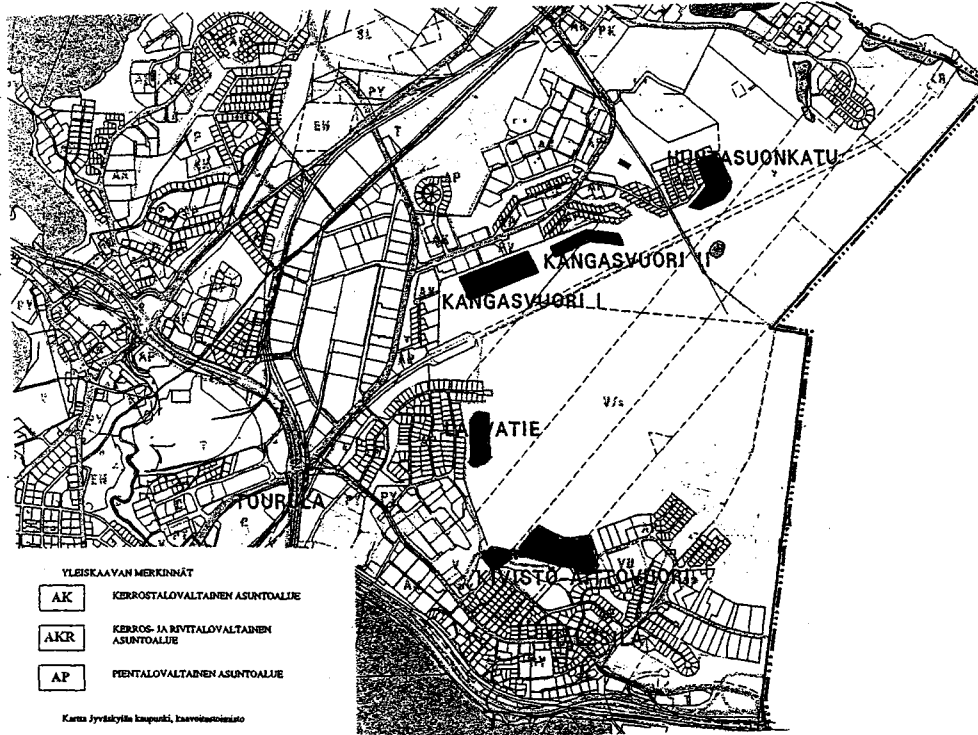
Välimäki, Johanna: Alailmakehän otsoni bio- ja sosiaalitieteellisessä asiantuntijakeskustelussa. Pro-gradu tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Bio- ja ympäristötieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto 1998.

Välimäki, Johanna; Kauppinen, Tapani: Ympäristövaikutukset arvioidaan – missä on ihminen? Stakes. Raportteja 246. Saarijärvi 2000.

WCED (World Commission on Environment and Development): Our Common Future. Oxford University Press. Bungay 1987.

Aitto-Kangasvuoren virkistysalueelle on täydennysrakentamisen yhteydessä suunniteltu kuutta kohdetta, joista yksi on asetettu selvitysalueeksi osa-yleiskaavan esityksessä. Nämä kohteet ovat saaneet niin Huhtasuon kuin Halssilankin alueiden asukkailta vastustusta kaikissa kuulemisen vaiheissa. Kuitenkin molempien alueiden monipuolisten palveluiden säilyttämisen kannalta uusi rakentaminen on tervetullutta.

Suunniteltujen alueiden sijoittuminen Aitto-Kangasvuoren virkistysalueelle

Tarvittaessa voit jatkaa paperin kääntöpuolelle

1. Miten suhtaudut Aitto-Kangasvuoren suunniteltuun maankäyttöön?

---

2. Miten perustelet kantaasi?

---

3. Minkälaisia mielipiteitä ja niiden perusteluja näet seuraavilla osapuolilla olevan Aitto-Kangasvuoren täydennysrakentamiseen?

a. kaavoitusprosessiin osallistuvat asukkaat

---

b. kaavoitusprosessiin osallistumattomat asukkaat

---

c. kunnallispoliitikot

---

d. kaavoitustoimisto

---

e. alueelliset viranomaiset (koulu, sosiaalitoimisto jne..)

---

f. muut viranomaiset (ympäristötoimisto, liikuntatoimisto jne..)

---

g. muut toimijat (asukasyhdistys, luonnonsuojeluyhdistys jne..)

---

4. Kenen mielipiteiden tulisi mielestäsi ratkaista päätöksenteossa Aitto-Kangasvuoren täydennysrakentamisesta?

---

5. Kenen mielipiteiden näet nyt ratkaisevan päätöksenteossa Aitto-Kangasvuoren täydennysrakentamisesta käynnissä olevassa osa-yleiskaavaprosessissa?

---

6. Siis millaiseen päätökseen Aitto-Kangasvuoren täydennysrakentamisessa mielestäsi tulisi päätyä?

---

7. Mitä Aitto-Kangasvuoren virkistysalue Sinulle merkitsee?

---

8. Millaisena näet suunnitellut maankäytön muutokset virkistysalueen kannalta?

---

9. Muodostavatko täydennysrakentamisen suunnitelmat toteutuessaan asuinalueista mielestäsi liian tiiviitä ja rajoittavatko suunnitelmat toteutuessaan asukkaiden vapautta?

---

10. Kuinka olet (ja/tai edustamasi organisaatio on) osallistunut käynnissä olevaan suunnitteluprosessiin?

---

11. Miten onnistuneesti suunnittelu on mielestäsi edennyt täydennysrakentamisen osa-yleiskaavan laadinnassa?

---

12. Oletko kokenut voivasi vaikuttaa täydennysrakentamisen suunnitteluun?

---

13. Miten suunnittelua voitaisiin mielestäsi parantaa?

LIITE 2. TEEMAHAASTATTELURUNKO AKTIIVISILLE ASUKKAILLE

1) ASUINALUE JA VIRKISTYSALUE

Kuvaile millainen asuinalueesi on?

Mikä siinä on hyvää ja huonoa?

Millaisia palveluita pidät tarpeellisina ja mitä kaipaisit?

Millainen on tiivis kaupunki ja millainen väljä, vapaa?

Mikä on asuinalueesi, missä kulkevat sen rajat?

Millainen Aitto-Kangasvuoren virkistysalue mielestäsi on?

Miten käytät sitä?

Mitä se merkitsee alueen asukkaille?

2) VUOROVAIKUTUS TÄYDENNYSRAKENTAMISEN YHTEYDESSÄ

Kuvaile, millaisina olet kokenut eri vuorovaikutuksen muodot täydennysrakentamisen yhteydessä ja millaisia kokemuksia sinulla niistä on?

- Yleisötilaisuudet
- Kirjalliset kuulemiset
- Suorat kontaktit/palaverit kaavoittajien kanssa
- Suorat kontaktit päättäjiin
- Muut muodot (esim. asukasyhdistys/yleisöosastot)

Oletko kokenut suunnittelun vuorovaikutukselliseksi?

Millaista on vuorovaikutuksellinen suunnittelu?

Kuinka hyvin koet ymmärtäväsi kaavoitusprosessia?

Millaisena ymmärrät yleiskaavan?

Uskotko, jos täydennysrakentaminen hyväksytään Aitto-Kangasvuorella osayleiskaavassa, ne myös myöhemmin asemakaavoitetaan ja rakennetaan?

3) ASUKKAAN ROOLI TÄYDENNYSRAKENTAMISEN SUUNNITTELUSSA

Miksi olet osallistunut aktiivisesti täydennysrakentamisen suunnitteluun?

Ketä koette edustavanne täydennysrakentamisen suunnittelussa?

Mikä on keskeinen tekijä osallistumisellenne?

Miten kommentoit seuraavia väitteitä, joita on esiintynyt täydennysrakentamisen suunnittelun yhteydessä?

- ”asukkaat vastustaa aina”
- ”nimby – ei meidän takapihalle”
- ”lopullisen päätöksen tekevät poliitikot”